

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SİYASET ve SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

SOSYAL MEDYA ve DEMOKRASİ:

TWİTTER ÜZERİNE CUMHURİYETÇİ BİR TARTIŞMA

DOKTORA TEZİ

İZZET İSMAİL DUR

BURSA 2024

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

SOSYAL MEDYA ve DEMOKRASİ: TWİTTER ÜZERİNE CUMHURİYETÇİ BİR TARTIŞMA

DOKTORA TEZİ

İZZET İSMAİL DUR

Danışman

Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP

BURSA 2024

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı'nda 711815005 numaralı İzzet İsmail DUR 'un hazırladığı “Sosyal Medya ve Demokrasi: Twitter Üzerine Cumhuriyetçi Bir Tartışma” başlıklı doktora (yüksek lisans / doktora / sanatta yeterlilik) tezi ile ilgili savunma sınavı, 02/09/2024. günü 14.00 – 15.45 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Şenol BAŞTÜRK
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. ELİF MADAKBAŞ GÜLENER
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Günhan GAYIRHAN
Kırklareli Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Levent BÖRKLÜOĞLU
Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

..../..../ 2024

DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih:30/09/2024

Tez Başlığı / Konusu: **Sosyal Medya ve Demokrasi: Twitter Üzerine Cumhuriyetçi Bir Tartışma**

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 139 sayfalık kısmına ilişkin, 30/09/2024 tarihinde şahsım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 12 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

30/09/2024

Adı Soyadı: İzzet İsmail DUR

Öğrenci No: 711815005

Anabilim Dalı: **SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI**

Programı: **SİYASET BİLİMİ ve KAMU YÖNETİMİ DOKTORA PROGRAMI**

Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora

Danışman
Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP
30/09/2024

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Sosyal Medya ve Demokrasi: Twitter Üzerine Cumhuriyetçi Bir Tartışma” başlıklı çalışmasının bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına, kaynakçadaki eserlere atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve onurumla beyan ederim.

30/09/2024

İzzet İsmail DUR

Adı Soyadı: İzzet İsmail DUR

Öğrenci No: 711815005

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Programı: Siyaset ve Sosyal Bilimler

Tezin Türü: Doktora

ÖZET

Yazar adı soyadı	İzzet İsmail DUR
Üniversite	Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim dalı	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bilim dalı	Siyaset ve Sosyal Bilimler
Tezin niteliği	Doktora
Mezuniyet tarihi	.../.../2024
Tez danışmanı	Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP

Sosyal Medya ve Demokrasi: Twitter Üzerine Cumhuriyetçi Bir Tartışma

İnternetin Web 1.0'dan Web 2.0'a geçmesiyle birlikte internete dayalı iletişim araçlarının toplumsal hayata önemli ölçüde etkileri olmuştur. Bu etkiler, internetin ilk çıktığı dönemdeki anlatılarda olduğu gibi sadece olumlu anlamda gerçekleşmemiştir. Web 2.0 sonrası hayatımıza giren sosyal medya platformlarının iletişim pratiklerimizi değiştirmesi sebebiyle internet, yeniden değerlendirilmesi gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternetin yaygınlaşmasıyla beraber sosyal medya platformlarının kullanıcı sayısı ve buna bağlı olarak etki alanı her geçen gün artmaktadır. Bu durum, sosyal medya platformlarının toplumsallaşma dinamiklerinde önemli bir yer tutmasını beraberinde getirmiştir. Bu platformların hem demokrasi yönüyle hem de özel şirketler tarafından yönetildikleri için kamusal ve egemenlik yönleriyle tartışılması önem taşımaktadır. Çalışmamızda, platformların kamusal ve egemenlik kavramı çerçevesinde incelenerek Twitter ve Facebook başta olmak üzere sosyal medya platformlarının kamusal ve demokrasiye etkileri cumhuriyetçi bir perspektiften incelenmiştir. Şirketlerin sosyal medya platformunun kurallarını tek taraflı belirleme isteği ve gücü, beraberinde devletin egemenlik alanının dışında kalması gibi bir sonucuna neden olabilmektedir. Bununla beraber platformların algoritmalar yoluyla kullanıcıları manipüle edebilme gücü, toplumsal kanaatlerin sağlıklı biçimde oluşmasına da imkân vermemektedir. Çalışmamızda, mülkiyete bağlı egemenlik savunusunun devletin egemenliğini zedeleyici bir etkisi olduğundan hareketle, sosyal medya platformlarının devlet egemenlik alanından ayrı bir alanda platformlarını konumlandırma çabalarının, egemenlik anlayışı çerçevesinde mümkün olmaması gerektiği ortaya konulmuştur. Bu çalışmanın amacı, cumhuriyetçi bir perspektifte sosyal medya platformlarının kamusal, egemenlik ve demokrasi bağlamında değerlendirilerek ilgili platformların devletin egemenlik alanı içerisinde yeniden konumlandırılması gerektiğinin ifade edilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Cumhuriyet, Sosyal Medya, Kamusal, Egemenlik, Algoritma

ABSTRACT

Name & surname	İzzet İsmail DUR
University	Bursa Uludağ University
Institute	Institute of Social Sciences
Field	Political Science and PublicAdministration
Subfield	Politics and Social Sciences
Degree awarded	PhD
Date of degree awarded	.../.../2024
Supervisor	Prof. Dr. Derda KÜÇÜKALP

Social Media and Democracy: A Republican Debate on Twitter

With the transition of the internet from Web 1.0 to Web 2.0, internet-based communication tools have had significant effects on social life. These effects have not only been positive, as in the narratives of the first time the internet came out. The internet emerges as an area that needs to be re-evaluated due to the fact that social media platforms that entered our lives after Web 2.0 have changed our communication practices. With the widespread use of the internet, the number of users of social media platforms and their sphere of influence have been increasing day by day. This has brought about the social media platforms taking an important place in the dynamics of socialization. It is important to discuss these platforms both in terms of democracy and in terms of publicness and sovereignty, as they are managed by private companies. In our study, the publicity of the platforms has been examined within the framework of the concept of sovereignty, and the publicity of social media platforms, primarily Twitter and Facebook, and their effects on democracy have been examined from a republican perspective. The desire and power of companies to unilaterally determine the rules of the social media platform may result in the state remaining outside of its sovereignty. However, the ability of platforms to manipulate users through algorithms does not allow for the healthy formation of social opinions. In our study, it has been demonstrated that the defense of sovereignty based on ownership has a damaging effect on the sovereignty of the state, and that efforts by social media platforms to position their platforms in a separate area from the state's sovereignty area should not be possible within the framework of the understanding of sovereignty. The aim of this study is to evaluate social media platforms in the context of publicity, sovereignty and democracy from a republican perspective and to express that the relevant platforms should be repositioned within the state's sovereignty area.

Keywords: Democracy, Republic, Social Media, Publicity, Sovereignty, Algorithm

TEŞEKKÜR

Tezimin hazırlanma sürecinde bana her türlü desteği sunan, akademik rehberliği ve değerli katkılarıyla bu çalışmanın şekillenmesine büyük katkı sağlayan kıymetli danışmanım **Prof. Dr. Derda Küçükaltın**'e en derin teşekkürlerimi sunarım. Onun yol göstericiliği, bu çalışmanın başarıyla tamamlanmasında en önemli etken olmuştur.

Tez jürimde yer alan değerli hocalarım **Doç. Dr. Şenol Baştürk**, **Doç. Dr. Elif Madakbaş Gülen**, **Dr. Öğr. Üyesi Günhan Gayırhan** ve **Dr. Öğr. Üyesi Levent Börklüoğlu**'na, yapıcı eleştirileri, değerli önerileri ve akademik desteği için minnettarım. Jüri sürecindeki katkıları, çalışmamı daha iyi bir seviyeye taşımama olanak tanıdı.

Ayrıca tez sürecinde her türlü yardımı esirgemeyen, her durumda moral veren değerli hoca arkadaşlarım **Abdurrahman Turgut** ve **Volkan Topçu** başta olmak üzere tüm bölüm arkadaşlarıma ve Çınarcık Meslek Yüksekokulu ailesine gönülden teşekkür ederim.

Yine bu süreçte yanımda olan değerli dostlarım **Serhat Toruk** ve **Recep Esen**'e, tez çalışmam boyunca verdikleri destek için teşekkürlerimi sunarım.

Okul hayatım boyunca manevi desteğini her zaman hissettiğim rahmetli **babama**, sevgisi ve varlığıyla bana güç veren sevgili **anneme**, her zaman destek olan **abilerime** ve **ablama** kalpten teşekkürlerimi sunuyorum.

Ve en büyük teşekkürüm, tez sürecinde bana en büyük desteği veren, sabrı, anlayışı ve sonsuz sevgisiyle her zaman yanımda olan **sevgili eşim İnci**'ye ve hayatımın en değerli varlığı **oğlum Turan**'a. Bu çalışmayı tamamlayabilmemde en büyük pay sizindir.

Sonsuz teşekkürlerimle...

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	iii
ŞEKİL LİSTESİ	iv
SOSYAL MEDYA VE DEMOKRASİ: TWITTER ÜZERİNE CUMHURİYETÇİ BİR TARTIŞMA	1
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ TEORİSİ VEYA ANLATISI	9
1.1 DEMOKRASİYİ ANLAMAK.....	18
1.1.1 Hakikatten Anlatıya Demokrasi.....	22
1.2 DEMOKRATİK DEĞERLERİN EVRENSELLİĞİ ÜZERİNE	27
1.3 DEMOKRASİ VE EGEMENLİĞİN KULLANIMI	31
1.3.1 Demokrasi ve Egemenliğin Sınırları	34
1.4 ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER.....	37
1.4.1 Isaiah Berlin ve Negatif Özgürlük	40
1.4.2 Thomas Hill Green ve Pozitif Özgürlük	41
1.4.3 Philip Pettit ve Cumhuriyetçi Özgürlük	45
1.4.4 Zygmunt Bauman ve Özgürlük	52

İKİNCİ BÖLÜM

İMAJ OLUŞTURMA ALANI OLARAK İNTERNET VE SOSYAL MEDYA	55
2.1 WEB 1.0'DAN WEB 3.0'A İNTERNETİN GELİŞİMİ	55

2.2 İNTERNET SONRASI MEDYANIN YENİLENMESİ DİJİTAL MEDYADAN YENİ MEDYAYA	59
2.2.1 Dijital Medya	59
2.2.2 Yeni Medya	60
2.3 DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE İNTERNET KULLANIMI VE SOSYAL MEDYA PLATFORMLARI	61
2.4 SOSYAL AĞLAR VE SOSYAL MEDYAYI ANLAMAK	69
2.5 SOSYAL MEDYANIN KAMUSALLIĞINI SORGULAMAK	71
2.5.1 Kamusal Alanı Tanımlamak	71
2.5.2 Kanaatlerden Kamuoyuna Sosyal Medyanın Meşruiyeti.....	75
2.5.3 Twitter’ın Kamusalılık Sorgusu	79
2.6 İMKÂN VE TEHDİT İKİLEMİNDE İNTERNET	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMAJIN ŞEKİLLENDİRİLMESİ VE SOSYAL MEDYANIN SİYASAL TAHAKKÜM MEKANİZMALARI	91
3.1 İMAJİ VE SOSYAL MEDYA PLATFORMLARINDA GERÇEKLEŞEN SİYASETİ ANLAMAK	92
3.2 İNSAN BİRLİKTELİKLERİNİ ANLAMAK	101
3.2.1 Sosyal Medyada, Yankı Odası ve Homophily	109
3.3. SOSYAL MEDYA PLATFORMLARINDA ŞİRKETLERİN GÜCÜNÜ ANLAMAK	113
3.3.1 İnternette Yer Alan Platformların Tahakküm Hallerini Anlamak	113
3.4 SİYASET ALANI VE SİYASAL AKTÖR OLARAK TWITTER.....	120
3.4.1 Sosyal Medya ve Duyguların Manipülasyonu	122
3.5 İMAJ STRATEJİLERİ VE SOSYAL MEDYA SİYASETİNİN FİGÜRÜ: DONALD TRUMP .	124
SONUÇ	129
KAYNAKÇA.....	140
ÖZGEÇMİŞ	154

Tablo Listesi

Tablo 1: Yunan Demokrasisinin Ölçütleri	20
Tablo 2: Sayı Sisteminde Kullanılan Sayı ve Semboller	28
Tablo 3: 2+2 Sorusunun Farklı Sayı Sistemlerinde Cevapları.....	29
Tablo 4: Web 1.0 ile Web 2.0 Karşılaştırması	57
Tablo 5: Geleneksel Medya İle Yeni Medya	60
Tablo 6: Dünyada Sosyal Medya Kullanıcı Sayısı	65
Tablo 7: Dünyada Sosyal Medya Kullanıcı Sayısının Yıllara göre Artış Oranı	66
Tablo 8: Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcı Sayısı.....	67
Tablo 9: Sosyal Medya Platformu Kullanımında Kullanıcı Tercihleri.....	68
Tablo 10: Öbekleşme Bileşenlerinin Öbekleşmeye Etkisi.....	104
Tablo 11: Birlikteliğin Karmaşıklığı: Öbekleşme Evrenleri.....	106
Tablo 12: Meta Şirketine Ait Sosyal Medya Platformlarını Kullanan İnsan Sayısı	118
Tablo 13: Sosyal Medya Platformlarındaki Şirket, Özne ve Kitle Davranışları.....	121

Şekil Listesi

Şekil 1: Pozitif ve Negatif Özgürlük Evreni	44
Şekil 2: Web 1.0'dan Web 3.0'a İnternetin Gelişimi	56
Şekil 3: Dünya'da İnternete Erişim İmkânı	62
Şekil 4: Türkiye'de İnternete Erişim İmkânı	63
Şekil 5: Dünya'da İnternet Kullanan Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Yüzdesi	64
Şekil 6: Dünya'da Sosyal Medya Kullanıcı Sayısı (Milyar)	65
Şekil 7: Öbekleşmenin Bileşenleri	104
Şekil 8: Öbekleşme Ağı Örneği	108
Şekil 9: Seçili ülkelerde e-ticaretin GSYİH'den aldığı pay	114

Sosyal Medya ve Demokrasi: Twitter Üzerine Cumhuriyetçi Bir Tartışma

Giriş

İnsanlar, istekleri doğrultusunda tarihsel süreçte bireysel ve kitlesel olarak çatıştığı gibi bazen de menfaatlerine uygun bir şekilde iş birlikleri ortaya koymuştur. İnsanı bir şey yapmaya iten veya bir şey yapmaktan alıkoyan maddi ve manevi birçok unsurun olduğunu ifade edebiliriz.

İnsan isteklerini bir amaç olarak ifade edecek olursak; insan, amaç veya amaçlar üzerinedir. Buna bağlı olarak da günlük hayatının pratiklerini düzenlemekte veya düzene ilişkin kabul ve itirazlar üretmektedir. Dolayısıyla amacın maddi veya manevi olmasına bakılmazsınız her iki amaç çeşidinin günlük hayatın pratikleri üzerinde bir iz düşümü söz konusudur. Bireysel ve toplumsal amacın tanımlanması ile bu amaca ikna olma sürecinin temel meşruiyet tartışmalarına denk geldiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Tarihsel süreçte insanların menfaat karşılığının, çatışmaya dönmesini engellemeye yönelik uzlaşının, nasıl ve ne yolla sağlanacağı üzerine çeşitli meşruiyet teorileri/anlatıları buna bağlı olarak da yönetim modelleri ortaya konulmuştur. İster güçle beslenen bir yönetim olsun, ister uzlaş anlatısı yapan bir yönetim olsun; her yönetim modeli kendine yönelik kabulü arttırmak adına bir meşruiyete ihtiyaç duyar.

Günümüzde birçok meşruiyet anlatısı ve buna bağlı yönetim felsefesinin olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda meşruiyet anlayışına bağlı olarak yönetim modellerinin taşıyıcı değerleri birbirinden farklılaşmaktadır. Her bir yönetim modelinin odak noktası şüphesiz yöneticilerin belirlenme usulleri ve yetkileri olsa da yönetim modellerinin pratikte uygulanması toplumsal bir kabul ile mümkün olmuştur. Bu bağlamda, toplumsal mantıktan bağımsız bir yönetim modelinin hayata geçirilmesi oldukça zordur. "toplumsal mantık" kavramı, sosyolojinin yerine kullanılabilecek alternatif bir kavramsal çerçeve olarak önerilmektedir.¹ Toplumsal mantığın tekil bir yapıda olduğunu ifade etmek

¹ Ali Yaşar Sarıbay, *Toplumun Mantığı - Bir Mantıksal Anlatı Olarak Sosyoloji*, 1. Baskı Bursa: Sentez Yayıncılık, 2014.

mümkün değildir. Bu bağlamda toplumsal mantık, her toplumun kendine özgü bir şekilde inşa ettiği bir düşünme biçimidir ve bu inşa sürecinde anlatıların belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Dolayısıyla toplumsal mantığı anlama çabasının aynı zamanda bir anlatıyı anlama çabasına karşılık geldiğinden bahsedebiliriz.

Çalışmamızda anlatı ve toplumsal mantık kavramlarına sıklıkla vurgu yaptığımız için öncelikle “toplumsal mantık” kavramı ile neyi kastettiğimizi ifade etmenin faydalı olacağını düşünüyoruz. Toplumsal mantık, klasik mantığın 've', 'veya' gibi nedensel ilişkilerine dayalı doğruluk-yanlışlık testlerinden ziyade, toplumun işleyişine dair farklı bir akıl yürütme biçimini ifade eder.

“"toplumun mantığı" ile kastedilenin toplumun kendisinin mantıksal olduğu değil; daha çok hem içinde eyleyen failler olarak hem onu inceleyen gözlemciler olarak topluma dair bilgilerimizin bir mantığı içerdiği'dir.”²

Toplumsal mantık kavramı, sosyolojik çözümlemelerin nedensellik ve pozitivist bir bakış açısıyla ele alınmasından ziyade, anlama ve tanımlama süreçlerinde sosyolojinin anlatısal yönüne vurgu yapmaktadır.

“Sosyoloji, dediğimizde; esasen beraber olmayı gerektiren bir mantıktan söz ettiğimiz kadar; o beraberliği hikâye eden, anlatan bir kavramlaştırma da yapmış olmamız gerekir. Buradaki söz konusu anlatı (hikâye etme), şüphesiz dışarıdan bakan birinin anlatısını da kapsar; fakat ondan daha önemli olanı, beraber olmayı bir insan eylemi olarak gerçekleştirmiş olanların, o eyleme bulundukları durum açısından, farkında olarak veya olmayarak, bir gerekçelendirme yaparak (bir mantık izleyerek) karar vermiş olduklarını ne şekilde hikâye ettikleridir.”³

Jean-François Lyotard'ın Aydınlanma Dönemi ve modernizme yönelik meta-anlatı sorgulaması ile toplumsal mantığa dair yapılan anlatı sorgulamasının benzer bir düşünsel süreçten kaynaklandığı söylenebilir. Bu bağlamda, toplumsal mantığı anlatı düzleminde

² a.g.e., s. 18.

³ a.g.e., s. 13.

ele almak, hakikat olarak sunulan kavramların ve hatta fenomenlerin eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirilmesine olanak sağlamıştır.

Kavramlar ve fenomenlere ilişkin tanımlamaların mutlak bir hakikat olmadığından hareketle, çalışmamızın demokrasi bölümünde "demokrasi anlatısı" kavramını kullanarak, demokrasinin bir anlatı olarak şekillendiğine vurgu yapmayı amaçlamaktayız. Anlatı vurgusu, demokrasinin değerleri olarak sunulan geleneksel ve çağdaş yaklaşımların eleştirel bir biçimde sorgulanmasına olanak sağlaması açısından çalışmamızın anahtar kavramlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Anlatı kavramı, demokrasi başlığında daha detaylı olarak ifade edilecek olsa da anlatı vurgusunun demokrasiyi değersizleştiren bir kavram olmaktan ziyade; demokrasiyi değerler boyutuyla yeniden anlama çabası olarak ifade edebiliriz. Bu bağlamda çalışmamız, demokrasiye alternatif bir model önermekten ziyade, demokrasinin iyileştirilme imkânlarını sorgulamaktadır.

İnternetin dönüşümüne bağlı olarak demokrasi anlatısının yeni iletişim biçimlerinden nasıl etkilendiğine dair tartışmalar giderek önemli bir boyut kazanmaktadır. Çevrimiçi iletişim araçlarının demokrasi üzerindeki etkisi uzun zamandır tartışılmakla birlikte, bu tartışmalar kullanıcıların içerik üretiminde ve etkileşimde daha aktif olduğu Web 2.0 dönemiyle birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Bu doğrultuda, demokratik bir imkân veya yöntem olarak sunulan teknolojik gelişmelerin – özellikle Facebook, Twitter ve Instagram gibi çevrimiçi iletişim platformlarının – demokrasinin temel değerleri çerçevesinde derinlemesine sorgulanması gerektiğini düşünmekteyiz.

Hareketsiz toplumsallaşmanın belirgin olduğu sosyal medya platformları, yüz yüze iletişim pratiklerinden farklı olarak gerçekliğe ve tanışıklığa ihtiyaç duymamaktadır. Takip etmek veya takip edilmek bir tanışıklıktan ziyade bir tercihin sonucudur. Bu bağlamda, sosyal medya platformlarındaki arkadaşlık ağlarının gerçekliği tartışmalıdır. Yapay ilişkiler ağının yanı sıra kullanıcıların kimliklerinin gerçekliği de belirsizdir.

Sosyal medya platformlarında yazılımlar aracılığıyla sanal kullanıcı hesapları oluşturulabildiği gibi, bir kişinin aynı kimlikte birden fazla hesaba sahip olması veya birbirinden tamamen farklı kimliklere sahip hesapları kontrol etmesi de mümkündür. Bu

bağlamda, sosyal medya platformlarında bulunan kullanıcı hesaplarının gerçekliğini kesin bir şekilde tespit etmek oldukça güç görünmektedir.

Sanal platformların yapaylığının bir başka boyutu da etkileşimi artırmak için yapılan manipülatif eylemlerde ortaya çıkmaktadır. Bu durum sosyal medyanın yapısından kaynaklanan bir durumdur; çünkü algoritmalar ve etkileşimler, kullanıcıların sadece benzer görüşleri değil, aynı zamanda çatışmaya bağlı etkileşimi arttırma adına karşıt görüşleri de görmesini sağlar.⁴

Bunun dışında kullanıcı etkileşimine ve izlenme oranlarına dayalı finansal modelleriyle öne çıkan sosyal medya platformları, geleneksel iletişim yöntemlerini aşındırmakla kalmayıp, aynı zamanda normallığı “değersizleştiren” bir sonuç üretmektedir. Normal ve erdemli olmanın kullanıcılar için ekonomik değer oluşturmadığı sosyal medya platformlarında kendini gösteren sertlik ve saldırganlığa dayalı yeni pratiklerin, demokrasi sosyolojisi üzerinde yıpratıcı etkiler yarattığını söyleyebiliriz.

Toplumsal mekân olarak sosyal medya platformlarının nasıl düzenleneceği hususunda devletler bazında tekil düzenlemeler yapılsa da uluslararası düzeyde bir görüş birliği henüz oluşmamıştır. Bu bağlamda, sosyal medya platformlarının deneyimlenerek düzenlenen dinamik bir alan olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Bu platformlardaki günlük pratikler, geçmiş tecrübeler ve geriye dönük yorumlar, bu alanların nasıl yapılandırılması gerektiğine dair fikirleri şekillendirmektedir. Ancak, sosyal medya platformlarına yönelik yapılan anlık değerlendirmelerin yanıltıcı olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Pierre Bourdieu'den atıfla sosyal medya platformlarını düşünsel bir perspektifte değerlendirmek gerekir. Dolayısıyla olumlu olarak düşünülen bazı tecrübeler geriye dönük incelendiğinde daha farklı şekli şekilde yorumlanabilmektedir.

Örneğin, 2010-2011 yılları arasında gerçekleşen ve 'Arap Baharı' olarak nitelendirilen eylemlerin başlamasında ön plana çıkan sosyal medya platformlarında gelişen tartışmaların gerçek mi yoksa yönlendirilmiş mi olduğu konusunda çeşitli araştırmalar

⁴ Charles Arthur, *Sosyal Isınma - Tehlikeli ve Kutuplaştırıcı Etkisiyle Sosyal Medya*, çev. Murat Karlıdağ, 1. Baskı İstanbul: Altın Kitaplar, 2023, s. 68.

yapılmasına rağmen, kesin bir sonuca ulaşmak güç olduğundan bu konudaki tartışmalar hâlâ devam etmektedir. Benzer şekilde, 2016 Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimlerinde sosyal medyanın manipülatif etkisine ilişkin tartışmalar güncelliğini korumaktadır.⁵ Sosyal medya platformlarının demokrasi için bir kazanım mı yoksa bir kayıp mı olduğu, bizim görüşümüze göre, her zaman tartışmaya açık bir konu olarak kalacaktır. Sosyal medyanın demokrasi üzerindeki etkilerini anlamak, bu platformların kendine özgü sosyolojik yapısını incelemeyi de gerektirmektedir.

Günlük iletişimdeki her bir fiziki mekânın kendine özgü sosyolojisinin olduğunu ve bu farklılaşan sosyoloji gerçeğinden hareketle mekân sosyolojisinin iletişime de etki ettiğinden bahsedebiliriz.⁶ Sosyal medya platformlarında hâkim olan sosyoloji ise fiziki mekân sosyolojisinden şüphesiz farklılıklar arz etmektedir. Çalışmamız bu konuda sosyolojik bir analiz yapmaktan ziyade platformlardaki güç ilişkilerini anlamaya odaklanmıştır. Sosyal medyadaki iletişim pratiklerinin yazılımsal bir platformda gerçekleşmesi, yüz yüze iletişimden farklı bir sosyolojiye neden olmasının yanında algoritmalar yoluyla mekân sosyolojisinin yönlendirilmesi gibi bir riski barındırmaktadır. Dolayısıyla sosyal medya platformları, şirketler tarafından düzenlenen alanlar olduğundan, bu yapılar çeşitli güç ilişkilerinin yansımalarını da barındırmaktadır. Sosyal medya platformlarının şirket gizliliği kapsamında barındırdıkları yazılımsal belirsizlikler bu platformların anlaşılmasını güçleştirmektedir.

Ayrıca sosyal medya platformlarına sahip şirketlerin farklı algoritmalar ile kullanıcıları tanıması, buna bağlı olarak kullanıcıların karşılaştığı mesaj ve görsellerin farklılaşabilmesi, platformun kullanıcıları yönlendirme gücünü arttıran unsurlar olarak ön plana çıkmaktadır. Televizyon, gazete ve radyo gibi geleneksel medya kuruluşlarında tek yönlü iletişimin baskın olmasına karşın kişinin, izleyeceği-dinleyeceği veya okuyacağına karar verme konusunda öz iradesinin ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Buna karşın

⁵ “How the 2016 presidential campaign is being discussed on Reddit | Pew Research Center”, 12.08.2021, <https://web.archive.org/web/20210812080731/https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/05/26/how-the-2016-presidential-campaign-is-being-discussed-on-reddit/>.

⁶ Mekân sosyolojisi üzerine yapılan çalışmaların önemli bir bölümü, mekânın ekonomik ve toplumsal güçler tarafından nasıl şekillendirildiğini analiz eden bir perspektife sahiptir. Bu konuda, Manuel Castells, Kent, Sınıf İktidar, çev. Asuman Türkün, 1. Baskı Ankara: Phoenix Yayınevi, 2015. Henri Lefebvre, Mekanın Üretimi, çev. Işık Ergüden, İkinci Baskı: Eylül 2014 İstanbul: Sel Yayıncılık, 2014. David Harvey, Sosyal Adalet ve Şehir, Dördüncü basım İstanbul: Metis, 2013. çalışmaları incelenebilir.

sosyal medya platformlarında uygulama açıldığında kullanıcının okumayı talep ettiklerine ek olarak şirketin kullanıcı önüne çıkardığı içerikler olmaktadır. Dolayısıyla kullanıcılar istediğini görmenin yanında bazı içeriklere maruz kalmaktadır. Sosyal medya kuruluşlarının kullandığı algoritmalar çerçevesinde, kullanıcıların maruz kaldığı içerikler, kullanıcıyı ilgili platformun içinde daha fazla tutmaya yönelik bir stratejinin ürünü olabileceği gibi, insanların iktisadi ve siyasi davranışlarını yönlendirmeye yönelik de olabilir. Bu durum, sosyal medya platformlarının sadece bir içerik sunma aracından ziyade kullanıcıların davranışlarını daha derinlemesine etkileyen mekanizmalara sahip olduğunu göstermektedir.

Twitter gibi kuruluşundan bugüne kadar çeşitli kural değişiklikleriyle değişen platformun demokrasi ve cumhuriyet bağlamında eleştirel bir perspektifte değerlendirilmesinin literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir. Sosyal medya platformlarını ağ metaforu bağlamında düşündüğümüzde sosyal medya ağları, sahibi olmayan veya kullanıcıların sahibi olduğu bir ağ değildir. Sosyal medya platformlarına ait alanların sahiplik bağlamında sorgulanması, ağın kendi kurallarının ve mantığının anlaşılması, insanların algoritmalar yoluyla manipüle edilip edilmediğinin sorgulanması, demokrasinin sağlıklı bir şekilde işlemesi için gereklidir.

Çalışmamızda imaj yaratım alanı olarak sosyal medya, egemenlik teorisi bağlamında da incelenmeye çalışılmıştır. ABD Başkanı Donald Trump'ın 2020 ABD başkanlık seçimleri sürecinde Twitter tarafından hesabının kapatılması, yakın dönemde egemenlik sorununa ilişkin karşılaşılan çarpıcı bir örnektir. Ayrıca sosyal medya alanının teknolojik imkân, şirket alanı, toplumsal alan ve kamusal alan noktasında tahlil edilerek nerede konumlandırılması ve ne şekilde düzenlenmesi gerektiği, incelenmesi gereken bir diğer husustur. Bu bağlamda, sosyal medyaya yönelik sahiplik ilişkisi ve bu mekânın yapısal özellikleri cumhuriyet ve demokrasi bağlamında sorgulanarak demokrasinin kamusal alan düzleminden koparak vatandaşların egemenlik kaybına uğrayıp uğramadığı tartışılacaktır.

Çalışmamızın odaklandığı bir diğer husus da sosyal medya platformlarındaki kullanıcı belirsizliğine denk gelen anonimlik kavramıdır. Sosyal medyada ön plana çıkan kullanıcı anonimliği ile demokrasilerde var olan gizlilik ilkesini birbirinden ayırmak önemlidir.

Temsili demokrasilerde, siyasi katılımın merkezi değeri olarak gizlilik esaslı oy kullanma hakkı anonimlik kavramıyla güçlü bir şekilde bağlantılı olmasına karşın iki kavram tekillik noktasında önemli bir farklılık gösterir. Gizlilik ilkesine göre düzenlenen seçimlerde, vatandaşların kime oy verdiği bilinmez fakat her vatandaş yalnızca bir oy kullanabilir. Bu düzenleme, demokratik süreçlerin güvenliğini ve meşruiyetini korur. Oysa sosyal medyada var olan anonimlik, kişi tekilliğini ortadan kaldırarak bir kişinin birden fazla kimlikle var olmasına olanak tanır. Bu durum, bireylerin sosyal medyada farklı hesaplar altında farklı görüşler sunabilmesine ve manipülatif davranışlara yol açabilmesine olanak tanıdığı için, demokrasi açısından ciddi bir risk oluşturmaktadır. Buna karşın negatif özgürlük bağlamında anonimlik -dış müdahaleden korunma gibi- özgürleştirici bir kavram olarak öne çıkmaktadır.⁷ Bu açıklamalar doğrultusunda anonimliğin temel unsurları olan kimlik yadsınması ve kimlik yaratma halleri, demokrasiler için fırsat ve tehdidi beraberinde barındırmaktadır.⁸ Dolayısıyla Twitter gibi sosyal medya alanlarında oluşan kamuoyunun ne derece gerçekliğin yansıması olduğunu anlamak mümkün değildir. Özellikle, bireylerin birden fazla hesap yönetebilmesi ve aynı anda farklı kimliklere bürünebilmesi, bu mecralardaki kamuoyu algısının güvenilirliğini sorgulanır hale getirmektedir. Bu bağlamda, sosyal medyada örgütlenmeyi hedefleyen herhangi bir ekonomik veya siyasi oluşum, sahte kullanıcı hesapları aracılığıyla kamuoyunu manipüle edebilir ve kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirebilir. İlerleyen kısımlarda daha detaylı şekilde anlatıldığında da görülecektir ki yeni medya alanları tıpkı klasik medya araçlarında olduğu gibi kamuoyu oluşturmak veya var olan kamuoyuna etki etmek için benzer ve hatta daha güçlü imkanlar sunmaktadır.

Manipülasyon ihtimali dışında kişi çeşitli gerekçelerle var olan benliğinden çok farklı bir kullanıcı profili oluşturarak sosyal medya platformunda farklı bir benliği yansıtmak isteyebilir. Söz konusu internete dayalı iletişim olduğunda bilmekten ziyade öyle olduğunu varsaymak veya tahmin etmek ön plana çıkmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz imajlar üzerinden gerçekleşen iletişimin demokratik uzlaşıya mı yoksa toplumsal çatışmaya mı daha fazla hizmet ettiği noktasında sosyal medyanın

⁷ Hans Asenbaum, “Anonymity and Democracy: Absence as Presence in the Public Sphere”, *American Political Science Review*, C. 112, S. 3 (2018), s. 3, doi:10.1017/S0003055418000163.

⁸ a.g.e., s. 2.

demokrasiye yönelik tehdit barındıran yanlarının anlaşılmasının demokrasinin geleceği için faydalı olacağı düşünölmektedir. Aksi takdirde sahte imajlar üzerinden söylemlerin erdemden uzak bir şekilde kitleye yönelik veya kitle için savunulması, demokrasinin içinin boşalmasına/boşaltılmasına neden olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRASİ TEORİSİ veya ANLATISI

Demokrasinin günümüzde karşı karşıya olduğu kriz, yalnızca demokrasi kurumlarının ve uygulamalarının yozlaşması veya yetersizliği ile sınırlı kalmamaktadır; aynı zamanda demokrasi kavramının tanımının belirsizliği de bu krizin önemli sebeplerinden birisidir.⁹ Sosyal bilimlerle ilgili yapılan araştırmaların önemi bir kısmında kavramların tanımlanması ile ilgili genel bir belirsizliğin varlığından bahsedebiliriz. Buna bağlı olarak da sosyal bilimlere dair araştırmaların, belli aralıklara tekrarlanması gereği söz konusudur. Pozitif bilimle ilgili yapılan bir araştırmada, araştırmaya konu olan koşullar ve araştırma konusu madde değişmediği sürece; araştırma sonucu elde edilen bilgi ve bulgular doğru olarak kabul edilir ve bunun üzerinde yeni bilgi ortaya koyulabilir. Buna karşın araştırma alanı sosyal bilimler olan bilimsel araştırmalarda, kavramların tanımlanması kısmında ilgili kavram üzerinde literatürde uzlaşının olmadığı sık olarak ifade edilir. Bu durum sosyal bilimlerin kavramlarının tanımlamaların doğa kanunları üzerinden değil, kişilerin gözlem ve araştırmaları üzerinden yapılmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla genel tanımlamalardan; derinleşen tanımlamalara geçildikçe tanımlar farklılaşmakta ve bu nedenle de mutabakat sağlanamamaktadır. Demokrasi de bu minvalde tanım uzlaşısı mümkün olan bir kavram değildir. Demokrasiyi "vatandaşların siyaset yapımına katılımını sağlayan bir siyasal sistem" olarak sınırladığınızda dahi demokrasinin varlığı sorgulanabilir niteliktedir.¹⁰ Kavramları net tanımlayamama hali, kavramın var olabilmesi için nelere ihtiyaç duyduğunun tespit edilememesi gibi bir sonucu da doğurmaktadır. Tüm bu açıklama doğrultusunda demokrasiyi tanımlamaktan ziyade tarif etmek mümkün gözükmemektedir.

Her yönetim modeli gibi demokrasiye atıfta bulunan modellerin de dayandığı değerler ve buna bağlı bir felsefesi olduğunu ifade edebiliriz. Montesquieu, siyasal yönetim biçimlerinin her birini belli bir kurucu ilkeye dayandırarak açıklarken demokraside bu

⁹ Michael Hardt, Antonio Negri, *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, çev. Barış Yıldırım, 3. Basım İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, s. 248.

¹⁰ Bingham Powell, *Çağdaş Demokrasiler - Katılma, İstikrar ve Şiddet*, çev. Mehmet Turhan, 1. Baskı Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, 1990, s. 4.

ilkenin “yurttaşlık erdemi” olduğunu vurgulamıştır.¹¹ Benzer bir bakış açısıyla Leslie Lipson, demokratik devletin temel amacının ahlaksal olduğunu ifade etmiştir.¹² Değerlerini kaybetmiş veya bu kaybı kabullenmiş bir demokrasinin, kendi varlığını 'demokrasi' adı altında sürdürebilmesi mümkün değildir. Bu bağlamda, demokratik yönetim sistemleri, vatandaşlarının erdemli davranışlarına en fazla ihtiyaç duyan yönetim biçimleri arasındadır. Dolayısıyla demokratik yönetimlerin sağlıklı bir şekilde devam edebilmesi için, “tehlikeli özgürlüğü kölece rahatlığa değişmeyen” erdemli vatandaşlara ihtiyaç duymaktadır.¹³ Demokrasi her ne kadar bir ideal olarak ön plana çıksa da ihtiyaç duyduğu insan nosyonu noktasında uygulaması zor bir sistemdir. Bu noktada Jean-Jacques Rousseau demokrasinin zorluğunu şöyle ifade etmiştir:

“Bir tanrılar ulusu olsaydı, demokrasi ile yönetilirdi. Böylesi olgun bir yönetim insanların harcı değil.”¹⁴

Erdemli bireyi, çıkarları ve değerleri çatıştığında, çıkarları yerine değerlerine öncelik veren kişi olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla erdemli birey, çıkarlarıyla değerleri çatıştığında, kişisel menfaatler yerine toplumsal değerleri ve uzun vadeli toplumsal faydayı önceleyerek belirli bir fedakârlıkta bulunabilen kişidir. Şüphesiz her yönetim sisteminde erdemli olmak eşit zorluğa sahip değildir.

Erdemli olmanın kişilere maliyet oluşturduğu yapılarda, erdemli olmak ve erdemli kalmak bir mücadele alanı olarak kendini göstermektedir. Bu minvalde siyasi ve toplumsal sistemlerinin demokratik ilkeler doğrultusunda şekillenmediği yerlerde erdemli olmak ve daha da önemlisi erdemli kalmak zorlu bir süreçtir. Buna karşın demokratik sistemlerde erdemli olma halini bir mücadele alanı olmaktan çıkartılarak “normal” hale getirilmesi son derece önemlidir. İ.Ö. 106 ve İ.Ö. 43 yılları arasında yaşadığı bilinen Cicero, kamusal erdemlerin cumhuriyetle bağlantılı olduğunu

¹¹ Giovanni Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, 1. Baskı Ankara: Sentez Yayıncılık, 2017, s. 249.

¹² Leslie Lipson, *Demokratik Uygarlık*, çev. Haldun Güllalp, Türker Alkan, 1. Baskı Ankara: İş Bankası Yayınları, 1984, s. 11.

¹³ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, 9. Baskı İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, s. 64.

¹⁴ a.yer.

vurgularken, erdemli bireylerin var olmasını sağlayan kurumların da ancak cumhuriyetin yasaları ile mümkün olacağını belirtmiştir.¹⁵

Erdem kavramını tanımlarken vurguladığımız değer olgusunun da tarihsel ve toplumsal bir anlatı niteliğinde olduğunu ifade edebiliriz. Bu bağlamda, erdem anlatısı da demokrasi anlatısına paralel olarak dönüşmekte ve zamanla farklılaşa bilmektedir. Bu değişim ve dönüşümün her durumda daha iyiye doğru olacağını ifade etmek mümkün değildir. Bu bağlamda, erdem ve demokrasi kavramlarının zaman içinde değişime uğraması, demokrasi sistemlerinin tarihsel gelişimiyle yakından ilişkilidir.

Günümüzde pek çok ülkede uygulanan demokrasi sistemlerinin ilk ortaya çıkışı ve gelişimi, İ.Ö 6. ve 4. yüzyıllar arasında Atina Sitesi'nde gerçekleştiğini ifade edebiliriz.¹⁶ Demokrasi, 2500 yılı aşkın bir süredir tartışılan bir sistem olmasına rağmen üzerinde anlaşılabilen bir düzeni inşa edememiş; bunun sonucu olarak da farklı zaman ve yerlerde demokrasi insanlara farklı şeyler ifade etmiştir.¹⁷ Demokrasi tarihi Antik Yunan ile başlatıldığında; kurucu demokrasi düşüncesi ile günümüz demokrasisi arasında bazı benzerlikler olsa da her iki dönemi tarihsel koşulları göz ardı ederek karşılaştırmak mümkün değildir. Buna bağlı olarak günümüz demokratik sistemlerin sorunları, insanlığın tarihsel serüvenine bağlı olarak Antik Yunan dönemi ile çok farklıdır. Dolayısıyla Antik Yunan dönemi demokrasi sorunlarını tartışmak ve o döneme ait düzen aklını anlamak önemli olsa da günümüz demokrasisini anlamak için güncel pratiklerine yönelmek gerektiğini düşünmekteyiz. Bu sebeple de yakın dönem demokrasi pratikleri ile bu pratiklere ilişkin sorunları irdeleme çabasında olacağız.

Demokrasi kavramının tarihsel süreç içerisinde ortaya koyduğu değerler anlatısı ile demokrasi pratikleri arasında kopukluğun olduğu bir gerçektir. Şüphesiz demokrasi, doğa bilimleri mantığında yasalaşamayacak kadar çok boyutlu ilişkiselliği içerisinde barındırmaktadır. Demokrasi pratiklerindeki yaşanan başarısızlığın sebeplerini demokrasinin eşitlik ve özgürlük gibi kurucu değerlerinde aramaktan ziyade kendini

¹⁵ Agnes Heller, Ference Feher, *Postmodern Politik Durum*, çev. Şükrü Argın, Osman Akınhay, 1. Baskı Ankara: Öteki Yayınevi, 1993, s. 117.

¹⁶ Lipson, *Demokratik Uygarlık*, s. 15.

¹⁷ Robert A. Dahl, *Demokrasi Üzerine*, çev. Betül Kadioğlu, 1. Baskı Ankara: Phoenix Yayınevi, 2001, ss. 2-3.

güncelleme adına ortaya koyduğu anlatılarda aramanın daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Devletlerin daha demokratik bir yapıya kavuşmasını sağlayacak uygulamalar nelerdir? Sorusuna verilen tüm cevapların, demokrasinin taşıyıcı değeri olan erdem ilkesine uygun şekilde verildiğini varsaymak fazla iyimser bir yaklaşım olacaktır.

Demokrasi, her ne kadar geçmişten gelen bir kazanım olsa da bu kazanımın devamı gelecek nesillerin bu değerlere sahip çıkması ile doğrudan bağlantılıdır. Bu doğrultuda geçmiş sadece bir başlangıçtır. Hiçbirimiz uygar doğmadık dolayısıyla her kuşak yeniden başlamak durumundadır.¹⁸ Bu doğrultuda demokratik değerlerin korunma ve aktarımı gerçekleşmediğinde demokrasinin var olabilmesi mümkün değildir. Demokrasinin varlığına ilişkin tehditler bir defaya mahsus ortadan kaldırıldığında bu durumun sonsuza kadar devam edeceğini söylemek de mümkün değildir.

Sartori, demokratik yönetimlerin yıkılmaya meyilli oluşunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Demokrasi üzerine yürütülen yeni teorilerin birçoğu demokrasiyi başarıya ulaştırmış, oturmuş bir rejim sayıyor. Oysa demokrasiler hep çökme eğilimi göstermişler, hâlâ da göstermektedirler. Eski Yunanistan’da demokrasilerin yaşamları kısa sürmüş, herkes. Onların yaşamaya elverişli rejimler olmadıklarını söylemiştir; ortaçağın komünal yaşamı içinde canlanmışlarsa da, çabucak pes etmişlerdir; demokrasi sözü evrensel bir saygı görmesine karşın, bugün bile, birtakım demokrasi açılışlarını çok geçmeden demokrasi kapanışları, yıkılışları izlemekte ve/veya kesintili demokrasilerin sayısı dayanıklı olanların sayısını aşmaktadır.”¹⁹

Demokratik sistemler, özgürlüğün en önemli güvencelerinden biri olduğu için, demokrasi ile özgürlük kavramları arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Özgürlük, tıpkı demokrasi gibi, ancak birden fazla bireyin bir arada olduğu toplumsal yapılar içinde anlam kazanan bir kavramdır. Dolayısıyla tek kişinin olduğu ve kişinin istediği her şeyi yapabildiği bir durumda özgürlük kavramını değerlendirmek veya tanımlamak mümkün değildir. Benzer şekilde demokratik uygulamalar, iki kişinin olduğu yerden başlamak

¹⁸ Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, ss. 608-9.

¹⁹ a.g.e., s. 15.

üzere her ölçekteki toplumsal yapıda var olabilir. Uzlaşı veya oylamaya dayalı karar alma mekanizmaları her ne kadar tüm organizasyonda kendine yer bulsa da demokrasi kavramı -zorunluluğun ön plana çıktığı- devlet yapıları ile anlam kazanmaktadır.

Birçok demokrasi teorisi olmasına rağmen demokrasi özü itibariyle çatışan menfaatlerin uzlaşısını sağlama ve ihtiyaçların karşılanmasını kolaylaştırma noktasında bir teori/anlatı ortaya koymaktadır. Klasik demokrasi olarak ifade edilen Antik Yunan demokrasisinde uzlaşı temelde çoğunluk ilkesi etrafında şekillenmektedir. Klasik demokrasi olarak da ifade edilen Atina demokrasisi, doğrudan demokrasi modeline dayanıyordu, belirlenen kriterlere uyan tüm vatandaşlar, devlet yönetimine ve önemli siyasi kararlara doğrudan katılabiliyordu. Bununla beraber Antik Yunan demokrasisinde, özgürlüğü olmayan köleler, özgür olmalarına rağmen siyasal özne sayılmayan metekler (metoikoslar) ve vatandaş statüsüne sahip olmayan kadınlar, halk (demos) içinde yer almamaktadır.²⁰ Maliye, dış politika gibi konularda kararlar, herkesin eşit oy hakkına sahip olduğu halka açık ve sık yapılan meclis toplantılarında alınıyordu. Hukuki meseleler ise, sıradan vatandaşlardan oluşan büyük jüri heyetlerinin görev yaptığı halk mahkemelerinde çözülmüyordu. Hükümet yetkililerinin çoğu kura ile seçilirken, generaller gibi bazı yetkililer ise yenilenebilir yıllık görev süreleri için seçiliyordu.²¹ Antik Yunan demokrasi modelinde uygulama alanı bulan kura sistemi ve meclis ve jürilerin geniş halk katılımı üzerine dayalı olması, bu demokrasiyi modern temsili demokrasilerden ayıran en önemli özelliklerden biridir.

Demokrasi, menfaat ayrılıklarını uzlaştırmaya odaklanmakla birlikte menfaat ayrılıklarını ortadan kaldırma iddiasında değildir. Bu nedenle, her bir demokrasi modeli veya anlatısı belirli çıkar gruplarının kendi menfaatlerini öne çıkarma riskini taşır. Dolayısıyla, farklı dönem ve koşullarda ön plana çıkan demokrasi anlayışlarının çeşitliliği, demokrasinin tek bir formunun olmadığını, her bir modelin belirli menfaat gruplarını öne çıkarabileceğini göstermektedir.

²⁰ Bihterin Dinçkol, "Atina Demokrasisinden Roma Cumhuriyetine - 'Demos'tan 'Populus Romanus'a", *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 3 (2017), s. 753.

²¹ Josiah Ober, *The Athenian Revolution: Essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory*, Princeton University Press, 2020, s. 63.

Bu minvalde "Demokrasi nedir?" sorusu ile "Liberal demokrasi nedir?" sorusu arasında bir ayrım yapılmalıdır. Pek çok liberal yazar, liberalizmle ilişkili hak ve özgürlüklerin demokrasinin zorunlu unsurları olduğunu varsayar.²² Ancak demokrasi ile liberalizm arasındaki ilişki karmaşıktır. Demokrasi, halkın eşit yönetimini öne çıkarırken, liberalizm bireysel haklar ve özgürlüklere vurgu yapar. Bu nedenle demokrasi ile liberal demokrasiyi birinin diğerini mutlaka kapsadığı varsayımı hatalıdır.²³ Liberallerin demokratik değerlere bağlı olmaları zorunlu iken; demokratların, liberal ilkelere bağlı olması zorunlu değildir.²⁴ Çağdaş Batı rejimleri, genel manada liberal-demokratik devletin farklılaşmış yapıları olarak değerlendirilmektedir.²⁵

Bununla beraber liberal demokrasi, temsili demokrasi, usuli ya da prosedürel demokrasi, burjuva demokrasisi, elitist demokrasi ve minimalist demokrasi gibi çeşitli terimlerle ifade edilmektedir. Aynı zamanda, Schumpeteryan demokrasi, gerçekçi demokrasi, koruyucu demokrasi ve poliyarşi gibi kavramlar da bu modelin farklı yorumlarını temsil etmektedir.²⁶

Liberal demokrasi kuramının yanı sıra farklı birçok demokrasi kuramı mevcuttur. Düşünürlerin bireysel yaklaşımlarıyla şekillenen bu farklılıklar, demokrasi teorilerinin sayısının artmasına yol açmaktadır. Fakat bizim odaklandığımız husus her bir demokrasi kuramının bir hakikat olmadığı dolayısıyla kuramların bir anlatı hüviyetinde olduğunu vurgulamaktır. Demokrasi kuramlarının incelenmesi sonucu daha net görülecektir ki demokrasi teorileri bazen ideolojiler, bazen de değerler, öncelikler ve erdemler temelinde farklılaşmaktadır. Bununla beraber çeşitli kuramların birbirine yaklaşarak yeni kuramlara dayanak oluşturması da söz konusudur.

²² Liberalizm, diğer siyasal ideolojiler gibi tarihsel süreç içerisinde farklı akımlara ve yorumlara evrilmiştir. Bu manada daha detaylı bilgiye sahip olmak için Cennet Uslu'nun makalelerden derlediği *Liberalizm El Kitabı*, 1. Baskı Ankara: Kadim Yayınları, 2013 ile (ed.), *Hangi liberalizm*, Ankara: Liberte Yayınevi, 2013 kitaplarına bakılabilir.

²³ Alvin I. Goldman, "What Is Democracy (and What Is Its Raison D'Etre)?", *Journal of the American Philosophical Association*, C. 1, S. 2 (2015), s. 234, doi:10.1017/apa.2014.30.

²⁴ Lipson, *Demokratik Uygarlık*, s. 59.

²⁵ Poggi Gianfranco, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, çev. Aysun Babacan, 5. Baskı İstanbul: İstanbul B,İgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 87.

²⁶ Tanel Demirel, "Liberal Demokrasi", *Demokrasi - Kavram, Kurum, Süreç*, ed. Menderes Çınar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, s. 47.

Bu bağlamda sosyal demokrasi kuramının önemli teorisyenleri olan Keir Hardie, Jean Jaurès, Eduard Bernstein ve Hjalmar Branting, kapitalizm ile sosyalizm arasında bir denge kurarak toplumsal eşitsizlikleri demokratik süreçler ve reformlarla gidermeyi savunan yaklaşımlarıyla bilinirler.²⁷ Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki sosyalizm, siyasal temsil ve demokratik pratikler noktasında özgün pratikler üretememiştir.²⁸ Bununla beraber Sosyal demokrasi, demokratik özgürlük ve eşitlik ilkelerini yalnızca siyasal alanda değil, aynı zamanda ekonominin ve toplumun örgütlenmesinde de yaymayı hedefleyen bir demokrasi teorisi olarak tanımlanabilir. Laissez-faire²⁹ kapitalizminin yol açtığı eşitsizlik ve baskıya karşı çıkan sosyal demokrasi, demokratik kolektif eylem yoluyla bu değerleri hayata geçirmeye çalışır.³⁰ Bu doğrultuda kapitalist ekonomilere eşitlikçi ve toplulukçu değerler katarak, daha önce zenginler tarafından tekelleştirilen siyasal sistemlerde dezavantajlı kesimlerin haklarını savunur ve böylece demokratik özgürlük ile eşitlik idealini somut ve çekici bir gerçeklik haline getirmeyi amaçlar.³¹ Sosyal demokrasi teorisi, sosyalist bir perspektiften demokrasiyi ele alması sebebiyle pozitif özgürlüğe kapı araladığından bahsedebiliriz.

Demokrasi, hükümet modeli olarak ifade edilse de Marksist teori, demokrasiyi sermaye sahiplerinin çoğunluğu yönetmek için anlatılarla inşa ettiği bir 'hükmetme yöntemi' olarak değerlendirerek demokrasi pratiklerine yönelik eleştiriler sunmaktadır.³² Liberalizmde önceliğin özgürlük, Marksizm’de ise önceliğin sınıfsız toplum olduğundan hareketle, her iki ideolojide de demokrasinin asli amaç olmadığına yönelik eleştiriler mevcuttur.³³

Bir diğer demokrasi teorisi olan radikal demokrasi teorisinde de eşitlik, adalet, katılımcılık, çoğulculuk ve özgürlük ilkeleri üzerine kuruludur. Bununla beraber sınıfsız toplum ideali radikal demokrasi kuramında belirgin olarak yer almaz; bunun yerine, geniş

²⁷ Ben Jackson, “Social Democracy”, *The Oxford Handbook of Political Ideologies*, ed. Michael Freeden, Marc Stears, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 349, doi:10.1093/oxfordhb/9780199585977.013.0030.

²⁸ Hardt, Negri, *Çokluk*, s. 266.

²⁹ Çeviri: bırakınız yapsınlar.

³⁰ Jackson, “Social Democracy”, s. 348.

³¹ a.g.e., s. 362.

³² Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi - Anayasa Hukukuna Giriş*, 5. Baskı İstanbul: Say Yayınları, 1988, ss. 49-53.

³³ Samuel Bowles, Herbert Gintis, *Demokrasi ve Kapitalizm; Mülkiyet Cemaat ve Modern Toplumsal Düşüncenin Çelişkileri*, çev. Osman Akinhay, 1. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1996, s. 56.

halk kesimlerinin yönetim süreçlerine etkin katılımı amaçlanır.³⁴ Siyasal meşruiyet sorununa çözüm arayan radikal demokrasi kuramı, kendi içinde çeşitli yaklaşımlarla farklılaşmaktadır. John Rawls ve Jürgen Habermas gibi liberal düşünürler bu soruna “müzakereci demokrasi” çerçevesinde yanıt ararken, Alasdair MacIntyre, Charles Taylor, Michael Sandel ve Benjamin Walzer gibi toplulukçu filozoflar ise “komüniteryen yaklaşım”ı önermiştir. Öte yandan, Chantal Mouffe ve Ernesto Laclau, “agonistik radikal demokrasi projesi”ni geliştirerek siyasal meşruiyet krizine çözüm getirmeyi hedeflemişlerdir.³⁵

Chantal Mouffe, radikal demokratik siyasetin hedeflerini, günümüz siyasal alanlarındaki çeşitliliği ve demokratik taleplerin çoğulluğunu kapsayacak şekilde formüle etmenin, ancak özcülük eleştirisini dikkate alan bir siyaset teorisi bağlamında mümkün olduğunu savunmaktadır.³⁶ Agonistik demokrasi düşünürlerine göre siyaset, hayatın belirsiz, değişken ve kontrol edilemez doğasından kaynaklanır. Bu belirsizlik, kimlikleşme ve iktidar süreçlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlarken, aynı zamanda yeni mücadele ve itiraz alanlarının oluşmasına da yol açar. Düzen sağlama çabaları, kaçınılmaz olarak karşıt hareketleri doğurur ve demokratik siyaset, bu sürekli meydan okuma sürecinden bağımsız kalamaz.³⁷ Bununla beraber, agonistik demokrasi, siyasetin dost-düşman siyasetine dönüşmesini engelleme çabası içindedir. Bu nedenle biz/onlar ayrımını kaldırmayı -agonistik demokrasi bunu imkânsız görür- hedefleyen kuramların başarısız olacağını, buna karşın bu ayrımı kabul ederek demokratik siyaset yapmanın mümkün olacağını savunur.³⁸

Bir diğer radikal demokrasi kuramı olan müzakereci demokrasi kuramı, demokrasinin temelini tartışma, itiraz ve ikna süreçlerine dayandırarak, demokratik meşruiyetin ancak herkesin katılımına açık özgür ve akılcı tartışmalar yoluyla sağlanabileceğini savunan,

³⁴ Erkan İnan, *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 3 (2023), ss. 262-63.

³⁵ Sezal Çınar Özkan, “Radikal Demokrasi Projesi ve Müzakereci Demokrasi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 15, S. 30 (2018), s. 232.

³⁶ Chantal Mouffe, *The Democratic Paradox*, 1. Edition London: Verso, 2000, s. 17.

³⁷ Erdem Damar, “Agonistik Demokrasi: Popülizm Çağında Demokrasiyi Yeniden Keşfetmek”, *Demokrasi - Kavram, Kurum, Süreç*, ed. Menderes Çınar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, ss. 105-6.

³⁸ Menderes Çınar, “Demokrasi”, *Siyaset kavramlar, Kuramlar Sürçler*, ed. Yüksel Taşkın, İletişim Yayınları, 2017, s. 241.

mevcut durumu tarif etmekten ziyade olması gerekeni gösteren normatif bir yaklaşımdır.

39

Komüniteryen demokrasi anlayışında ise topluluğun birey üzerindeki etkisi ön plandadır. Michael Sandel, bireyin topluluğundan önce veya ondan bağımsız bir kimliğe ya da değere sahip olamayacağını vurgularken, Charles Taylor, insanların sosyal varlıklar olduğunu, toplumsal mantığı ile ahlaki kapasitelerinin yalnızca topluluk bağlamında geliştirebileceklerini savunur.⁴⁰

Liberal demokrasi ile cumhuriyetçi bakış arasında da karşıtlıklardan söz edebiliriz. Cumhuriyetçi modeli tanımlayan temel nitelik, kamusal alanda gerçekleşen faaliyetler ve kararların öncelikli olması ve bu kamusal alanın, doğru bir siyasal toplumun temel dayanağı olarak kabul edilmesine karşın, liberal modelde kamu hayatına katılım kendi başına üstün bir değer olarak görülmez; aksine, ona araçsal bir değer atfedilir.⁴¹

Yukarıda kısaca ifade ettiğimiz demokrasi teorilerinin sayısını artırmak mümkündür. Ancak bu çalışmada, demokrasinin mutlak bir hakikat olmadığı savından yola çıkarak, siyasal görüşlere bağlı olarak değişen demokrasi kuramlarını ortaya koymak ve bu çeşitliliği vurgulamak amacıyla belirttiğimiz teorilerin yeterli olduğu kanaatindeyiz. Demokrasi teorilerinin tarihsel süreçte artış eğilimi göstermesi gibi, bu eğilimin gelecekte de devam edeceğini öngörmek yanlış olmaz. Bu doğrultuda, demokrasi teorilerinin yorumlanması ve şekillenmesinde ideolojik yaklaşımların, moral değerlerin ve kuramsal perspektiflerin kritik bir rol oynadığını vurgulamak gerekir. Demokrasiye dair farklı teorik çerçeveler, her biri kendi normatif değerler sistemi çerçevesinde şekillenmiş ve çeşitli siyasal ve toplumsal bağlamlarda farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Bu bağlamda, demokrasiyi yalnızca bir yönetim modeli olarak değil, aynı zamanda bir toplum felsefesi olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır. Zygmunt Bauman, demokrasinin

³⁹ Serdar Tekin, “Müzakereci Demokrasi ve Habermas”, *Demokrasi - Kavram, Kurum, Süreç*, ed. Menderes Çınar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, s. 121.

⁴⁰ David Morrice, “The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy and Its Significance for International Relations”, *Review of International Studies*, C. 26, S. 2 (2000), ss. 235-36, doi:10.1017/S0260210500002333.

⁴¹ Reyhan Sunay, “Cumhuriyetçi – Liberal – Müzakereci Kamusal Alan Modelleri ve Türkiye’de Kamusal Alanın Gelişimi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 3-4 (2002), s. 56.

ulaşılmazlığına vurgu yapmak amacıyla demokrasinin modern ütopyaların en güçlülerinden bir olduğunu vurgulamıştır. ⁴²

Demokrasi teorilerindeki farklılaşmaya benzer şekilde demokrasinin uygulamalarında da önemli farklılıklar söz konusudur. Farklılaşan uygulamaları, demokrasinin doğrusal gelişim aşamaları olarak görmek de mümkün değildir. Tanım sorununda değindiğimiz üzere her bir ülkenin veya yönetme erkine sahip olan iradenin farklı demokrasi tanımlamaları, buna bağlı da uygulamalarının olduğunu ifade edebiliriz. Bu yorumların bir demokrasi teorisine bağlı olarak geliştiğini söylemek mümkün olmadığı gibi; uygulamaların demokrasi değerleriyle uzlaşma içerisinde olup olmadığı da tartışmaya açıktır. Her ülkenin kendi gerçeklikleriyle bağlantılı olarak demokrasiyle ilgili doğrusal bir gelişimin varlığını savunmak ayrıca güç görünmektedir. Dolayısıyla ülkelerin özgün uygulamaları ile demokratik yönetimlerini ileri götürdüğünü ifade etmek mümkün değildir.

1.1 Demokrasiyi Anlamak

Demokrasi etimolojik olarak Eski Yunancadaki “demos” (halk) ve “kratos” (egemen, otorite) kelimelerinden oluşmakta ve halkın yönetimi anlamına gelmektedir. Bununla beraber “halk” ile kastedilen insanların kimlerden teşekkül ettiğini tanımlamak geçmişten günümüze ayrı bir tartışma konusu olmuştur. Halk kavramı soyut bir hak olmaktan ziyade hukuk ile tanımlanmış somut bir niteliktedir. Halk kavramının tanımlanması ile egemenlik hakkı olarak ön plana çıkan seçme seçilme hakkını kullanacak kişilerin tanımlanması da geçmişte de günümüzde de iki ayrı şeydir. Bu minvalde demokrasi tarihine de baktığımızda vatandaşlık hakkına sahip olan halkın tamamının seçme seçilme hakkına sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Devlet yönetimleri çeşitli gerekçelerle oy verme hakkını daraltma veya genişletme yönünde irade ortaya koyabilir. Bu bağlamda demokrasinin ilk uygulamalarının olduğu Antik Yunan’dan günümüze kadar oy verme hakkı çeşitli anlatılarla kısıtlanma yoluna gidilmiştir. Bu kısıtlamaları vatandaşlık, cinsiyet ve mülkiyet başlıklarında toplamak mümkündür.

⁴² Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, çev. Tuncay Birkan, 3. Baskı İstanbul: Metis Yayınları, 2014, s. 163.

Antik Yunan’da insanlar arasında ilk kısıtlama özgür Yunan vatandaşı ile köle arasındaki ayrımdır. Kölelerin bir vatandaşlık hakkı olmadığı gibi vatandaşlığa bağlı egemenlik hakkı kullanımı da söz konusu değildir. Benzer şekilde her vatandaş, ancak vatandaşı olduğu ülkede egemenliğe dahil olabilmektedir. Dolayısıyla Atina Sitesi dışındaki sitelerin vatandaşı olan kişiler Atina Sitesi’nin egemenliğine ortak olması sonucunu doğuracak oy verme hakkında sahip olması gibi bir durum söz konusu değildir. Günümüzde demokrasi ile yönetilen ülkelerde köle kavramı anlamını yitirse de vatandaşlık kavramı halen önemli bir kavramdır. Bir yerde yaşamak nedeniyle o devletin, egemenliğine bir diğer ifadeyle yasa ve yaptırımlarına maruz kalmak o egemenliğe ortak olmak için yeterli şart olmaktan çok uzaktır. Dolayısıyla insan hakları ile vatandaşlık hakları geçmişte de günümüzde de farklı sonuçlar doğuran kavramlardır.

Tarihsel süreçte vatandaş olan ve vatandaş olmayan insanlar arasındaki siyasal hak kullanımındaki farklılığa ek olarak vatandaşlar arasında da eşitliği bozmaya yönelik çeşitli akıl yürütmeler yapılmış ve vatandaşların bir kısmının eşit haklara sahip olması engellenmiştir. Vatandaşlar arasındaki eşitliğin bozulmasında cinsiyet ve mülkiyet kavramlarının ön plana çıkarıldığından bahsedebiliriz.

Bu bağlamda 19. yüzyıla kadar kadınların seçme ve seçilme hakkından bahsetmek mümkün değildir. 19. yüzyıl ve sonrasında da kademeli olarak kadınlara seçme seçilme hakkı verilmiş hakka bu hak verilirken de kadınlar da çeşitli gerekçelerle ayrıma tabi tutularak seçme seçilme hakkından mahrum bırakılmıştır. Örneğin Kanada, Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya’da oy verme hakkı bağlamında kadınların evli, dul ve bekar olarak ayrılmıştır. Evlenmemiş bekarlara seçim hakkının evli ve dul kadınlara göre daha önce verilip; haklar bağlamında evli ve dul kadınların zaman içerisinde bekar kadınlarla eşitlenmesi^{43 44 45}, evli kadın iradesinin özgür olmayacağına yönelik bir akıl

⁴³ Derek Heater, *Citizenship in Britain: A History*, Edinburgh University Press, 2006, s. 136.

⁴⁴ “General History of Women’s Suffrage in Britain”, *The Independent*, 24.05.2013, <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/general-history-of-women-s-suffrage-in-britain-8631733.html>.

⁴⁵ “National Archives NextGen Catalog”, (29.07.2024), <https://catalog.archives.gov/id/25466157>.

yürütmenin sonucu olsa gerek. Yine belli bir mülkiyete sahip olanlara seçme seçimle hakkının verilmesi Dünya’da uygulanmış kısıtlamalardandır⁴⁶.

Oy verme hakkı vatandaşların egemenlik hakkına dahil olması, bu yolla meşru yönetim biçimlerinin hayat bulması bakımından önemli olmasına karşın; ilkesiz siyasetçilerin seçilmek uğruna oy politika üretmesi ihtimali sebebiyle tam anlamıyla sorunsuz bir araç değildir.⁴⁷ Bununla demokrasi tartışmalarına baktığımızda oy vermek her dönem demokrasinin gereklilik şartı olmamıştır. Bu bağlamda Aristoteles seçimleri yönetimin oligarşik veya aristokratik bir unsuru olarak görmüştür.⁴⁸

Günümüzde iktidarların zenginlik bağlamında ayrıcalıklı sınıflara hizmet ettiği yönündeki tartışmaların aksine Antik Yunan’da demokrasinin fakirlerin iktidarı ele geçirmesine neden olduğu yönünde ifadeler vardır. Platon’un Devlet kitabında, demokrasinin gerçekleşmesinde fakirlerin iktidarı ele geçirme süreci ile demokrasi arasında bağ kurarak demokrasilerde devlet idaresinin fakirlere ve geri kalmışlara ait olduğuna yönelik eleştiri mahiyetinde ifadeleri dikkat çekicidir.

“-İşte bu kavgada fakirler düşmanlarını yendiler mi, demokrasi kurulur. Zenginlerin kimi öldürülür, kimi yurtdışına sürülür. Geri kalan yurttaşlar devleti ve devlet işlerini eşit şartlarla paylaşırlar Çok defa da işbaşına gelecekler kurayla seçilir

-Evet, demokrasi ya böyle silah gücüyle olur, ya da zenginlerin korkup kaçmasıyla.⁴⁹”

Leslie Lipson, Platon ve Aristoteles’in demokrasiye dair temel görüşlerini bir çizelge halinde sunarak, bu görüşleri düzenli bir biçimde ele almıştır.

⁴⁶ Loren Samons, *Demokrasinin Nesi Var? Atina’daki Uygulamalardan Amerikan İbadetine*, çev. Yosun Erdemli, 1. Baskı İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013, s. 89.

⁴⁷ a.g.e., s. 131.

⁴⁸ a.g.e., ss. 84-85.

⁴⁹ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, 20. Baskı İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010, s. 305.

Tablo 1: Yunan Demokrasisinin Ölçütleri

TOPLUMSAL BAĞLAM	Yoksullar tarafından yönetim, Zenginlerin sömürülmesi, Borçlanmaya bağlı köleliğin ve kamu görevi için mülkiyet gereğinin ortadan kaldırılması, Ailevi durum ve servetten bağımsız olarak bireysel yeteneğe fırsat tanınması.
YÖNETSEL SİSTEM	Çoğunluğun yönetimiyle sonuçlanacak biçimde, tüm yurttaşlar tarafından açık görüşme ile karar alınması, Kamu görevlerinin çoğunluğuna kura ile atama, Tüm kamu görevlilerinin sorumlu tutulması, Yurttaşlardan oluşan büyük jüriler,
FELSEFÎ İDEALLER	Eşitlik, (Olumsuz açıdan, cehaletin egemenliği olarak görülen) konuşma eşitliği (özgürlüğü), (Olumsuz açıdan, itaatsizlik ve düzensizlik olarak görülen) özgürlük ve çok yönlülük, Yasaların ve kamu görevlilerinin yetkisine boyun eğme, Kamu etkinliklerine sürekli katılım.

Kaynak: Leslie Lipson, Demokratik Uygarlık, s.29

Günümüzde yaş ve akıl sağlığı gibi belli kısıtlar belirlendikten sonra her vatandaşa eşit egemenlik hakkının verilmesi ilkesi söz konusudur. Bazı ülkelerde yerel ölçekteki seçim hakları vatandaş dışındaki (yine kanunlarca tanımlanmış) kişilere de verilebilir. Bunun önemli bir örneği Avrupa Birliği üye ülkesi vatandaşların, Avrupa Birliği sınırları içerisinde (vatandaş olduğu ülkenin sınırları içerisinde olmasa dahi) yaşadığı bölgedeki yerel seçimlere katılma durumudur.⁵⁰

⁵⁰ “Democracy and Electoral Rights - European Commission”, (18.08.2024), https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/eu-citizenship-and-democracy/democracy-and-electoral-rights_en.

Demokrasiler, yönetim modelleri içerisinde var olan emir verme ve emire uyma arasındaki ilişkide seçim yoluyla meşruiyet ve hürriyeti beraber gerçekleştiren bir sistem görüntüsü vermektedir.⁵¹ Bununla beraber demokrasi fikrinde yer alan egemenliğin paylaşımında ve kullanımındaki eşitlik fikri idealize edilebilecek bir fikir olsa da bu durumun fiiliyatta insanlara eşitliği sağlamadığı da bir gerçektir. Vatandaşlar arasındaki hukuki eşitlik ile pratik hayattaki eşitliğe yönelik tartışmalar bu manada kıymetlidir. Liberal demokrasi kuramı bu manada eşitlik körü bir bakışla “negatif özgürlük” temelli hak tanımlaması yapmaktadır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde, 'negatif özgürlük' ve 'pozitif özgürlük' tartışmalarına yer verilecek ve liberal demokrasi teorisine yönelttiğimiz 'eşitlik körlüğü' eleştirisi daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Liberal demokrasi teorisinin egemenliği nedeniyle, özgürlük anlayışında 'negatif özgürlük' odaklı tanımlamaların baskın olduğu ifade edilebilir.

Demokrasi teorisi çoğu zaman hukukçuların da metin ortaya koyduğu bir teoridir. Özellikle demokrasinin gereği olan seçimlere yönelik ortaya konulan kanunlardaki hesaplama ve kazanma yöntemleri çoğu zaman demokrasi tartışmalarından ziyade yönetmenin kolaylaşması ve yönetimin mümkün kılınması ile doğrudan alakalıdır. Hükümet sistemleri kanun ile şekillendiğinden ve kanun genel olarak düzenin var edilmesine odaklandığından; kanunların çoğu zaman önceliği düzenin tesisi ve düzenin sorunsuzluğu üzerinedir. Burada kastedilen sorunsuzluk hali düzeni bozacak bir kargaşa veya bir durumun ortaya çıkmamasına karşılık gelmektedir. Dolayısıyla yönetimde istikrar ilkesini sağlamak adına temsiliyet ve hürriyetin ikinci plana atıldığından söz edebiliriz.

1.1.1 Hakikatten Anlatıya Demokrasi

Toplumsal mantığa ilişkin anlama ve anlamlandırma çabası şüphesiz bir yöntem çerçevesinde mümkün olacaktır. Bu nedenle Lyotard'ın meta anlatı kavramsallaştırması üzerinden demokrasiye yönelik bir eleştirel teori/anlatı ortaya koymanın daha doğru olduğunu düşünmekteyiz. Toplumsal mantık bağlamında özne olan insanı veya özne olarak düşünebileceğimiz grup ya da toplumun bir parçası olan insanı, toplumsal mantığı

⁵¹ George Burdeau, *Demokrasi - Sentetik Deneme*-, çev. Bülent Nuri Esen, 1. Baskı Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1964, s. 5.

anlama çabasının dışında tutmak mümkün değildir. Anlaşılmaya çalışılan toplumsal mantığın merkezinde yer alan insanların farklılaşan yapısı ve ilişkiselliği, toplumsal mantığı doğa bilimleri tekliğinde veya kesinliğinde ortaya koymayı imkânsızlaştırmaktadır. Lyotard, bu bağlamda toplumsal pragmatığın, bilimsel pragmatığın "yalınlığına" sahip olmadığını ifade etmiştir ⁵².

Lyotard, bilimin her ne kadar anlatılara karşı olsa da yararlı düzenlilikler ve hakikat arayışının onu anlatı üretmeye götürdüğünden bahseder.⁵³ Anlatıların toplumsallaştırma noktasında sağladığı imkanın beraberinde bir meşruiyete de kapı araladığını böylece insanların yapmak zorunda olduğu şeyleri kendi isteğiyle yapmaya ikna ettiğinden de bahsedebiliriz.⁵⁴ Lyotard, “meta anlatı kavramını açıklarken bir yönüyle modern çağın meşrulaştırma söylemlerini nitelerken bir yönüyle de anlatılar üzerine inşa edilen felsefeleri eleştirmek için kullanmıştır.”⁵⁵ Lyotard modernizmin kendini Tinin diyalektiği, anlamın yorumbilimi, rasyonel ya da çalışan öznenin özgürleşimi ya da zenginliğin yaratımı gibi temel anlatılara başvuruda bulunarak kendini meşrulaştırdığını ifade eder.⁵⁶ Dolayısıyla Lyotard için modernizm ve onun hakikat olarak sunduğu her şeye şüphe ile bakma zorunluluğu vardır.

Meta-anlatı, postmodern olarak nitelenen düşünürlerce evrensel, bilimsel ve nesnel olma iddiasındaki söylemleri nitelemek için kullanılan bir kavramdır.⁵⁷ Postmodern olarak ifade edilen düşünürlerin hemen tamamı, Lyotard’ın, meta anlatıların güvenilirliği hususundaki kaygılarını paylaşırlar.⁵⁸ Lyotard, anlatıların gerekliliğinden ziyade toplumsal gerçeklik boyutuyla ele almaktadır. Bu bağlamda toplumsal mantığın oluşmasında anlatıların etkisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Anlatılar ehliyet ölçütlerini belirler ve/veya onların nasıl uygulanması gerektiğini gösterirler. Böylece sorgulanan kültürde ne

⁵² J. F Lyotard, *Postmodern Durum - Bilgi Üzerine Bir Rapor*, 2. Baskı Ankara: Vadi Yayınları, 1997, s. 139.

⁵³ a.g.e., ss. 11-12.

⁵⁴ Bauman, *Siyaset Arayışı*, 2014, s. 89.

⁵⁵ Derda Küçükcalp, *Siyaset Felsefesi: İyi, Akıl ve Siyaset*, 4. Baskı Bursa: Dora Yayıncılık, 2018, s. 194.

⁵⁶ Lyotard, *Postmodern Durum - Bilgi Üzerine Bir Rapor*, s. 12.

⁵⁷ Derda Küçükcalp, *Politik Nihilizm - Nietzscheci Bir Tartışma*, 1. Baskı Bursa: Dora Yayıncılık, 2018, s. 223.

⁵⁸ Derda Küçükcalp, *Nietzsche'nin Ahlak ve Politika Felsefesi*, 1. Baskı Bursa: Dora Yayıncılık, 2017, s. 21.

söylenilmesi ve yapılması gerektiğini belirleme hakkına neyin sahip olduğunu tanımlarlar; kendileri bu kültürün zaten bir parçası olduklarından, yaptıklarını yapmaları olgusu tarafından meşrulaştırılmış olurlar⁵⁹.”

Görünende ve uygulananda aynı mantığa sahip olursak gözlemde uzlaşa mümkündür. Aksi takdirde toplumsal mantığın varlığından söz etmek mümkün değildir. Anlatının, görünende ve uygulananda toplumun üyelerinde aynı hislere sahip olmaya iten bir etkiye sahip olduğunu veya bu amaca hizmet ettiğinden bahsedebiliriz. Lyotard anlatının yaratım ve yayılması sürecinin iktidardan bağımsız olamayacağı konusunda Foucault'yla hemfikirdir.⁶⁰ Lyotard'ın meta-anlatıların sonu ile anlatmak istediği Friedrich Nietzsche'nin Tanrı'nın ölümü ile anlatılmak istenen şeyle paralellik arz ettiğini ifade edebiliriz.⁶¹ Benzer şekilde Immanuel Kant'ın aydınlanmanın mottosu olan “sapere aude” ile insanları aklını kullanma cesaretine ittiği gibi Lyotard da benzer bir mantıkla insanlığı anlatıya karşı çıkma cesaretine sahip olmasını istemektedir. Bu minvalde demokrasi özelinde ortaya konulan anlatıların sorgulanması yerinde olacağını değerlendirmekteyiz. Antik Yunan'da uygulanan demokrasi ile günümüz demokrasi pratiklerinin farklılaştığını ifade etmiştik. Modernist bir perspektifle demokrasinin doğrusal gelişim modelinden bahsedemeyeceğimiz gibi devlet uygulamalarındaki farklılaşmanın doğrusal bir gelişim sürecinin farklı aşamaları olarak görülmesinin hata olduğunu ifade edebiliriz.

Demokrasi kavramının tarihsel süreç içerisinde ortaya koyduğu değerler anlatısı ile demokrasi pratikleri arasında bir kopukluğun olduğunu bir gerçektir. Şüphesiz demokrasi pratikleri de sosyal bilimlerin birçok alanında olduğu çok boyutlu ilişkiselliği içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla başarısızlık diyebileceğimizi uygulama pratiklerindeki sorunların nelerden kaynaklandığını kesin ifadeler ile ifade etmek güç görünmektedir.

Bununla beraber demokrasiye dair birçok uygulamanın demokrasi değerleri ile bağdaşmamasının önemli sebebinin demokrasinin geçmişten gelen değerlerinden ziyade kendini güncelleme adına ortaya koyduğu anlatı manzumelerinden kaynaklandığını

⁵⁹ Lyotard, *Postmodern Durum - Bilgi Üzerine Bir Rapor*, s. 58.

⁶⁰ Alun Munslow, *Tarihin yapışökümü*, ed. Can, çev. Abdullah Yılmaz, 1. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000, s. 30.

⁶¹ Küçükaltı, *Politik Nihilizm - Nietzscheci Bir Tartışma*, s. 223.

düşünmekteyiz. Dolayısıyla demokrasinin gelişimi için ortaya konulan bazı yeni anlatıların demokratik gelişime katkı sağlamadığını ifade edebiliriz. Bu bağlamda demokratik imkân veya yöntem olarak sunulan özellikle bilgi ve iletişim alanındaki teknolojik gelişmelerin ortaya koyduğu yeni imkân ve mekanların demokrasi ve cumhuriyet bağlamında sorgulanması yerinde olacaktır. Bizim yapmaya çalıştığımız anlatıların sorgulanarak demokratik değerlerin tekrar merkeze alınmasına yönelik bir çabadır. Buna karşın demokrasinin işleyişine yönelik eleştirilerimizin de bir anlatı olarak eleştiriye tabi tutulması mümkündür.

Mevcut yönetim modelleri arasında egemenliğin vatandaşlarla paylaşıldığı, yine vatandaşlar eliyle dağıtıldığı cumhuriyetçi demokrasi anlayışı, ekonomik aktörlerin yönetime etki etme isteği arttıkça yıpranmakta veya yıpratılmak istenmektedir. Bu doğrultuda sermayeye hizmet edecek yeni pratiklere meşruiyet oluşturmak için hiç şüphesiz yeni anlatı veya anlatılar gerekecektir. Bu minvalde özellikle internet ve internete dayalı sosyal medya platformlarının demokratik süreçlerde kullanılmasına yönelik sermayenin hoşuna gidecek liberal ruhlu anlatıların olduğunu ifade edebiliriz. Bu anlatıların ortak özelliği yeni iletişim araçlarının eşitliğini sağladığı, diyaloga dolayısıyla da demokrasiye yeni imkanlar tanıdığı anlatısıdır. Fakat sosyal medya platformlarının şirketler ve kullanıcılar vasıtasıyla demokratik değerler ile uyuşmayan pratiklerin neticesinde demokrasinin sosyal medya platformlarında tehdit altında olduğunu ifade edebiliriz. Tezimizin üçüncü bölümünde yer alan “İmajın Şekillendirilmesi ve Sosyal Medyanın Siyasal Tahakküm Mekanizmaları” başlığında şirketlerin manipülasyon gücü ele alınacakken; “Sosyal Medyada, Yankı Odası ve Homophily” başlığında kullanıcıların demokratik değerler ile uyuşmayan birliktelikleri detaylı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

Vatandaş merkezli egemenliğe dayanan cumhuriyetçi anlayıştan vazgeçişe işaret ettiğini düşündüğümüz toplumsal kanaatler oluşma mekanlarının şirketlerin özel alanlarına kaymasını demokrasi açısından bir tehdit oluşturduğunu düşünmekteyiz. İlerleyen kısımlarda da bahsedeceğimiz üzere şirket veya kişilerinin “lütü” ile takdim edilen imkanların, vatandaşlık haklarını ve devleti yönetme hakkı olan egemenliği bertaraf edici boyutta kendini pazarlaması kamusal mekân şaşkınlığına da neden olmaktadır. Sartori, salt kamu arasında yayılmış ve bu manada “kamusal sayılan kanaatle”, kamunun bir

dereceye kadar kendi kendine oluşturduğu “kanaat” arasında önemli farklılığın olduğunu ifade ederek kamuoyu ile toplumsal kanaat arasındaki ayrıma vurgu yapmaktadır.⁶² Kamusal olsun veya olmasın kanaatlerin, şirketlerin ticari alanlarında oluşması birçok risk barındırmaktadır.

Kamusal konuların olgunlaşması gereken yasama, yürütme ve hatta yargı organlarının araçsallaşarak, yeni mekanlardan yönelmiş veya yönlendirilmiş taleplerin karara bağlandığı onay makamlarına dönüşmesi tehlikeli bir gidişata işaret etmektedir. Sosyal medya platformları içerisinde yer alan Twitter ve Facebook’un yapısal özellikleri ve buna bağlı oluşan sosyal medya sosyolojisi demokrasinin işleyişine zarar verdiğini ifade edebiliriz. Yankı odaları başlığında inceleyeceğimiz kısımda da görüleceği üzere sosyal medyada gelişen bazı pratiklerin, uzlaşmadan ziyade düşmanlığı besleyen bir tarafı olduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla günümüzde demokrasi her ne kadar vazgeçilemez bir yönetim anlayışı olsa da sosyal medya platformları demokrasi için vazgeçilmez olmadığı açıktır. Sosyal medya platformlarına alan açmaya yönelik olarak iletişim araçlarının çeşitlenmesinin insanlar arasındaki diyalogu arttıracığına yönelik anlatının gerçeklik barınmadığını ifade edebiliriz. Bu bağlamda birkaç soru sorarak konuyu açmanın faydalı olacağını düşünüyoruz.

İdeal olarak ortaya çıkan demokrasi ideal olma özelliğini koruyor mu? Lyotard’ın kavramından hareketle demokrasi ne zaman büyük anlatıya dönüştü veya gerçekten bir büyük anlatımı yoksa bir ideal olma özelliğini taşıyor mu? Veya Foucault’nun iktidar tanımından hareketle iktidarlar sistemden faydalarını arttırmak adına demokrasi anlatısına yön mü veriyor? Bu soruların ve bu sorulara verilecek cevapların anlamlı olduğunu düşünmekteyiz.

Postmodernizm, tanımlara başka bir yönüyle de anlatılara karşı bir inanmazlık ve karşı çıkış barındırmaktadır. Dolayısıyla bu perspektifte postmodernist düşünürlerin maske düşürmeye yönelik ifadelerinin de bir anlatı olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu bağlamda inceleme alanımız, neden sonuç ilişkisini şüpheden uzak bir şekilde açıklama imkanını bize sunmamaktadır. Özneye içkin her şeyi bilmenin ve öznel aralarındaki ilişkiselliği

⁶² Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, s. 129.

özmenin imkansızlığı düşünöldüğünde büyük anlatılara karşı ortaya konulanların da bir anlatı özelliği taşıması kaçınılmaz bir son olarak karşımızda durmaktadır. Bu manada ölkelerde uygulanan demokrasi pratiklerinin evrenselliğini tartışmak anlamlı olacaktır.

1.2 Demokratik Değerlerin Evrenselliği Üzerine

Sosyal bilimlerde doğruların evrenselliğinin sorgulanması beraberinde modernizm ve postmodernizm tartışmalarını beraberinde getirmektedir. Ölkelerin toplumsal yapı ve tarihsel süreçleri nedeniyle aynı toplumsal mantığa sahip olması mümkün değildir. Bunun bir yansıması olarak da herhangi bir konuya ilişkin gerçekleştirilen uygulamaların - demokrasi pratikleri de dâhil- her devlette aynı sonuçlar vermesi, buna bağlı olarak da bir ölkede iyi işleyen uygulamaların diğer ölkelerde de iyi işleyeceğini garanti etmek mümkün değildir.

Doğrusal demokratik gelişim modelinin olmamasıyla bağlantılı olarak tamamlamış demokrasi modelinden söz etmek de mümkün değildir. Bu bağlamda demokratik sistemler, toplumsal dönüşümlerle paralel olarak sürekli olarak bir değişim içerisinde olmuştur. Demokratik sistemleri diğer sistemlerden pozitif olarak ayırıştıran temel unsurun da değişimlere hızlı ayak uydurma kabiliyeti olduğu söylenebilir.

Demokrasiyi diğer sistemlerden pozitif olarak ayırıştıran bir diğer unsur da sistem içi eleştiriye imkân vermesidir. Yönetim modelleri içerisinde demokrasi, en fazla meşruiyet algısına sahip olmasına karşın diğer sistemlere nazaran vatandaşların en fazla eleştiri getirebildiği sistem yine demokrasidir. Demokrasinin eleştiriye imkân veren bir yönetim olması, demokrasiye yönelik meşruiyet algısını güçlendirdiğini ifade edebiliriz.

Düzen tartışmalarında sıkça ifade edilen meşruiyetin bireysel bir kabul olması gerçekliğinden daha fazla toplumsal bir oluşum olduğunu söyleyebiliriz. Meşruiyet atfetme bağlamında insanların yaşadığı ve yaşayacağı dönemleri anlamanın yegâne yolu ilgili toplumsal düzeni ortaya koyan veya o düzeni ihtiyaç çerçevesinde doğru bulan toplumsal mantığı ortaya çıkarmaktır.

Yukarıda bahsettiğimiz durumu açıklamak adına açıklayıcı olduğunu düşündüğümüz bir analogi kurulabilir. Toplumların karşılaştığı problemleri matematikteki problemlere benzetmek mümkündür. Her toplum kendi içerisinde toplumsal mantığa sahiptir ve

karşılaştığı problemlere bu mantıktan hareketle bir çözüm arama refleksi gösterir. Buna bağlı gerçekleşen akıl yürütme biçiminin her zaman doğru çözümü beraberinde getirdiğini söylemek mümkün değildir. Aynı şekilde X ülkesinden bakarak Y ülkesindeki sorunlara çözüm getirmek de çoğu zaman istenilen sonucu vermemektedir. Çünkü her toplumun gerçekliği ve buna bağlı olarak oluşmuş toplumsal mantığı birbirinden farklıdır. Farklılaşan toplumsal yapıları, matematikteki sayı sistemleriyle bağlantı kurarak açıklamak mümkündür

Sayı sistemlerinden kısaca bahsetmek ifade etmeye çalıştığımız konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sunacağını düşünmekteyiz. Bilindiği üzere birçok sayı sistemi vardır her sayı sisteminde de farklı sayı ve semboller vardır. Onluk sayı sisteminden daha büyük sayı sistemlerinde dokuz rakamından daha büyük bir sembole ihtiyaç duyulduğunda farklı semboller (harf veya şekil) sayı olarak kullanılmaktadır.

Tablo 2: Sayı Sisteminde Kullanılan Sayı ve Semboller

Örnek Sayı Sistemi	Örnek Sayı Sisteminde Kullanılan Sayı ve Semboller
İkilik Sayı Sistemi	0 ve 1
Üçlük Sayı Sistemi	0, 1 ve 2
Dörtlük Sayı Sistemi	0, 1, 2 ve 3
Beşlik Sistemi	0, 1, 2, 3 ve 4
Onluk Sayı Sistemi	0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 ve 9
Onaltılık Sayı Sistemi	0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, A(10), B(11), C(12), D(13), E(14) ve F(15)

Tablodaki sayı sistemlerinden de anlaşılacağı günlük hayatta sık kullanılan onluk sayı sistemi dışında birçok sayı sistemi vardır ve her sayı sisteminde kullanılan rakam ve semboller farklılık arz etmektedir. Bununla beraber sözlü olarak 2+2 sorusu sorulduğunda soru zihnimizde onluk sisteme göre cevaplanır ve 4 cevabını veririz. Buna karşın 2+2

toplama işlemine verilen 4 cevabı, beş ve üzeri sayı sistemlerinin tamamında doğru iken; dört ve aşağısı sayı sistemlerinde cevap doğru değildir.

Tablo 3: 2+2 Sorusunun Farklı Sayı Sistemlerinde Cevapları

Sayı Sistemi	$(2+2)_{10}$
İkilik Sayı Sistemi	$(100)_2$
Üçlük Sayı Sistemi	$(11)_3$
Dörtlük Sayı Sistemi	$(10)_4$
Beşlik Sistemi	$(4)_5$
Onluk Sayı Sistemi	$(4)_{10}$
Altılık Sayı Sistemi	$(4)_{16}$

Böyle bir soru karşısında sorunun hangi sayı sistemine göre sorulduğu sorgulayacak kişi sayısı oldukça azdır. Bunun temel sebebi günlük hayattaki matematik soru ve çözümleri onluk sistem üzerinedir. Dolayısıyla çözüm olarak da yola çıkılan sistem haliyle günlük hayatta karşılaştığı ve akıl yürüttüğü onluk sistem olacaktır.

Toplumsal mantık kavramından hareketle insanlar da karşılaştığı veya gözlemlediği “sorunları” kendi akıl yürütme biçimlerine göre çözümler üretmektedir. Aynı hangi sayı düzleminde sorunun sorulduğunu sorgulayan kişi gibi toplumsal pratikleri de toplumsal mantık çerçevesinde sorgulamak gerekir. Aksi taktirde insanlar zihin dünyasındaki mantık ile diğer ülkelerdeki durumları anlamaya ve ona ilişkin açıklama ve çözüm önerileri getirmektedir. 2+2 sorusunun hangi sayı sisteminde sorulduğunu sorgulamanın sosyal bilimlerdeki karşılığı postmodernist akıl yürütme olarak ifade edebiliriz.

Tablo 1’de de görüleceği üzere ikilik sayı sisteminde iki (2) rakamı, olmadığı için 2+2 sorusu mevcut halinde, iki (2) sembolünün karşılığı bilinmediği için ikilik sistemde

okunamayacak ve dolayısıyla anlaşılamayacaktır. İki (2) rakamını demokrasi pratiklerinde yer alan herhangi bir problem ile aynı kabul edebiliriz.

Sayı sistemindeki semboller ile sosyal bilimlerde kavramlar benzerlik göstermektedir. Her kavram bir ihtiyacın veya anlama çabasının sonucu olarak tanımlanmıştır. Bu minvalde farklı iki ülkede kavramlara yüklenen anlamların farklılaşmasından da bahsedebiliriz. Her toplum aynı dili konuşmadığı gibi kavramlara aynı anlamı yüklemeyiz. Sayı sistemlerinden hareketle analojimizi netleştirmek gerekirse, teknolojik altyapının ve buna bağlı demokratik iletişim kanallarının olmadığı X ülkesinin demokrasiye dair toplumsal mantığı ile teknolojik altyapısını tamamlamış ve bu imkanların yoğun kullanıldığı Y ülkesinin toplumsal mantığının aynı olması beklenemez.

Dolayısıyla Y ülkesinde yoğun kullanılan sosyal medya platformlarının demokrasiye etkisine yönelik yapılan hukuki ve sosyolojik tartışmaların X ülkesinde bir karşılığı olmadığı gibi bu tartışmaların X ülkesinde yapılmasının pratik bir faydası da olmayacaktır. Veya benzer teknolojilere sahip olmasına karşın farklı toplumsal yapıya sahip olan ülkelerde de durum farksızdır. Her ülkenin bu manada gerçekliği farklıdır. Analojimize devam edecek olursak toplumsal yapı ve pratiklerin değişmesi sayı sistemine karşılık gelmektedir. Tek bir sayı sistemi olmadığı gibi aynı değerlere sahip tekil bir insanlar topluluğu yoktur. Bu benzerlikten hareketle evrensel demokratik değerlerin mümkünlüğü tartışmaya açmanın değerli olduğunu düşünüyoruz.

Buna karşın nasıl ki tüm sayı sistemlerinde 0 ve 1 rakamları varsa tüm demokratik ülkelerde olması gereken bir asgari demokratik değerlerin varlığından söz edebiliriz. Peki bu 0 ve 1 sembollerine karşılık gelen değerlerin ne olduğunu kestirebilir mi? Bu konuda da maalesef bir netlik yoktur. Örneğin demokratik devletlerin hukuk devleti olması, 0 ve 1'e karşılık gelirken bu hukuk devletinin nasıl bir hukuka sahip olacağına verilecek cevap şüphesiz farklılaşacak ve bu farklılığın her ülkede karşılığı olmayacaktır. Tıpkı dörtlük sayı sisteminde 5 sayının sembol olarak karşılığı olmadığı gibi.

Matematikteki sorular ile toplumsal hayatta karşılaştığımız sorunlara yaklaşım şekli bu bağlamda benzerdir. Toplumlar da bir sorun ile karşılaştığında veya sorunlara çözüm bulma iddiasında bulundan kişiler aynı onluk sistemdeki ön kabul ile sahip olduğu toplumsal mantık bağlamında cevap arayışına girişmektedir. Halbuki çözüm üretme

gücünü kendinde gören modernist veya doğrusal gelişimci perspektif kendi gerçekliği üzerinden başka birinin gerçekliğini karşılaştığının farkında değildir.

1.3 Demokrasi ve Egemenliğin Kullanımı

Demokrasi ve egemenlik arasındaki ilişkiyi anlamak, modern toplumların siyasi yapısını ve vatandaşların rolünü daha iyi kavrayabilmek için kritik öneme sahiptir. Bir sonraki başlıkta daha detaylı anlatacağımız egemenlik kavramının kullanımı, demokratik süreçlerin etkinliği ve meşruiyeti açısından kritik bir rol oynar. Şirketlerin egemenliğin kullanımına işaret eden bir gücü, internet dahil hiçbir mecrada kullanamayacağı açıktır. Bu bağlamda sosyal medya platformları özelinde, şirketlerin tasarladığı fiili alanlar ile internetin de kapsadığı sanal alanlarda egemenlik ilan edemeyeceğini savunmaktayız. Çalışmamızın bu kısmında, egemenliğin tarihsel süreçteki tanımlarına yer verdikten sonra, cumhuriyet ve demokrasi bağlamında egemenlik kullanımındaki meşruiyet tartışmalarına yer verilecektir.

Edmund Burke, Alexander Hamilton ve James Madison gibi düşünürler, temsili sistemin, halkın geniş çapta katılımını ve yönetimdeki etkisini sınırlayan, aynı zamanda iktidarın elitler arasında daha kalıcı hale gelmesine katkı sağlayan bir mekanizma olarak görüldüğünü savunmuşlardır. Onlar için, doğrudan demokrasi yerine, temsil yoluyla sınırlı katılım ve güçlü yönetici sınıfların varlığı, sosyal düzenin korunması ve istikrarın sağlanması açısından daha uygun olduğunu ifade ederek çoğunluk iktidarına karşı tutum sergilemiştir.⁶³ Buna karşın geçmişten günümüze kadar egemenliğin kaynağı hakkında çeşitli meşruiyet teorileri olsa da egemenliğin vatandaşa ait olduğu konusunda günümüzde bir mutabakat olduğu söylenebilir. Bununla beraber Cumhuriyet'in yönetimine katılma hakkı, başta soylular ve aristokratlarda iken, günümüzde vatandaşların geneline yayılmış bir hak olarak tanımlanmıştır.⁶⁴

⁶³ Anthony Arblaster, *Demokrasi*, çev. Nilüfer Yılmaz, 1. Baskı Ankara: Doruk Yayıncılık, 1999, ss. 92-93.

⁶⁴ Dahl, *Demokrasi Üzerine*, s. 13.

Vatandaşın egemenlik yetkisinin nasıl ve ne şekilde kullanacağı konusu ise doğrudan ve temsili demokrasi tartışmalarında yer bulmuştur. Temsil demokrasi temelde iki işlevi ön plana çıkarmaktadır. Bunların ilki temsilci seçimi yoluyla çoğunluğu yönetimden ayırır, ikincisi ise temsilciler yoluyla çoğunluğu yönetime bağlar.⁶⁵ Doğrudan ve temsili demokrasi tartışmaları tezimizin ana başlıklarından biri olmadığı için, bu kavramları detaylandırmak yerine, toplumsal meşruiyet sağlama yönünde 'araçsal kavramlar' olduklarına değinmenin daha doğru olduğunu düşünmekteyiz.

Doğrudan demokrasi, vatandaşların yasa yapma ve karar alma süreçlerine doğrudan katıldığı bir yönetim biçimine karşılık gelmektedir. Doğrudan demokrasi, iradelerin ortaya konmasında bütünün iradesini yansıtırma noktasında imkân tanıyor gibi görünse de dar kapsamlı bir mecliste dahi doğrudan demokrasi uygulamasını gerçekleştirmek güç görünmektedir. İfademizin somutlaşması adına 600 kişilik halk meclisinin üzerinden bir örnek vermek gerekirse, karar alınması gereken bir konuda her bir vatandaşın 5 dakika konuşmasına 50 saate ihtiyaç duyulacaktır. Doğrudan demokrasi bir ideal olarak ifade edilse de vatandaşların eşit haklara sahip olması, artan nüfus, kamusal konu çeşitliliğindeki artış ve yoğun iş bölümü gibi sebepler, yönetime herkesin sürekli katılmasını imkansızlaştırmış ve temsili demokrasiyi bu yönüyle zorunlu hale getirmiştir.

Bununla beraber temsili demokrasinin meşruiyeti noktasında temel tartışmalardan birisi temsilcilerin meşruiyeti üzerinedir. Jean-Jacques Rousseau, Toplum Sözleşmesi kitabında milletvekillerinin milletin temsilcisi olamayacağını hareketle halkın onayı olmayan hiçbir yasanın geçerli olmayacağını ifade etmiş ve halkın yalnızca seçim esnasında özgür olduğunu, seçim bittikten sonra halkın da köleden farksız bir şekilde hiçlik derecesine indiğini savunmuştur.⁶⁶ Rousseau, temsili demokrasi fikrine kesin olarak karşı çıkarak temsili sistemin derebeylik yönetiminden geçtiğini ifade ederek; halkın egemenlik yetkisini doğrudan kullandığı halk egemenliğini fikrini savunmuştur.⁶⁷

*“Halk egemen bir bütün olarak yasaya uygun biçimde toplanır toplanmaz,
hükümetin her çeşit yargı hakkı ortadan kalkar, yürütme gücü artık işlemez*

⁶⁵ Hardt, Negri, *Çokluk*, s. 258.

⁶⁶ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, s. 90.

⁶⁷ a.g.e., s. 91.

ve herhangi bir yurttaşın varlığı en büyük yöneticinininki kadar kutsal ve dokunulmaz olur. Çünkü temsil edilenin bulunduğu yerde temsil diye bir şey kalmaz.”⁶⁸

Antik Yunan’da temsili demokrasinin olmadığından hareketle temsili sistemin daha sonralardan çeşitli anlatılarla demokratik teoriye ve pratiğe eklendiğini ifade edebiliriz.⁶⁹

Doğrudan demokrasi uygulamasını eleştiri bağlamında verdiğimiz 600 kişilik meclis örneği, temsilciler meclisinde de aynı sonuçları doğurmaktadır. Doğrudan ve temsili demokrasilerde egemenlik yetkisine sahip kişiler belli bir sayıya ulaştıktan sonra kendini eşit olarak ifade edeceği bir durum söz konusu değildir. Konuşma ve buna bağlı irade ortaya koyma imkansızlığı, her iki sistemi ‘katılıyorum-katılmıyorum’ rejimine dönüştürmektedir.

Bununla beraber, iki sistem arasında önemli bir farklılık söz konusudur. Doğrudan demokrasilerde halk iradesinin bütün ve doğrudan yasa yapma süreçlerine katılması söz konusu iken, temsili demokrasiler 'halkın bir parçasının yönetimi' şeklinde tezahür etmiştir. Bu minvalde temsili demokrasi, bütünün minyatür hale getirilmesi şeklinde ifade edilemez. Dolayısıyla temsili demokrasilerde, temsilciler yoluyla temsil edilen bütünlüğü keşfetmek mümkün değildir.

Siyasal taleplerin iletilmesinde araç olarak kullanılan temsilci seçimi, hiç şüphesiz egemenlik hakkının belli süreler boyunca devredilmesinden ziyade, vatandaş iradesinin temsil edilmesidir. Vatandaş temsili demokrasilerde egemenliğin paydaşı olarak kalmaya devam etmektedir. Çalışmamızın bir sonraki başlığında, egemenlik tanımlarına yer vermek suretiyle devlet egemenliğinin kapsadığı alan ortaya konulmaya çalışılacaktır. Devletin egemenlik alanı tanımlanırken dolaylı olarak da sosyal medya platformlarının sınırları tanımlanacaktır.

⁶⁸ a.g.e., s. 88.

⁶⁹ Dahl, *Demokrasi Üzerine*, ss. 107-8.

1.3.1 Demokrasi ve Egemenliğin Sınırları

Bir kavramın var oluşu ile o kavramın tanımlanması çoğu zaman aynı anda gerçekleşmemektedir. Egemenlik kavramı da böyle bir kavramdır. Devletlerin var oluşundan beri kendini gösteren egemenlik kavramının ilk incelemesi 16. Yüzyıl düşünürlerinden olan Jean Bodin'in (1530-1596) tarafından yapılmıştır.

Jean Bodin “Les Six Livres de la République” adlı kitabında egemenlik kavramını çeşitli şekilde detaylandırırken tanımlamayı şöyle yapmıştır: “*Egemenlik, bir milletin mutlak ve daimi erkidir.*”⁷⁰ Bodin'in tanımlamasının bizim için önemli olan ilk çıkarımı egemenlik yetkisinin millete ait olması ve bu yetkinin mutlak olması. Dolayısıyla mülkiyete bağlı egemenlikten bahsetmemiz mümkün değildir. Buraya vurgu yapmamızın temel sebebi kişi veya şirketlerin mülkiyeti altında bulundan sosyal medya platformlarının şirketlerin egemenlik alanları kapsamında değerlendirilmesinin mümkün olmamasıdır.

Bodin, egemenlik kavramını iktidar kullanımından da ayırarak egemenliğin kanuni sahibinin halk veya hükümdar olduğunu; bir veya birkaç kişinin devletin egemenlik yetkisi kullanımının onları egemen yapmadığını, bu erkin zamana ve yetkiye bağlı olarak kullananların da sadece müteveli ve emanetçi olduğunu ifade etmiş, egemenliğin aynı zamanda işlev ve süreyle de sınırlı olmadığını vurgulamıştır.⁷¹ Bodin'in bu tanımlamasında egemenlik kullanımı konusunda yetkilendirmenin egemenlik devri anlamına gelmediği vurgulanmaktadır ki sosyal medya platformlarına bu manada vatandaş tarafından yapılmış bir egemenlik devri söz konusu değildir. Sosyal medya platformlarında hesap açmak için zorunlu olarak kabul edilen kullanıcı sözleşmelerinin egemenlik devri yapmış gibi bir sonuca neden olması düşünülemez.

Jean Bodin, egemenliğin alameti farikalarından bahsederken egemenliğin ilk imtiyazının genel ve özel kanun koymak olduğuna değinmiştir.⁷² Kanun koyma ve aynı şekilde kanun kaldırma yetkisinin egemenliğe dair birçok ayrıcalığı içerdiğini Bodin şöyle ifade etmiştir:

⁷⁰ Jean Bodin, *Egemenlik Üzerine*, çev. Reha Kuldaşlı, 1. Baskı İstanbul: Timaş Yayınları, 2024, s. 37.

⁷¹ a.g.e., ss. 37-39.

⁷² a.g.e., s. 93.

“Aynı kanun koyma ve ilga etme erki, egemenliğin diğer tüm haklarını ve ayrıcalıklarını içerir; öyle ki dar anlamda konuşursak, savaş ilan etme ve barış yapma, herhangi bir yargıcın kararlarına ilişkin itirazları nihai makam olarak dinleme, en yüksek makam sahiplerini atama ve görevden alma, tebaaları vergi ve harç salma veya bunlardan muaf tutma, kanunun katılığına aykırı olarak af çıkarma ve özel izin verme, paranın adını, değerini ve ölçüsünü belirleme, tebaaların ve altındaki vassalların istisna olmaksızın yemin ettikleri kişiye sadık kalacaklarına dair yemin etmelerini isteme gibi diğer tüm haklar burada içerildiğinden, egemenin tek ayrıcalığının bu olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar egemenliğin gerçek ayrıcalıkları olup genel ve özel olarak herkese kanun koyma ve Tanrıdan başka kimsenin kanununa tabi olmama erkine dâhildir.”⁷³

Bodin’in açıklamalarını sosyal medya platformları bağlamında değerlendirmeye devam edecek olursak şirketler mülkiyetine bağlı alanlarda ulusal yasaları ve buna bağlı vatandaşlık haklarını engelleyici uygulamalar yapamayacağı açıktır. Fakat kullanıcı paylaşımlarının şirketlerin oluşturduğu ama adına “topluluk kuralları” denilen subjektif değerlendirmeye açık metinlerle kısıtladığı da bir gerçektir. Şirket sahipliğinin değişmesini ile sosyal medya platformlarının sözde topluluk kurallarının değiştiği de bir gerçektir. ABD’nin eski başkanı Başkan Donald Trump’ın, 6 Ocak 2021’deki Kongre baskınının ardından kapatılan Twitter hesabı, Twitter’ın yeni sahibi Elon Musk’ın Twitter’ı satın almasından sonra açılmıştır.⁷⁴ Trump’ın Twitter hesabının tekrar açılması örneğinde de görüleceği sosyal medya platformları, sahiplik ilkesine bağlı olarak yönetilir ve bu sahiplik platformun kurallarını belirler. Bu bağlamda sosyal medya platformunda geçerli kuralları oluşturan bir topluluk olamadığı gibi mevcut kuralları “topluluk kuralları” olarak ifade etmek bir anlatıdan fazlası değildir.

Carl Schmitt, “Siyasi İlahiyat” adlı eserinde egemenliği Bodin’in egemenlik tanımlamasına benzer şekilde şöyle ifade etmiştir: *“Egemen, olağanüstü hale karar verendir.”*⁷⁵ Schmitt, olağanüstü hal durumunu kararname ile ilan edilen bir durum veya sıkıyönetim hali gibi bir şeye karşılık gelmediğini ifade etmiş ve egemenliğin genel

⁷³ a.g.e., s. 95.

⁷⁴ “Elon Musk, Donald Trump’ın Twitter hesabını açtı”, (31.07.2024), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/elon-musk-donald-trump-in-twitter-hesabini-acti/2743285>.

⁷⁵ Carl Schmitt, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. Emre Zeybekoğlu, 4. baskı Ankara: Dost Kitabevj, 2002, s. 13.

manada mevcut yasa ile bağı olamama durumuna karşılık geldiğini ifade etmiştir.⁷⁶ Carl Schmitt, modern devlete dair önemli bütün kavramlarının dünyevileştirilmiş ilahi kavramlar olduğuna vurgu yaparak; her şeye kadir olan Tanrı'nın egemenlik kavramı özelinde yerini devlete bıraktığına değinmiştir.⁷⁷

Giorgio Agamben, egemenliğin hukuku yaratan ve hukukla bağı olmayan halini bir paradoks olarak değerlendirmiş ve egemenlik paradoksunun şu gerçeğe dayandığını ifade etmiştir: “*Egemen [kişi], hukuk düzeninin aynı anda hem dışında hem de içindedir.*”⁷⁸ Agamben, günümüzde de demokrasi ve hukuk devletinin bir parçası haline gelen egemenliğin, hukuka ait olduğu ilkesinin egemenliğin kendi içindeki paradoksu kaldırmadığını ifade etmiştir.⁷⁹

Jean Bodin, egemenliğin sorgulanamaz olması ve egemen sahibine yönelik bir çabanın kabul edilemez olduğunu kadim bir hatibin sözü (“*Zira hiçbir dinsizlik, hiçbir suç, intikamın baba katliyle alınmasını gerektirecek kadar büyük değildir.*”) ile Cicero'nun ülkeye dair vatan sevgisinin anne ve baba sevgisinden büyük olmasına dair söylemlerini beraber yorumlamış ve hükümdara karşı herhangi bir girişimde bulunulmasına şiddetle karşı çıkarak, egemenliğin sorgulanamaz olduğunu vurgulamıştır. Bunun istisnasının egemenin uygulamaya koyduğu kurallarının Tanrı'nın yasaları ile çatışması durumu olduğunu ifade ederek ancak bu durumda egemenin kanunları itaat etmeme gibi bir durumda olabileceğini ifade etmiştir.⁸⁰ Diğer her durumda hükümdarın hükümlerine boyun eğmek gerektiğini, hükümdarın canına veya onuruna kasteden bir girişimde bulunmaktansa kaçmanın ve hatta ölüme razı gelmenin daha doğru olacağını ifade etmiştir.⁸¹

Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşılacağı üzere mülkiyete bağı egemenlik vurgusunu ancak feodalizmin var olduğu dönemlerde görmek mümkündür. Feodalizmi, toprak mülkiyetine bağı egemenliğin tesis edildiği, toplum ve idare yapısının da bu doğrultuda

⁷⁶ a.g.e., ss. 13-14.

⁷⁷ a.g.e., s. 41.

⁷⁸ Giorgio Agamben, *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, çev. İsmail Türkmen, 3. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 25.

⁷⁹ a.g.e., s. 45.

⁸⁰ Bodin, *Egemenlik Üzerine*, ss. 154-55.

⁸¹ a.g.e., s. 155.

şekillendiği ekonomik bir rejim olarak tanımladığımızda feodalizmin özünü mülkiyet oluşturmaktadır.⁸²

Feodalizm tartışmaları geride kalmış olsa da sosyal medya platformlarında mülkiyete bağlı sahipliğin farklı formlarda kullanıcılar ve hatta bazı durumlarda devletler üzerinde egemenlik tesis etmeye yönelik uygulamaların olduğunu ifade etmiştik. Nasıl ki Ortaçağ Avrupası'ndaki derebeyleri, kendi topraklarında mutlak bir kontrol ve egemenlik sağladıysa, sosyal medya platformları da benzer şekilde, kendi alanında büyük bir kontrol sahibi olma isteğindedir. Bu bağlamda, sosyal medya platformlarını Ortaçağ Avrupa'sındaki derebeylerine benzetmek yanlış olmayacaktır. Sosyal medya platformlarının egemenliğinin cumhuriyetçi bir perspektife sorgulanması ve devlet egemenliği alanından çıkmasına imkân tanınmamasının önemli olduğunu düşünüyoruz.

Ortaçağ'da feodal yapıları merkezi devlet güçlerinden koruyan temel savunma mekanizması surlar iken günümüzde sosyal medya platformlarını devletin egemenliğinden koruyan unsurun mülkiyet dokunulmazlığı ile özgürlük anlatısı olduğunu ifade edebiliriz. Bu bağlamda, sosyal medya platformları özelinde kendini gösteren mülkiyet ile egemenlik arasındaki bağlantının keskin çizgilerle ayrılması gerektiği açıktır benzer şekilde özgürlük kavramını da bu çerçeveden bağımsız olarak ele almak gerekmektedir.

Çalışmamızın bir sonraki başlığında özgürlük kavramını, demokrasi, egemenlik ve tahakküm boyutlarıyla ifade etmeye çalışacağız. Bu konuda değerlendirme yapmamızın temel sebebi, sosyal medya platformlarına yönelik bir düzenlemenin özgürlüğün bir gereği olup olmadığını sorgulamak ve bu soruya bir yanıt aramaktır.

1.4 Özgürlük Üzerine Düşünceler

Özgürlük kelimesini Türk Dil Kurumu *“Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama”* olarak

⁸² Pınar Ülgen, “Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış”, *Mukaddime*, C. 1, S. 1 (2010), s. 4, doi:10.19059/mukaddime.10557.

tanımlamaktadır.⁸³ Kelimenin etimolojisine ilişkin Nişanyan Sözlük, kelimenin “öz (benlik, kendi)” kelimesinden türetildiğini, bu sözcüğün kesin olmamakla beraber “düşünmek, bilincinde olmak” fiilinden türetilmiş olabileceğine değinmektedir.⁸⁴

Bununla beraber özgürlük kavramının ne olduğuna ilişkin araştırmalar felsefi, siyasi ve kültürel bağlamlarda da derinleştirilmiş ve çeşitli yorumlara tabi tutulmuştur. Özgürlüğe ilişkin yapılan yorumlarda odaklanılan hususun da dönemsel olarak farklılaştığını söyleyebiliriz. Bu farklılaşmada zamansal olarak bir gelişimden bahsetmek de ne yazık ki mümkün değildir. Aynı yüzyılda farklı özgürlük tartışmalarının yapıldığını ifade edebiliriz.

18. yüzyılda Avrupa’da insan hakları ve egemenliğin kullanımı bağlamında yapılan ve nihayete eren tartışmaların bazı ülkelerde gündemde dahi yapılmadığı, bazı ülkelerde ise bu tartışmaların yeni başladığı veya devam ettiğini ifade edebiliriz. Dolayısıyla bir insan hakkı olarak özgürlüğün sorunlarını batı medeniyeti perspektifi ile dar bir mekândan yola çıkarak zamansal gelişimine bağlı açıklamaya çalışmak doğru olmayacaktır. Bu sebeple tasnifin yüzyıl bazlı gelişiminden ziyade süreç bazlı gelişimine odaklanmanın daha doğru olacağını düşünmekteyiz.

Bu değerlendirmeyi yaparken eşitlik ile özgürlük kavramının beraber ele alınması gerektiğini düşünmekteyiz. Bunun sebebi her dönemde imtiyazlı kişi veya kişiler istediklerini yapma konusunda özgür olmuştur. Özgürlüğün belli bir kesimde var olması özgürlüğün bir insan hakkı olarak varlığına delalet etmemektedir. Yapabilmenin kısıtlamaya tabi olmamasını ifade eden özgürlüğün gerçek manada var olabilmesi için bunun imtiyaz tanımlamasından çıkartılarak; eşitlik temelli hak tanımlamasına dahil edilmesi gerekmektedir.

Buna karşın insanlar geçmişten günümüze hukuki ve toplumsal eşitliğin olmadığı bir düzende yaşamak zorunda kaldı veya kalıyor. Egemenliğe ortaklık bağlamında hukuki eşitliğin dahi olmadığı krallık ile yönetilen ülkeler başta olmak üzere doğuştan gelen

⁸³ Türk Dil Kurumu (ed.), *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 2011.

⁸⁴ “Nişanyan Sözlük (özgürlük)”, (31.07.2024), <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/%C3%B6zg%C3%BCr%C3%BCk>.

hukuki haklar boyutuyla dahi günümüzde eşitsizliğin devam ettiği ülkelerin varlığı azımsanmayacak kadar fazladır

Hukuki eşitliğin sağlandığı demokratik hukuk devletlerinde de hukuki eşitliğin statü eşitliği boyutunda olduğunu, ekonomik eşitsizliğe bağlı olarak hayata yansıyan eşitsizliklerin liberal bir perspektifle “eşitlik” kapsamında değerlendirilmeye alınmadığı, dolayısıyla ekonomik eşitsizliğin “doğal” bir alan olarak kabul edildiğini söylemek mümkündür.

Bu bağlamda liberal özgürlük anlayışı özgürlük anlayışı bireysel durumudur yani özgürlüğün öznesi bireydir. Liberalizm, toplumu önceleyen özgürlük tanımını kabul etmez.⁸⁵ Liberalizm, bireyin yaşamı üzerinde nihai söz hakkının yalnızca kendisine ait olduğunu savunur.⁸⁶ Liberal teoride özgürlük, siyasi baskıdan korunmuş olma durumunu ifade eder. Dolayısıyla özgürlük, iç özgürlükle birlikte düşünülme zorunda değildir ve ağırlıklı olarak negatif özgürlük perspektifinden değerlendirilir.⁸⁷

İnsanların eşit haklara sahip olduğu bir dünyadan bahsetmenin mümkün olmadığı gibi yukarıdaki açıklamalardan hareketle uygulama boyutuyla eşitliğin tüm vatandaşla yayıldığı bir ülkeden de bahsetmek son derece güçtür. Hakkı kullanabilmenin hukuki olarak güvence altına alınmasına ek olarak hakkı kullanabilme imkanında da eşitliğin sağlanmasının gerekli olduğu düşüncesi, özgürlüğün farklı boyutlarla ele alınmasını beraberinde getirmiştir. Bu tartışmalar neticesinde insan hakları çerçevesinde hakların elde edilmesi ve bunun hukuk ile korunması bağlamında ele alınan özgürlük kavramı, hak ve hakkın kullanımındaki özgürlüğün sınırı kapsamında değerlendirilerek; özgürlüğün hukuki sınırları çizilmeye çalışılmıştır. İnsan hakkı olarak özgürlük tartışmaları daha sonraki süreçte **özgürlük için müdahalenin reddi/meşruiyeti** tartışmaları özgürlük tartışmalarının merkezinde yer almıştır. Bu kapsamda yapılan tartışmalar pozitif ve negatif özgürlük kavramsallaştırması ile kendini göstermiştir.

⁸⁵ Mustafa Erdoğan, “Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihi ve Felsefi Temelleri”, *Liberalizm el kitabı*, ed. Cennet Uslu, Ankara: Kadim Yayınları, 2013, s. 58.

⁸⁶ Jason Brennan, “Liberal Olmayan Liberaller”, *Hangi Liberalizm*, ed. Atilla Yayla, Ankara: Liberte Yayınevi, 2013, s. 265.

⁸⁷ Erdoğan, “Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihi ve Felsefi Temelleri”, ss. 58-59.

Negatif ve pozitif özgürlük kavramına ilişkin en temel kaynak Isaiah Berlin'in 1958 yılında kaleme aldığı "İki Özgürlük Kavramı" başlıklı makalesidir. Günümüzün sosyal ve politik örgütlenme tartışmalarında bu makalenin önemli bir kaynak olduğu ifade edilebilir⁸⁸. Bu çalışmada iki özgürlük kavramı derinlemesine ele alınmakla beraber Berlin'in negatif özgürlük yanlısı olduğuna işaret eden ifadeler mevcuttur. Negatif özgürlük ile pozitif özgürlük ayrılığı sadece özgürlük tartışmasından ibaret değildir. Siyasal düşünceler noktasında da negatif ve pozitif özgürlük tartışmaları kendini göstermektedir. Negatif özgürlük, hür davranmanın önündeki engellerin eşitlik bağlamında kaldırılmasına odaklanırken; pozitif özgürlük, benliğin özgür davranmasının önündeki engellerin varlığına ve bu engellerin ortadan kaldırılmasına odaklanır. Pozitif özgürlüğün bu yönünün negatif özgürlüğe nispetle normatif bir müdahaleye alan açtığını ifade edebiliriz.

Çalışmamızın bir sonraki kısmında her iki özgürlük kavramı ifade edildikten sonra benliğin özgürlüğü bağlamında tahakküm kavramı açıklanmaya çalışılacaktır. Bu kavramların incelenmesindeki temel amacımız sosyal medya platformlarına ilişkin özgürlük anlatısını anlamak ve bu alana ilişkin hukuki düzenlemelerin özgürlük bağlamında hangi literatüre dayandığının açıklanmasıdır.

1.4.1 Isaiah Berlin ve Negatif Özgürlük

Isaiah Berlin, bir amaca ulaşmanın diğer insanlar tarafından engellenmesi durumunda politik özgürlük ya da hürriyetten yoksun olunacağından bahsederken tersi durumda yani engellenmenin olmadığı durumda özgürlüğün olduğundan bahseder⁸⁹. Berlin, negatif özgürlük kavramı ile bireyin başkalarının otoritesine maruz kalmadığı, hür davranmasının önündeki engellerin veya olası müdahale ihtimallerinin kaldırılmasına odaklanır⁹⁰. Dolayısıyla müdahalenin olmadığı alanın genişliği ile özgürlüğün genişliği arasında paralellik vardır⁹¹.

⁸⁸ Philip Pettit, *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 1998, s. 37.

⁸⁹ Berlin Isaiah, "İki Özgürlük Kavramı", *Cogito: Hayvan: İmge, Simge, Gerçeklik*, çev. Mehmet Saygılı, Enis Oktay, S. 32 (2002), s. 206.

⁹⁰ Derda Küçükalp, "Negatif Özgürlük, Pozitif Özgürlük ve Ötesi", *Felsefelogos*, S. 31 (2009), s. 128.

⁹¹ Isaiah, "İki Özgürlük Kavramı", s. 207.

Berlin, negatif özgürlük kavramında yukarıda ifade ettiğimiz gibi engellenmenin varlığına odaklanmıştır. Dolayısıyla kişinin koşullarından kaynaklı yapamama halini özgürlük tartışmalarına dahil etmez. Berlin, yapamama halini ile fiziki engel arasında analogi kurarak engelli birinin engeline bağlı olarak bazı faaliyetleri yapamamasının normal karşılanması gerekliliği gibi fakirlik gibi yapamama haline neden eden durumların bu bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini ifade ederek; fakirliğin başka birinin doğrudan sebebiyet vermediği her durumda fakirliği özgürlük engeli olarak değerlendirmenin çok sağlıklı olmadığını vurgu yaparak, insanlara müdahale edilmediği her durumda insanın özgürlüğünden bahseder ⁹².

Fiziki veya zihinsel bir engel gibi değiştirilmesi mümkün olmayan bir durum ile fakirlik gibi ekonomik durumu karşılaştırmanın sağlıklı bir analogi olmadığı açıktır. Berlin'in liberal kuramın savlarından yola çıkarak özgürlüğü yorumladığı görülmektedir. Dolayısıyla liberal kuramın özgürlük perspektifine yöneltilen eleştirileri negatif özgürlüğe yönelik yapmak da mümkündür.

Postmodern siyasal düşünce açısından değerlendirildiğinde, **negatif özgürlük** anlayışının sorunu, temelde, özgürlüğü izole edilmiş bir benlik anlayışı üzerinden tanımlıyor olmasından kaynaklanır. ⁹³ Özgürlüğe yapma ihtimali penceresinden bakan negatif özgürlük, özgürlüğün kullanımı bağlamında pratik alana dahil olmaz. Bu tartışmaların ağırlıklı olarak pozitif özgürlük boyutunda tartışıldığını ifade edebiliriz.

1.4.2 Thomas Hill Green ve Pozitif Özgürlük

Pozitif özgürlük, negatif özgürlükten farklı olarak kişilerin kendi benliği üzerinde denetim ya da benlik hâkimiyeti kurmada etkin rol oynamasını işaret eder ⁹⁴. Pozitif özgürlük, bağımsızlığa atıfla özerkliğe odaklanmaktadır; varlığının hedeflerini/menfaatlerini bizzat seçme ve saptama yetisidir ⁹⁵. Berlin'e göre pozitif özgürlüğün benlik hakimiyeti ideali her ne kadar cazip görünse de kolaylıkla art niyetli bir şekilde yorumlanabilecektir. Pettit'e göre ise Berlin, pozitif özgürlüğü kötücül

⁹² a.g.e., s. 206.

⁹³ Küçükalp, *Siyaset felsefesi*, s. 196.

⁹⁴ Pettit, *Cumhuriyetçilik*, s. 38.

⁹⁵ Milena Doytcheva, *Çokkültürlülük*, çev. Tuğba Akıncılar Onmuş, 1. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, s. 49.

göstermenin ötesinde şeyler yaparak; pozitif özgürlüğü savunanlar diye sıraladığı düşünürler üzerinden pozitif özgürlüğün totaliteryan bir düşünceye kapı araladığına dair çıkarımlar yaptığını ifade edebiliriz.⁹⁶ Berlin, pozitif özgürlüğü geçmişe ait antik bir dönemin özgürlüğü olarak ifade ederken; negatif özgürlüğü modern bir ideal olarak sunuyordu ⁹⁷.

Negatif özgürlükte kısıtlamaların ortadan kalması söz konusu iken; pozitif özgürlükte kısıtlamalardan sonraki durumun sorgulanması söz konusudur. Pozitif özgürlük bağlamında özgürlüğün varlığına ilişkin sorgulamanın neticesinde hiç şüphesiz subjektif bir durum söz konusu olacaktır. Bu subjektif durum beraberinde keyfi müdahalenin önünü açabileceğine ilişkin Isaiah Berlin'in eleştirisini de gözden kaçırmamak gerekir. Bununla beraber özgürlüğe negatif özgürlük perspektifinden bakarak insanların “özgürken özgür olma/olmama” durumunun hiçbir şekilde sorgulanmaması, özgür davranamayan kişiler üzerinde “iktidar” sahibi olanların iktidarını sorgulamamayı da beraberinde getirecektir.

Thomas Hill Green, kişinin dürtüleri veya ihtirasları nedeniyle özgür olmadığı durumdan yola çıkarak pozitif özgürlüğe dikkat çekmektedir.⁹⁸ Green, fırsat kavramı perspektifinden bakan negatif özgürlüğün aksine pozitif özgürlüğü pratik bir alan olarak görür. Dolayısıyla kişi, kendi kapasitesiyle kararlarını aldığında ve özgür iradesiyle gerçekte yapmak istediği şeyleri yaptığında özgürdür.⁹⁹

Green, özgür iradenin ortaya çıkmasını engellediği görüşünden hareketle alkol tüketimine yönelik kısıtlayıcı kanunların oluşturulmasını desteklerken; Berlin'e göre böyle bir paternalizm¹⁰⁰, büyük bir despotizmdir ¹⁰¹. Pozitif özgürlük sorgulaması özgür birinin özgürlüğünü sorgulayarak müdahalenin meşruiyeti düzleminde ilerleyeceği için kendi içinde paradoksal bir durumdadır. Jakobenlerin “halk için, halka rağmen” sloganına

⁹⁶ Pettit, *Cumhuriyetçilik*, s. 38.

⁹⁷ a.g.e., s. 39.

⁹⁸ Gerald F. Gaus, *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları*, çev. Nihal Akdere, 1. Baskı Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016, s. 152.

⁹⁹ a.g.e., s. 154.

¹⁰⁰ Baba devlet anlayışı, devlet sizin için iyiyi bilir ve yapar.

¹⁰¹ Gaus, *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları*, s. 160.

benzer şekilde, pozitif özgürlük sorgulamasında “özgürlük için, özgürlüğe rağmen” gibi bir durum ortaya çıkma riski de vardır.

Fırsat eşitliğini sağlamaya yönelik devlet müdahaleleri negatif özgürlükte doğru bulunmazken; sosyal devlet müdahaleleri pozitif özgürlüğün doğal bir yansımasıdır. Bu minvalde kişinin kararlarına müdahale meşruiyeti ancak pozitif özgürlükte vardır. Pozitif özgürlüğe ilişkin tartışmaların normatif bir düzlemde gerçekleştiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır.

Pozitif özgürlük kavramının meşrulaştırılması liberal bir devlet anlayışından ziyade sosyal destekler ve devlet müdahalesi ile temellendirilerek yapılır ve bu anlamda negatif özgürlüğe karşıt bir yere konumlandırılabilir.¹⁰² Bununla beraber negatif ve pozitif özgürlük üzerinden siyasal düşünceleri tasnif etmek mümkün değildir. Negatif özgürlük denildiğinde klasik liberal düşünce akla gelmekle beraber negatif özgürlüğü benimseyen Marksistler olduğu gibi pozitif özgürlüğü destekleyen klasik liberaller de mevcuttur.¹⁰³ Bu bağlamda klasik liberal olarak ifade edilen John Stuart Mill, genel manada negatif özgürlük anlayışını benimsemesine karşın "On Liberty" ve diğer eserlerinde, bireylerin içinde bulundukları tarihsel, toplumsal ve kültürel koşulların özgürlük üzerinde kısıtlayıcı bir etkisi olabileceğini dikkate alır.¹⁰⁴ Mill'in maddi kaynak ve olanakların yetersizliğini bireylerin özgürlüğüne bir engel olarak görmesi ve devletin ekonomik yaşama müdahalesinin bireyin özgürlüğü için gerekli olabileceğini savunması, bireylerin anlamlı seçimler yapabilmesi için gerekli koşulların sağlanmasını önemseyen bir görüşü yansıtır. Mill'in sunduğu bu yaklaşımın, negatif özgürlük anlayışını esneterek ılımlı bir yorum ortaya koyduğunu söyleyebiliriz.¹⁰⁵ Don A. Habibi, "John Stuart Mill and the Ethic of Human Growth" kitabında John Stuart Mill'in negatif özgürlük savunan bir liberter

¹⁰² Andrew Heywood, *Siyaset Teorisine Giriş*, çev. Hızır Murat Köse, 2. Baskı İstanbul: Küre Yayınları, 2012, s. 320.

¹⁰³ Gaus, *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları*, s. 171.

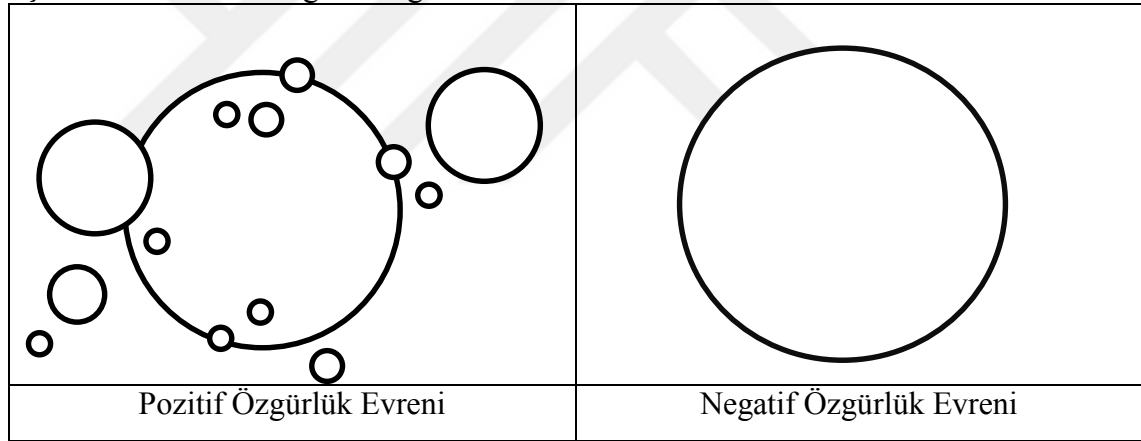
¹⁰⁴ Derda Küçükaltı, "Fayda, Özgürlük ve Demokrasi İlişkisi Bağlamında John Stuart Mill'in Politik Felsefesi", *Felsefe Dünyası*, S. 56 (2012), ss. 115-16.

¹⁰⁵ a.g.e., s. 116.

olduğunu belirtmiş bununla beraber bazı yazarların Mill'i pozitif bir liberter olarak adlandırdığını ifade etmiştir.¹⁰⁶¹⁰⁷

Özgürlüğün önündeki somut engellerin varlığı herkes için aynı görünürlüğe sahip olmasının bir sonucu olarak negatif özgürlük bağlamında neler yapılması gerektiği konusunda ortak fikre ulaşmak mümkündür. Bununla beraber pozitif özgürlük perspektifinde insanın özgür olmasının önündeki engeller subjektif bir pencereden görülmektedir. Dolayısıyla pozitif özgürlükte, negatif özgürlüğe benzer şekilde engel uzlaşısına ulaşmak mümkün olmadığı gibi bu engellerin ortadan kaldırılmasına yönelik uygulanması gereken politika uzlaşısını sağlamak hiç mümkün değildir. Aşağıdaki şekilde gösterildiği üzere negatif özgürlüğü savunanları bir küme içerisine dahil etmek mümkün iken pozitif özgürlük taraftarları bir evreni temsil eden ve birbirinden farklılaşan, kesişimleri olan kümeler şeklindedir.

Şekil 1: Pozitif ve Negatif Özgürlük Evreni

¹⁰⁶ Don A. Habibi, "On Liberty: Positive and Negative", *John Stuart Mill and the Ethic of Human Growth*, ed. Don A. Habibi, Dordrecht: Springer Netherlands, 2001, s. 123, doi:10.1007/978-94-017-2010-6_4.

¹⁰⁷ D.A. Habibi, ilgili kitabın 148. sayfasında yer alan 35. dipnota ilişkin açıklamasında bu yazarları şöyle sıralamıştır: Richard Vernon, "John Stuart Mill and Pornography: Beyond the Harm Principle," *Ethics*, 106:3 (April, 1996), pp. 623-24; H. S. Jones, "John Stuart Mill as Moralist," *Journal of the History of Ideas*, 53:2 (April-June, 1992), p. 299; D. D. Raphael, *Justice and Liberty* (London: Athlone, 1980), p. 56, and *Moral Philosophy* (Oxford University Press, 1981), p. 83; Michael St. John Packe, *The Life of John Stuart Mill* (New York: Macmillan, 1954), p. 403; and, Bernard Semmel *John Stuart Mill and the Pursuit of Virtue* (New Haven: Yale University Press, 1984), pp. 14, 166, 170-71, 196-97.

1.4.3 Philip Pettit ve Cumhuriyetçi Özgürlük

Philip Pettit, negatif ve pozitif özgürlük bağlamında kurulan felsefi ve tarihsel zıtlıkların yanlış ve yanıltıcı olduğunu, özgürlükler arası karşıtlığın özgürlüğün kurumsal gerçeklerini göz ardı ettiğini dolayısıyla üçüncü bir yolun varlığın önemine dikkat çekmiş ve üçüncü yolun da cumhuriyetçilik olduğunu ifade etmiştir ¹⁰⁸. Pettit'e göre negatif ve pozitif özgürlüğün yanı sıra "tahakkümsüzlük" olarak tanımlanabilecek üçüncü bir yol vardır ve bu üçüncü özgürlük anlayışı cumhuriyetçi geleneğe özgüdür.¹⁰⁹ Pettit, tahakkümsüzlük bağlamında politikaya ilişkin özgürlük taleplerinin, temiz devlet ve temiz sivil topluma ilişkin bize imkânlar sunacağını ifade etmiştir ¹¹⁰. Günümüzde insanlar müdahaleye maruz kalsın ya da kalmassınlar başkalarından gelecek müdahale ihtimali yani korku gölgesinin altında yaşama hali özgürlüğün önünde bir engel olarak durmaktadır.

Eski cumhuriyetçi görüşe göre, tahakküm altında olan bireyler özgürlükten yoksun olarak kabul edilmiştir. Bu minvalde, tahakküm hali mevcut iken tahakkümü kuran failin engellenmesi özgürlüğün tesis edildiği anlamına gelmemektedir.¹¹¹ Benzer durumu kamusal alan tartışmalarında da görmek mümkündür. İnsanların tahakküm altında olduğu cumhuriyet dışı devlet sistemlerinde özgür insan iradesinden bahsedemeyeceğimiz için kamusal alanın varlığından da söz edilemez.

Pettit, tahakkümü şu şekilde tanımlamaktadır ¹¹².

“Tahakküm, efendi ile köle ya da efendi ile hizmetkâr ilişkisinde ifade bulur. Böyle bir ilişki, son tahlilde, tahakküm eden tarafın tahakküm altındakinin seçimlerine keyfi bir biçimde müdahale edebileceği; özelde, etkilenen kişiyle paylaşılmasına gerek olmayan bir çıkar ya da bir kanı temelinde müdahale

¹⁰⁸

yetçilik", "author": [{"family": "Pettit", "given": "Philip"}], "translator": [{"family": "Yılmaz", "given": "Abdullah"}], "issued": {"date-parts": [{"1998"}]}, "locator": "40", "label": "page"}, {"schema": "https://github.com/citation-style-language/schema/raw/master/csl-citation.json"} Pettit, *Cumhuriyetçilik*, s. 40.

¹⁰⁹ Ferda Keskin, "Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi", *Cogito : Cumhuriyet: Alkışla olmaz*, S. 15 (1998), s. 324.

¹¹⁰ Pettit, *Cumhuriyetçilik*, ss. 23-24.

¹¹¹ a.g.e., s. 24.

¹¹² a.g.e., s. 44.

edebileceği anlamına gelir. Tahakkümcü taraf bu durumda müdahaleyi bilerek ve herhangi bir cezadan muaf olarak yapar: Hiç kimseden izin almasına gerek yoktur ve herhangi bir soruşturma ya da cezaya maruz kalmayacaktır.”

Pettit’e göre her tahakküm ilişkisinde üç özellik öne çıkmaktadır. Fail, (1)**müdahale kapasitesine sahip olmanın** yanı sıra ilgili (2)**kişilerin kararlarını etkilemeyi** (3)**keyfi temelde gerçekleştirme** gücüne sahipse burada tahakkümün varlığı söz konusudur. Bu durumda tahakküm sahibi bu gücünü kullanabildiği kişiler üzerinde tahakküm kurar ve onlara boyun eğdirir.¹¹³

Tahakküm kurmayı sağlayan güçler çeşitlilik göstermekle beraber bunlardan bazılarını Pettit şöyle ifade etmiştir:¹¹⁴

“fiziki kuvvet, teknik avantaj, parasal nüfuz, politik otorite, sosyal bağlantılar, cemaat içindeki mevki, bilgi kaynaklarına ulaşabilme, ideolojik konum, kültürel meşruiyet vb.”

Bu güçlerin bir veya birkaçına sahiplik halini ortadan kaldırmak hiç şüphesiz mümkün değildir. Geçmişten günümüze insanlar arasında yukarıda ifade edilen güçler var olmuştur ve insanlar arasında eşitsiz bir şekilde dağılmıştır. Cumhuriyetçi özgürlük anlayışı özgürlüğü hâkim kılmak için yasalar ile bu güçlerin tahakküme vesile olmasını engellemelidir. Pettit, tahakkümsüzlüğü şu şekilde ifade etmiştir ¹¹⁵:

“Tahakkümsüzlük, bir kişinin başka insanların mevcudiyeti koşullarında yaşarken ve toplumsal düzenlemeler sayesinde öteki insanlardan hiçbirinin onun üzerinde tahakküm kurmadığında sahip olduğu konumdur.”

Pettit, tahakkümsüzlük yaratmanın iki temel stratejisi olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan ilki **denk güçler stratejisi** iken diğeri **anayasal önlemler stratejisi**dir¹¹⁶. Denk güçler stratejisi, tahakküm uygulayan ile tahakküme maruz kalanın kaynaklarını eşitleme

¹¹³ a.g.e., s. 81.

¹¹⁴ a.g.e., s. 90.

¹¹⁵ a.g.e., s. 98.

¹¹⁶ a.g.e., s. 99.

üzerine yürütülen bir strateji iken; anayasal önlemler stratejisi, tahakküm uygulanmasını engelleyecek anayasal bir otoriteyi hâkim kılmayı buna bağlı olarak da tahakkümü ortadan kaldırmayı hedefler¹¹⁷. Pettit'in ortaya koyduğu **denk güçler stratejisinde** eşitliğin sağlanması hususu iki türlü gerçekleşebilecektir. Birinci durumda güç olarak üstün olanın gücünü azaltarak eşitleme, ikinci durumda ise güç olarak zayıf olanın gücünü artırma. Her iki durumda da bir müdahale durumunun varlığından bahsedebiliriz. Dolayısıyla Pettit'in ortaya koyduğu cumhuriyetçi özgürlük anlayışı, tahakkümü ortadan kaldırma noktasında pozitif özgürlük bağlamında değerlendirilebilir.

Bununla beraber denk güçler stratejisini uygulamak çok mümkün görünmemektedir. Bunun temel sebebi de herkesi belli bir güçle eşlemek ve bu eşitliği muhafaza etmek belli özgürlüklerin tamamen göz ardı edilmesi gibi bir sonuca neden olabilecektir. Dolayısıyla eşitlik özgürlüğün bir değeri olarak kıymetli iken eşitliği merkeze alarak özgürlük tanınması yapmak bu manada belli sorunlara neden olma potansiyeli taşımaktadır.

Aynı zamanda denk güçler stratejisi Pettit'in ortaya koyduğu tahakkümsüzlük tezi ile de çelişmektedir. Eşitsizliği ortadan kaldırmaya yönelik bir iradenin kendisini tahakküm olarak değerlendirmek de mümkündür. Bunun dışında tahakkümün kurulmasını engellemeye yönelik cezai yaptırımların fail noktasında etki edeceğini buna karşın tahakküme uğrayanın durumunda bir değişiklik meydana getirmeyeceği için Pettit de bu stratejinin keyfi müdahaleyi ve tahakkümü hiçbir zaman ortadan kaldırmayacağını ifade etmiştir.¹¹⁸ Pettit, denk güçler stratejisi kapsamında en iyi uygulanabilecek şeyi savunmacı eşitlikten ziyade caydırıcılık dengesi olduğunu ifade etmiştir.¹¹⁹

Bununla beraber Pettit'in yazdığı “Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi (Republicanism: A Theory of Freedom and Government)” kitabının ilk baskısının 1997 yılında yapıldığını düşündüğümüzde çalışmanın ağırlıklı olarak ulus içi tahakkümlere odaklandığını, belli durumlarda da uluslararası hükümlere tabi olunmasının faydalı olacağını ifade etmiştir. Pettit'in çıkarımlarının tahakküm mekanizmasını ağırlıklı olarak devlet içi bir mesele buna karşın insanlara yönelik tahakküme neden olan devlet dışı

¹¹⁷ a.yer.

¹¹⁸ a.yer.

¹¹⁹ a.g.e., s. 133.

yapıların güçlerin ne şekilde ve kim tarafından eşitleneceği de ayrı bir problem olarak karşımızda durmaktadır. Devletin kendi vatandaşları arasındaki eşitsizliği yönelik uygulamalarının kendi içerisinde farklı sorunlara yola açacağı ortadayken ulusüstü şirketler ve diğer devletlerin tahakkümü noktasında yaptırımın kim tarafından ve ne şekilde yapılacağı ise Pettit'in ele aldığı konulardan biri değildir.

Tahakkümün ortadan kaldırılmasına yönelik bir diğer stratejisi olan **anayasal önlemler stratejisini**, Pettit'in şu şekilde ifade etmiştir:

“Tahakküme uğrayan tarafların keyfi müdahale karşısında kendilerini savunmakta ya da keyfi müdahalede bulunanı caydırmakta yetkinleşerek değil, duruma ilişkin anayasal bir otoriteyi -örneğin, birleşik, seçimle gelmiş bir faili- gündeme getirerek tahakkümü ortadan kaldırma amacı güder.”

Pettit'in anayasal önlemler strateji ile tanımladığın otoritenin devlete karşılık geldiğini ve son tahlilde cumhuriyetçi perspektifte tahakkümsüzlük için bir devlete sahip olmanın gerekliliği ortadadır.¹²⁰ Anayasal önlemler stratejisi şüphesiz bir yasal durum ile tesis edilecektir. Yasalar otoritenin varlığını oluşturduğu gibi yurttaşların sahip olduğu özgürlüğü de oluşturur. Bununla beraber yasaların halkın özgürlüğünü yarattığına dair görüş özgürlüğün tahakkümsüzlüğü sağladığı ölçüde anlamlıdır¹²¹. Yasalar doğaları gereği belli durumlarda meşru müdahaleyi de düzenlemiştir. Fakat yasal düzenlemeler hiç şüphesiz tahakküme hizmet etmemelidir. İyi düzenlenmiş yasalar, uygulandıkları yerlerde insanlara müdahale ettiğinde dahi tahakküm kurmaz ve böylece vatandaşları özgürlüklerinden mahrum etmez¹²². Kabul edilişi her ne demokratik yöntemler kullanılırsa kullanılsın bir nedenle vatandaşlar üzerinde tahakküme neden olan yasaların cumhuriyet ve özgürlük düşüncesine hizmet etmediğini ifade edebiliriz.

Pettit'in ifade ettiği tahakkümsüzlük olarak özgürlük anlayışı, tahakkümün yokluğunu gerekli kıldığı ölçüde negatif bir kavrayış iken, müdahalenin yokluğundan fazlasına ihtiyaç duyduğu ölçüde de pozitif bir kavrayıştır¹²³. Dolayısıyla tahakkümsüzlük olarak

¹²⁰ a.g.e., s. 202.

¹²¹ a.g.e., s. 55.

¹²² a.yer.

¹²³ a.yer.

özgürlük fikri, durumsal olarak negatif ve pozitif özgürlük uygulamalarına referans verebilmektedir.

İşçi ve işveren arasındaki anlaşmayı negatif özgürlük, pozitif özgürlük ve tahakküm boyutlarıyla açıklamanın Pettit'in ifade ettiği tahakküm halinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. İşçilerin belli bir ücret karşılığında emeğini işverene sunmasını negatif özgürlük bağlamında değerlendirdiğimizde iki kişi arasında sözleşme hürriyeti kapsamında yapılmış anlaşma sorunsuz bir özgürlük haline işaret eder. Zorlama ve engelin olmaması negatif özgürlük için yeterlidir.

Bununla beraber kişilerin çalışma hayatına ilişkin ikili sözleşmelerin uyacağı iş hukukunun düzenlenmesini de pozitif özgürlük bağlamında düşünebiliriz. İşçi ve işveren arasında yapılan anlaşma mevcut hukuki haklara riayet edilerek yapılıyorsa pozitif özgürlük noktasında da bir sorun görünmemektedir. Cumhuriyetçi özgürlük anlayışında bahsettiğimiz iyi düzenlenmiş yasalar mefhumu burada kendini göstermektedir. Fakat cumhuriyetçi özgürlük anlayışı yasaların varlığını aşan tahakküm halini sorgulamasıyla pozitif özgürlüğü aşan bir perspektif sunmaktadır.

İşçi ve işveren arasındaki sözleşme tarafların birbirine karşı güçlerinin eşit olup olmaması cumhuriyetçi özgürlük anlayışına göre önemli bir husustur. Bu bağlamda yasal sınırlara uyulmak kaydıyla kişilerin ek ücret karşılığında mesaiye kalması pozitif ve negatif özgürlük bağlamında özgürlük hali kapsamında düşünülebilir. Bununla beraber işçinin her durumda işi ve işe bağlı ücreti kabul etmesi özgürlük halini oluşturmaz. Zira işçilerin kişisel maddi olumsuzluklarına bağlı olarak kabul edeceği ücretin veya çalışacağı iş saatlerinin, kişinin benlik hakimiyetini sağlamadığı bir duruma karşılık gelmesi söz konusu olabilir. İşveren her ne kadar karşılıklı imzalanan sözleşme ile işçiyle sözleşme üzerinde mutabakata varsa da işçi tarafından oluşan kabulün bir tahakkümün neticesinde olduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla bahsettiğimiz durumda işçinin maddi sorunları ile işverenin parasal gücünden ve alternatif işçileri işe alma imkanının sağladığı tahakkümü düşündüğümüzde işçinin özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir. Parasal eşitsizliğe bağlı işverende kendini gösteren tahakküm gücü, işçiye yönelik istediğini kabul ettirme gücü vermektedir. Buna karşın işçi, (müdahalesiz şekilde)

işverenin istediğini zorunluluk olmadan ama zor durumda kalması nedeniyle “kendi isteyerek” yapmaktadır.

Müdahale etme gücüne sahip olanlar çeşitli gerekçelerle size müdahale etmediğinde tahakküm altında olmadığınız anlamına gelmez, tahakkümsüzlük hiçbir bireyin (gücün) size müdahale etmemesi değil; hiçbir bireyin böyle bir güç kapasitesine sahip olmaması veya bunu kullanamamasıdır. Tahakküm ve müdahale farklılığından hareketle; müdahale olmaksızın tahakküm altında olunabileceği gibi, tahakküm altına girmeksizin de müdahaleye maruz kalınabilir.¹²⁴ Müdahale ve tahakkümün farklı kötülükler olduğundan hareketle farklı ideallere karşılık gelmektedir. Birbirinden bağımsız olarak var olabilen bu iki kötülük için Pettit dört farklı senaryoyu dile getirmiştir¹²⁵:

“Müdahale yok, tahakküm yok: İki ideal için de iyi.

Hem müdahale hem de tahakküm var: İki ideal için de kötü.

Tahakküm var ama müdahale yok: Yalnızca tahakkümsüzlük ideali için kötü.

Müdahale var ama tahakküm yok: Yalnızca müdahalesizlik ideali için kötü.”

Pettit, liberalleri müdahalesizlik olarak özgürlüğü savunan kişiler olarak gördüğünü ifade ederken; cumhuriyetçi görüşün ise müdahale karşıtlığından ziyade tahakkümsüzlüğe karşılık geldiğin ifade altını çizerek tahakkümsüzlük bağlamında müdahalenin meşruiyetine ilişkin iki dayanağın olduğundan bahseder.¹²⁶ Cumhuriyetçi görüş öncelikle yurttaş ve köle karşıtlığına göre biçimlenmiştir ve özgürlük durumundaki birey köleden farklı olarak belli bir tahakküm altında olmayan kişinin statüsüne denk düşmektedir. Dolayısıyla müdahaleden korunmaktan ziyade tahakkümden uzak bir özgürlük vurgusu ön plandadır. İkinci dayanağa göre ise fiili müdahale olmaksızın özgürlük insanların elinden alınabilir. Bu özgürlüklerin alınması insanlara yönelik müdahale olmadan da gerçekleşebilir. İkinci durumdaki özgürlüğün kölelik rızasına benzer şekilde gerçekleşebileceği göz ardı edilmemelidir. Her iki durumda da insanların özgür

¹²⁴ a.g.e., ss. 45-47.

¹²⁵ a.g.e., s. 45.

¹²⁶ a.g.e., s. 29.

olabilmesi için cumhuriyetin tahakkümsüzlük noktasında bir varoluş sergilemesi gerekmektedir¹²⁷.

Kölelik, fiili müdahaleden ziyade tahakkümle karakterize edilir. Buna bağlı olarak köle efendisi son derece iyi ve hoşgörülü olması onun köle üzerindeki tahakkümünün olmadığı anlamına gelmemektedir. Efendi statüsüne sahip kişi köle statüsünden bulunan kişi üzerinde statüsü gereği tahakküm gücüne sahiptir.¹²⁸

Algernon Sydney 1680’li yıllarda özgürlüğü şu şekilde tanımlamaktadır:¹²⁹

“Özgürlük tek başına başkasının iradesinden bağımsız olmak demektir ve köle dendiğinde, ne malına ne de kişiliğine sahip çıkabilen, hepsini efendisinin iradesiyle kullanabilen bir insanı anlıyoruz.”

Bununla beraber Pettit’in kitabı yazdığı dönemde ulusal ve küresel çapta etki ve güç sahibi sosyal medya platformları var olmadığı için bu şirketlerin olası tahakkümlerine karşı akıl yürütmediğinden bahsedebiliriz. Pettit’in açıklamalarının bizim için önemli kısmı ise özgürlüğün üzerindeki tahakküm etkisinin özgürlüğün varlığına yönelik bir tehdit oluşturduğu hususudur. İlerleyen kısımlarda da görüleceği üzere sosyal medya platformlarının kullanıcıları ve dolayısıyla vatandaşlar üzerinde bir tahakkümü olduğu gibi bu platformlar aracılığı ile kişi, grup, kimlik, kurum ve hatta devletler üzerinde tahakküm kurulabilmektedir. Bu bağlamda özgürlüğün gerçek manada tesis edilebilmesi için sosyal medya platformlarının tahakküm gücünün ortadan kaldırılması gerekmektedir.

Cumhuriyetçi bir perspektif ile hukuk düzeninin ve buna bağlı gelişen pratiklerin yeniden düzenlenmesi bu bağlamda önemli ve gereklidir. Buna karşın düzenlemeler ile özgürlüğün önünde bir engel olarak ifade edilen tahakküm çeşitlerinin tamamen ortadan kalkması gibi bir durum gerçekleşmeyecektir. Fakat özgürlük de aynı demokrasi gibi ulaşılması mümkün bir noktadan ziyade; ulaşılması gereken bir amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tekrar ifade etmek gerekirse özgürlüğe erişim, aynı demokrasi gibi bir yolda

¹²⁷ a.g.e., s. 55.

¹²⁸ a.g.e., ss. 55-56.

¹²⁹ Akt: a.g.e., s. 55.

olma hikayesidir diyebiliriz. Dolayısıyla hem denk güçler stratejisi hem de anayasal önlemler stratejisi, tedavi reçetesinden ziyade bir yol haritası sunmaktadır.

1.4.4 Zygmunt Bauman ve Özgürlük

Neo-liberal politikaların da etkisiyle mevcut siyasi kurumlar, dolaylı veya doğrudan bir şekilde gündem belirlemede oynadıkları rolü terk etme ya da azaltmaya gitmektedir. Bu süreçler sonrasında demokratik yollarla egemenliğin devredildiği kurumların bu alanlardaki etkisi azalmasına karşın bu alanların negatif özgürlük bağlamında özgürleştikten söz etmemiz mümkün değildir. Meşru iktidarların boşalttığı alanlar, farklı iktidar sahiplerince doldurulmaktadır.¹³⁰ Bu bağlamda özgürleşme anlatısıyla özel şirketlere ya da kişilere bırakılan her siyasi alan, egemenin farklı olduğu yeni bir iktidar alanı olarak kendini göstermektedir. Burada kritik olan ise daha önce siyasi alanın önemli bir aktörü olan resmi siyasi kurumlar, o alanda eskisi kadar faal değildir. Diğer bir ifadeyle yetkisi yok olmuştur veya azalmaktadır. Bu durumun egemenlik ve meşruiyet tartışmalarını beraberinde getirdiğini ifade edebiliriz.

Cumhuriyetin vazgeçilmezlerinden olan demokratik katılımın önemi, alınan kararların belli bir tahakkümden uzak olarak var olması ile alakalıdır¹³¹. Belli bir tahakküm gölgesinde gerçekleşen veya sonuçları itibarıyla tahakküme neden olan katılımcı kararların, demokratik bir katılıma denk düştüğünden bahsetmek doğru olmayacaktır.

Cumhuriyetçi düşünürlerin genel manada demokratik katılım veya temsili, özgürlüğün tanımlayıcı özü olmaktan ziyade koruyucusu olarak gördüğü ifade edilebilir¹³². Katılımın kendisini cumhuriyetin kurucu unsuru yapılması durumunda uzlaşya dayalı katılımcı bir yasa yapma metodu üzerinden özgürlüklerin kısıtlanması son derece meşru görülecektir ki bu cumhuriyetin özgürlük düşüncesine zarar verecektir. Cumhuriyetçi düşünce geleneği özgürlüğü, katılımcı veya temsili yollarla demokratik denetim araçlarını ele

¹³⁰ Zygmunt Bauman, *Siyaset Arayışı*, çev. Tuncay Birkan, 1. Baskı İstanbul: Metis Yayınları, 2000, s. 83.

¹³¹ Pettit, *Cumhuriyetçilik*, s. 28.

¹³² a.g.e., s. 55.

geçirmekten çok müdahalenin neden olduğu kötülüklerden kaçınılan bir statü durumu olarak tanımlamaktadır¹³³.

Bauman, George Orwell'ın Hayvan Çiftliği, kitabında yer alan “tüm hayvanlar eşittir, ama bazı hayvanlar diğerlerinden daha eşittir” söylemine benzer bir eleştirel bakışı “Tüm dilekler özgürdür ama bazı dilekler daha özgürdür” diyerek ifade etmiştir. Bauman, bireylerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak diğer insanları etkilediğinden bahseder.¹³⁴ Çalışmamızda da sıklıkla üzerinde durduğumuz insanların bir şekilde tercihlerinin etkilenmesi ve hatta manipüle edilebiliyor oluşu demokrasinin özünde yer alan toplum iradesinin kararlara yansıtılması amacına bir tehdit oluşturmaktadır. Bireylerin anayasal hakkı olan isteme özgürlüğünde, isteğini ifade ederken gerçekten kendi isteğini mi iletiyor yoksa bir yönlendirmenin sonucunu mu yansıtıyor? Hukuki hak olarak tanımlanmış özgürlüklerden bağımsız olarak ne kadar kararlarımızda özgür kalabiliyoruz sorusunun kolay cevaplanabilir bir soru olmadığı çok açık.

Bu minvalde kişinin kendi davranışlarında ne derece özgür ve özgün olduğu geçmişten günümüze çeşitli anlatılarla açıklanmaya çalışılmıştır. İnsan iradesinin özgür olamaması meselesi ile insan iradesine hükmeden iktidarların tanımlanması, buna bağlı olarak da iktidar veya iktidarların ortadan kaldırılması tamamlanmış bir mücadele değildir. İnsanın iç iktidarına etki eden tarihsel süreçte farklılaştığını buna bağlı olarak da “ortadan kaldırılması” gereken iktidarın sürekli değiştiğinden bahsedebiliriz. Özgür olmayı engelleyen iktidarların kaldırılması fikri de şüphesiz fazla iddialı söylemdir. Bu bağlamda Bauman, özgür bireyi, tarihsel ve toplumsal bir yaratım olarak ifade etmektedir.¹³⁵ Dolayısıyla toplumsal mantığın var olduğu bir dünyada tanımlamaların izin verdiği ölçüde insan özgürlüğü tanımlamakta ve yine toplumsal mantığa bağlı bir özgürlük hissi oluşmaktadır. Özgür değilken de özgür olmanın hissini toplumsal mantıkta aramak yanlış olmayacaktır.

Nietzsche'nin “Tanrı öldü” metaforuyla insanın özgürleştiğini ifade etmek bu manada fazla iddialı olacaktır. İnsanların hangi şartlarda özgür olduğu ve buna bağlı ne zaman

¹³³ a.yer.

¹³⁴ Bauman, *Siyaset Arayışı*, 2000, s. 13.

¹³⁵ a.g.e., s. 14.

özgür olabileceğini düşündüğümüzde, toplumsalın parçası olarak var olan insanın özgürlüğünden bahsetmek mümkün değildir. Toplumsal mantık çerçevesinde bizi anlaşılır ve öngörülebilir yapan şeyler bir yönüyle de özgürlüğümüzü törpülemektedir. Öngörülebilirliğin ve anlaşılabilirliğin arttığı ölçüde hiç birimizin özgürlüğünden bahsetmenin doğru olmadığını düşünmekteyiz.

Bauman, özgürlüğü cazip hale getirenin farklılık olduğunu buna bağlı olarak da birinin özgür olabilmesi için en az iki kişi gerektiğinden bahseder.¹³⁶ Burada bir rağmenlik söz konusu olduğunu söyleyebiliriz. O'na rağmen bir şey yapabilmenin kendisini özgürlüğü tanımlamak için kullanmak mümkün görünmektedir. Aynı şekilde O'ndan kabul almak veya O'nu mutlu etmek için yapma hali de benzer şekilde özgürlüğü azaltan bir şey olarak görülmelidir.

Bu minvalde bireyin başka bir kişiden kabul alma isteği, kitleye katılma isteği veya kitleye maruz kalması günlük hayatın pratikleri içerisinde kendini yoğun olarak göstermektedir.

Bauman'ın özgürlük anlayışı, bireyin bir başkasına rağmen eylemde bulunabilmesi üzerine şekillenirken, günümüz dünyasında bu dinamiğin en yoğun gözlemlendiği alanlardan biri de sosyal medyadır. Bireyler, hem kitleye katılma arzusuyla hem de başkalarından onay alma ihtiyacıyla hareket ederken özgürlük algılarını yeniden şekillendirebilmektedirler. Bu bağlamda, internetin gelişim süreci, bireylerin kendilerini sunma biçimlerini nasıl etkilediğini anlamak açısından büyük bir önem taşımaktadır.

¹³⁶ a.g.e., ss. 17-18.

İKİNCİ BÖLÜM

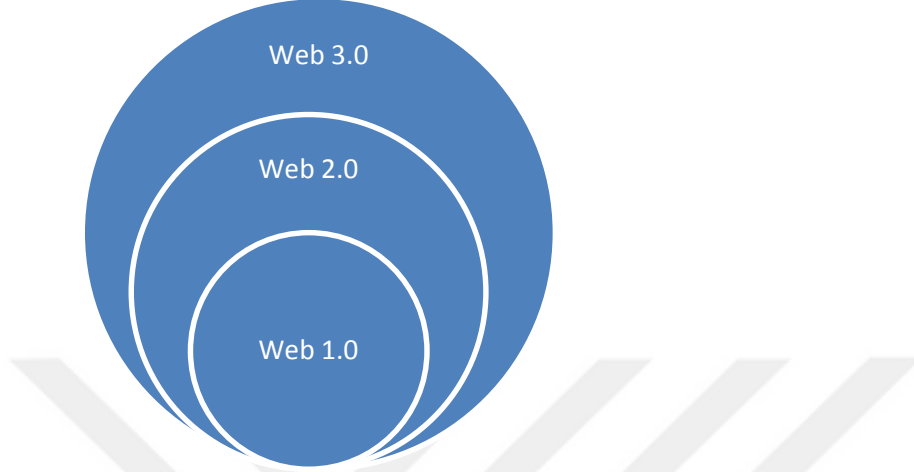
İMAJ OLUŞTURMA ALANI OLARAK İNTERNET VE SOSYAL MEDYA

2.1 Web 1.0'dan Web 3.0'a İnternetin Gelişimi

Tim Berners-Lee'nin 1991 yılında “World Wide Web(www)” icadı web günlükleri, e-posta hizmeti, çevrimiçi toplulukların oluşması gibi bir çok yeniliğin ortaya çıkmasına yardımcı oldu. ¹³⁷ 1991 yılı aynı zamanda Web 1.0 olarak değerlendirilen dönemin de başlangıcı kabul edilmektedir. Web 1.0 çağında etkileşime dayalı iletişimin zayıf olduğunu, web 1.0'da ön plana çıkanın “iletiyi iletmek” olduğunu söyleyebiliriz. Web 1.0 döneminde iletinin karşı taraf veya taraflara ulaşmasında sağladığı kolaylıklar ön plana çıkmaktadır. İlerleyen kısımlarda değineceğimiz Web 2.0 ve Web 3.0 gibi internet dünyasının bir sonraki dönemlerini bir önceki döneme son veren yenilikler gibi anlamak yerine bir sonraki dönemin bir önceki dönemi kapsayarak devam ettiğini ifade etmek bizce daha doğrudur. Benzer şekilde Web 1.0 gibi geçmiş internet dönemlerini tamamlanmış dönemler olarak ifade etmek de son derece güçtür. Bir ülkede Web 3.0'ın imkanlarından faydalanan vatandaş ile Web 1.0'ın imkanından faydalanan veya hiç internet ile tanışmamış insanların varlığını da yadsımamak gerekir. Bununla beraber günümüzde bazı internet kullanıcıları Web 3.0'a denk gelen internet kullanımı gerçekleştirirken aynı zamanda Web 1.0 düzeyinde kalmış internet sitelerini kullanmaya devam etmektedir. Bu minvalde Web 1.0'dan Web 3.0'a giden internet gelişimini aşağıdaki şema yardımıyla ifade etmek mümkündür.

¹³⁷ José van Dijck, *The culture of connectivity: a critical history of social media*, Oxford ; New York: Oxford University Press, 2013, s. 5.

Şekil 2: Web 1.0'dan Web 3.0'a İnternetin Gelişimi

Web 2.0 kavramı ise ilk olarak 2004 yılında düzenlenen Web 2.0 konferansında O'Reilly Başkan Yardımcısı Dale Dougherty tarafından dile getirilmiştir.¹³⁸ Tim O'Reilly, Web 2.0 ile web'i mümkün kılan yazılımdan ziyade web üzerinden sunulan hizmetlerin ve internetin platform olma özelliğinin önemli olduğuna dikkat çekmiştir.¹³⁹ Tim O'Reilly web 2.0'ı şöyle ifade etmiştir:

“Web 2.0, bilgisayar endüstrisinde internetin platform olarak kullanılmasıyla ve bu yeni platformda başarının kurallarını anlama çabasıyla ortaya çıkan iş devrimidir. Bu kuralların en önemlisi şudur: Ağ etkilerini kullanarak daha fazla insan kullandıkça daha iyi hale gelen uygulamalar oluşturmak. (toplu zekayı kullanmak)”¹⁴⁰

Web 2.0 kavramı, tezimizin araştırma alanı olarak bizim için ayrı bir öneme sahiptir. Web 2.0 kavramının karşılıklı etkileşime dayalı etkisi, sosyal medya platformlarında oldukça belirgindir. Web 2.0'ın kırılım noktası da bu bağlamda 2004 yılında kurulan Facebook'tur. Facebook'un kurulumunu takip eden yıllarda kullanıcıların içerik

¹³⁸ “What Is Web 2.0”, (15.07.2024), <https://oreilly.com{file}>.

¹³⁹ “Not 2.0? - O'Reilly Radar”, (15.07.2024), <http://radar.oreilly.com/archives/2005/08/not-20.html>.

¹⁴⁰ “What Is Web 2.0”.

oluşturmasına ve kullanıcıları arası etkileşimine imkân tanıyan farklı platformlar da kurulmuştur. Bu bağlamda 2005 yılında Youtube, 2006 yılında Twitter, 2009 yılında WhatsApp, 2010 yılında Instagram, 2016 yılında ise TikTok takip etmiştir.

Yukarıda kuruluş tarihlerini verdiğimiz platformları kullananların kullanıcıların Web 2.0'a geçtiğini söyleyebiliriz. Web 1.0 ile Web 2.0 arasındaki farklılıkları tablo yardımıyla özetlemek mümkündür:

Tablo 4: Web 1.0 ile Web 2.0 Karşılaştırması

Web 1.0	Web 2.0
Programcı tarafından oluşturulan web sayfaları, grafikler, flashlar	Kullanıcı tarafından oluşturulan Web sayfaları, resimler, kullanıcı yorumları, bloglar, wiki'ler, YouTube, sosyal ağlar
Uzmanlar içerik oluşturur	Herkes içerik oluşturur
Bireyler web sayfalarını ziyaret eder, içerik okur	İnsanlar paylaşılan bilgileri oluşturur
Sıkı kontrol edilen "siteler"	Gevşek bir şekilde kontrol edilen topluluklar
Tek yön (bire çok)	Çoka çok (ve eşler arası)
İngiliz Çevrimiçi	Vikipedi
Yayınlamak	Katılmak
Güvenlik duvarları, hiyerarşiler	Dinamik, hiyerarşik olmayan
Statik, kararlı içerik, az değişiklik	Sürekli güncellenen içerik (Twitter, Wikipedia)

Kaynak: Jane Bozarth, “Social media for trainers: techniques for enhancing and extending learning”, s. 12.

Web 3.0 veya Semantik(Anlamsal) Web, web'i daha makine tarafından okunabilir hale getiren teknolojileri içerir.¹⁴¹ Web'i veya kullanıcıyı okuma anlamına gelen Web 3.0 kullanıcı tanıma faydasını sağlayabilmesi için kullanıcıların bilgilerine sahip olması ile alakalıdır. Kullanıcıların bilgilerine sahip olma iki türlü mümkündür.

¹⁴¹ Robert Ackland, *Web social science: concepts, data and tools for social scientists in the digital age*, Los Angeles: SAGE, 2013, s. 5.

Birinci durumda kullanıcı kendine ait verileri isteği doğrultusunda sunabilir. Buna ek olarak kendisine ait verilerin (geçmiş arama kayıtları, sosyal medyaya ait veriler, satın alma geçmişi vb) işlenmesine izin verebilir.

İkinci durumda ise kullanıcıların verileri sözleşme şartları ile kabul ettirilebilir. Bu durumda kişinin platformları kullanabilmesinin koşulu sözleşmeyi kabul etme zorunluluğu olduğu için zorunlu isteğe bağlı gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Geçmiş arama kayıtlarına, geçmiş konuşmalarına ve kullanıcının sunduğu bilgilere sahip olduğunda Web 3.0 kendini daha fazla göstermektedir. Web 3.0 ile internetin yönlendirme gücünün arttığını ifade etmek yanlış olmayacaktır. Herhangi bir şeyin Google üzerinden araştırılmasında kişisel bilgilere bağlı olarak farklılaşan sonuçların olması Web 3.0'a karşılık gelmektedir. Bunun dışında yapay zeka tabanlı olarak insanların bilgisayar ile iletişime geçmesi web 1.0 ve web 2.0 'dan farklı olarak kendini göstermektedir. Yapay zekâ uygulamaları ile kullanıcılara bağlı olarak her kullanıcıya farklı cevapların verilmesi veya onu yapay insan gibi yönlendirmesi web'in yeni bir versiyonu anlamına gelmektedir. Yapay zekanın kullanıcıları bilgilendirmesi ve yönlendirmesi ile yeni bir internet çağı olan Web 4.0'a geçildiği ifade edilse de Web 4.0'ın tanımlanması için erken bir dönemde olduğunu düşünmekteyiz.¹⁴²

Web 3.0 (Semantik Web)'in altında yatan teknolojiler kanıtlanmış olsa da Web 3.0'ın genel bir şekilde ele alınması henüz söz konusu değildir. Mevcut web sitelerini Web 3.0 uyumlu hale getirmek için güçlendirmek mümkün olsa da web'in büyük çoğunluğu için Web 1.0 ve Web 2.0 her yerde bulunurken, Web 3.0 hala emekleme aşamasındadır.¹⁴³

Web 3.0'ın kişileri yönlendirme gücünün Web 2.0 ve Web 1.0'a göre çok daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Web 1.0'da tek yönlü bilgi üretimi ve sunumu söz konusu iken web 2.0 ile beraber etkileşime dayalı kullanıcıların da platform yoluyla kolay bir şekilde bilgi sunması mümkündür. Web 3.0 buna ek olarak yapay zeka platformların mevcut bilgilerden yola çıkarak bilgi derlemesi ve sunması söz konusudur. Web 4.0'ın tanımlamasını yapmak için ise henüz erken olduğunu düşünmekteyiz. Hala güncel olan

¹⁴² Betül Ersöz, “Yeni Nesil Web Paradigması-Web 4.0”, *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, C. 1, S. 2 (2020), s. 59.

¹⁴³ Ackland, *Web social science*, s. 5.

ve ilerlemesini sürdüren bir teknoloji olduğu için ilerleyen zamanlarda yeni bilgi üretiminin de söz konusu olabileceğini ifade edebiliriz.

2.2 İnternet Sonrası Medyanın Yenilenmesi Dijital Medyadan Yeni Medyaya

Teknolojinin hızla ilerlemesi, iletişim ve medya alanında köklü değişikliklere yol açmış ve bu alanlarda devrim niteliğinde yenilikler meydana getirmiştir. Yeniliklerin bu denli hızlı ve sürekli bir şekilde gerçekleştiği günümüz dünyasında, "yeni" kavramı herhangi bir nesne veya olgu için süreklilik arz eden bir sıfat olmaktan çıkmıştır. Bu bağlamda, bir zamanlar gazete karşısında "yeni" olarak nitelendirilen televizyon yayıncılığının günümüzde "yeni medya" olarak adlandırılması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, dijital medya ve yeni medya kavramlarını birbirinden bağımsız olarak ele almak ve değerlendirmek gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu iki kavram arasındaki farkları ve ilişkileri anlamak, medya ve iletişim çalışmaları alanında daha derinlemesine bir analiz yapmayı mümkün kılacaktır.

2.2.1 Dijital Medya

Dijital medya, günümüzde bilgisayarlar, akıllı telefonlar ve tabletler gibi dijital cihazlar aracılığıyla erişilebilen, metin, ses, görüntü ve video gibi çeşitli formatlardaki içerikleri ifade eder. İnternet kullanımının yaygınlaşması, geleneksel medya kuruluşlarını etkilemiş ve dönüştürmüştür. Geleneksel medya olarak değerlendirilebilecek gazete yayıncılığına internet üzerinden ulaşmayı bu kapsamda dijital medya olarak ifade etmek daha doğru olacaktır. Bu ve benzeri şekilde dijitalleşen medya yayınlarını internet gazeteciliği, internet dergiciliği veya internetten televizyon yayını gibi ifadelerle nitelendirmenin daha doğru olduğunu düşünmekteyiz.

Geleneksel medya yapılanmasında yayıncılık faaliyetinin sahibi, ilgili maaşlı çalışanları, kuruluşun hedeflediği veya hitap ettiği izleyiciler piyasa anlamında da alıcı konumunda olan izleyicilerin izlediği yayına telefon ve benzeri imkanlar ile aktif katılma imkanından bahsetmek son derece güçtür.

2.2.2 Yeni Medya

Medyayı yeni yapan hususun internete uyumun ötesinde internet vasıtasıyla getirdiği yenilikte gizli olduğunu ifade etmek mümkündür. Yeni medya, kullanıcıların içerik oluşturmaya ve paylaşmaya olanak tanırken, dijital medya genellikle tüketiciye içerik sunma odaklıdır. Bu bağlamda internetin yeni bir dönemini tanımlamak için kullanılan “Web 2” kavramı ile yeni medya arasında da doğrudan bir ilişki vardır. Yeni medya genellikle sosyal medya platformları gibi interaktif iletişim araçlarını içerirken, dijital medya daha geniş bir yelpazede metin, ses, görüntü ve video gibi formatları kapsar.

Dijital medya ile yeni medya kavramlarını tablo yardımıyla karşılaştırmak iki medya arasındaki ayrımın anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Tablo 5: Geleneksel Medya İle Yeni Medya

Geleneksel medya	Yeni medya
İletişim tek yönlü, monolog biçimindedir	İletişim etkileşimli, iki yönlü, diyalog şeklindedir.
Uzmanlar içerik üretir	Uzman olmayan kişilerde içerik üretip paylaşabilir.
İçerikler statiktir ve az değişiklik yapılıır	İçerikler düzenli olarak güncellenebilir.
Zaman ve mekân sınırlaması vardır.	Zaman ve mekân sınırlaması yoktur.
Güvenilir haber ve bilgiler mevcut	Güven problemi mevcuttur
Teknik kullanım becerisi gerektirmez	Teknik kullanım becerisi gerektirir
Profesyonellik söz konusu	Profesyonellik yoktur
Reklam ve içerik hedeflemesi daha kitleseldir	Reklam ve içerik hedeflemesi daha belirgindir.
Merkezi kontrol vardır	Belli bir merkezi kontrol yoktur
Geri bildirim araçları yavaştır	Geri bildirim anlıktır

Kaynak: Şakir Eşitti ve Mehmet Işık, “Sosyal Medyanın Yabancı Turistlerin Türkiye’yi Tatil Destinasyonu Olarak Tercih Etmelerine Etkisi”, s.17.

2.3 Dünyada ve Türkiye’de İnternet Kullanımı ve Sosyal Medya Platformları

Dünya genelindeki ve ülke bazındaki dijital veriler, We Are Social¹⁴⁴ ve Meltwater¹⁴⁵ ortaklığıyla hazırlanan "Digital" başlıklı raporlar çerçevesinde, hem genel hem de özel düzeyde, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır. "Digital 2024: Global Overview Report" başlıklı raporda, dünya çapındaki internet trendlerini, kullanım oranlarını ve bunlara ilişkin çeşitli istatistikleri ayrıntılı bir şekilde incelemek mümkündür. Bu rapor, internetin küresel düzeyde nasıl evrildiğini, kullanım alışkanlıklarındaki değişimleri ve demografik farklılıkları ortaya koymaktadır. Öte yandan, "Digital 2024: Turkey" başlıklı raporda, Türkiye’deki internet trendleri, kullanım oranları ve istatistikler detaylı bir biçimde ele alınmaktadır. Bu raporda, Türkiye’nin dijital ekosistemindeki gelişmeler, internet kullanıcılarının davranışları ve teknolojik adaptasyon düzeyleri, geçmiş yıllarla karşılaştırmalı olarak analiz edilmektedir. Her iki rapor da dijital medyanın dinamik yapısını anlamak ve gelecekteki eğilimleri öngörmek adına önemli veriler sunmaktadır.

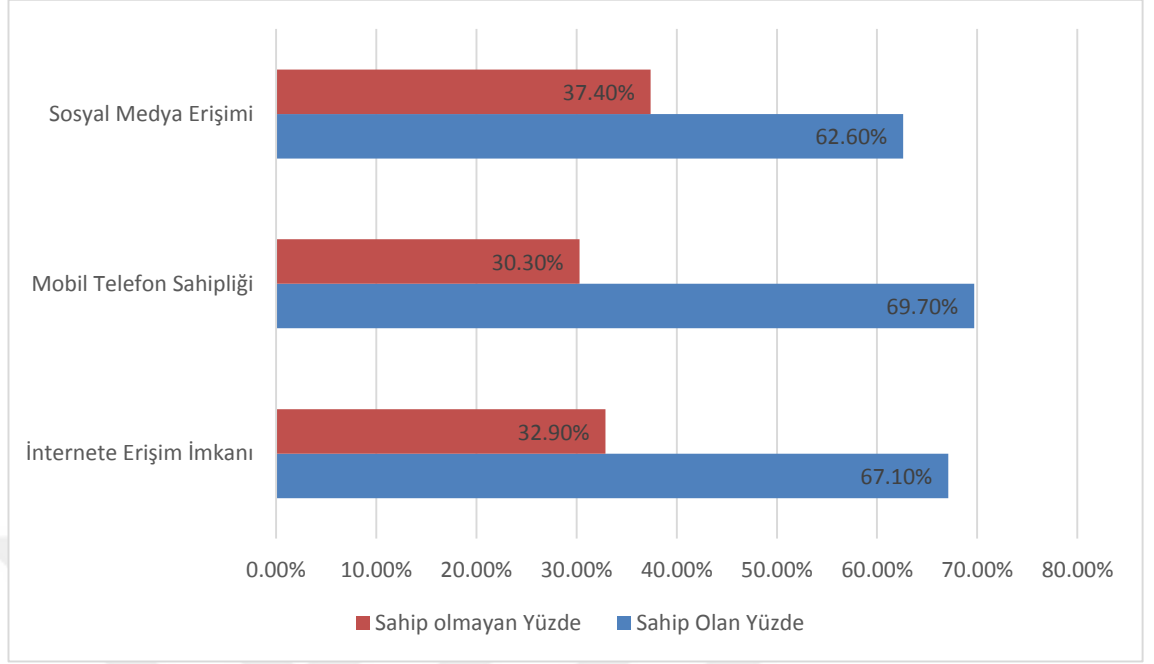
Öncelikle 8 milyar Dünya nüfusunun olduğunun ifade edildiği raporda Dünya nüfusunun yaklaşık %69,4’üne denk gelen 5.65 milyar insanın mobil cihazlara sahip olduğu belirtilmektedir. Mobil telefon kullanan nüfusun tamamının internet erişimine sahip olmadığı ve Dünya nüfusunun yaklaşık %67.1’sına denk gelen 5.44 milyar insanın internet kullandığı ifade edilmiştir. Dünya genelinde sosyal medya kullanıcı yüzdesi ise aşağıdaki grafikten de görüleceği %62,6 düzeyinde kalmıştır. ¹⁴⁶ Bu veriler, dijital teknolojilerin benimsenme oranlarının yüksek olduğunu göstermekle beraber mobil cihaz sahipliği ile internet erişimi arasında bir fark bulunduğunu ortaya koymaktadır. Dünya genelinde sosyal medya kullanım oranının %62,6 seviyesinde kalması, sosyal medya platformlarının geniş çapta kullanıldığını ancak henüz tüm internet kullanıcılarına ulaşmadığını göstermektedir.

¹⁴⁴ “Creative Agency”, *We Are Social UK*, (13.07.2024), <https://wearesocial.com/uk/>.

¹⁴⁵ “DataReportal – Global Digital Insights”, *DataReportal – Global Digital Insights*, (13.07.2024), <https://datareportal.com>.

¹⁴⁶ Amy Thompson, “Digital 2024: 5 Billion Social Media Users”, *We Are Social UK*, 31.01.2024, <https://wearesocial.com/uk/blog/2024/01/digital-2024-5-billion-social-media-users/>.

Şekil 3: Dünya’da İnternete Erişim İmkânı

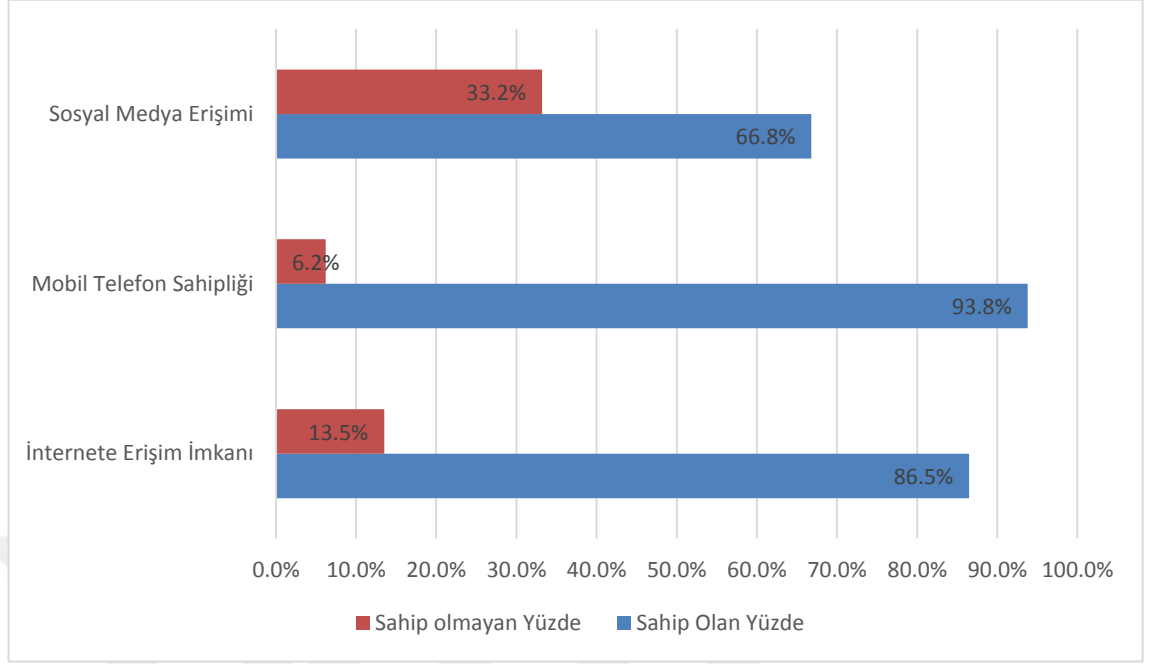

Kaynak: Digital 2024 April Global Statshot Report”, DataReportal – Global Digital Insights, ¹⁴⁷

Türkiye’nin sosyal medya erişimi, mobil telefon sahipliği ve internete erişim imkânlarına ilişkin verilerin yer aldığı grafikte Türkiye’ye ait verilerin dünya ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Türkiye’de mobil telefon sahipliği oranı %93,8 gibi oldukça yüksek bir seviyededir, yalnızca %6,2’lik bir kesim mobil telefona sahip değildir. Türkiye’de internet erişim oranı ise %86,5 düzeyindedir. İnternet erişimine sahip kullanıcıların tamamının sosyal medya platformu kullanmadığı; toplam nüfusun %66,8’inin sosyal medya platformlarını kullandığı belirtilmiştir.

¹⁴⁷ “Digital 2024 April Global Statshot Report”, DataReportal – Global Digital Insights, 24.04.2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-april-global-statshot>.

Şekil 4: Türkiye’de İnternete Erişim İmkânı

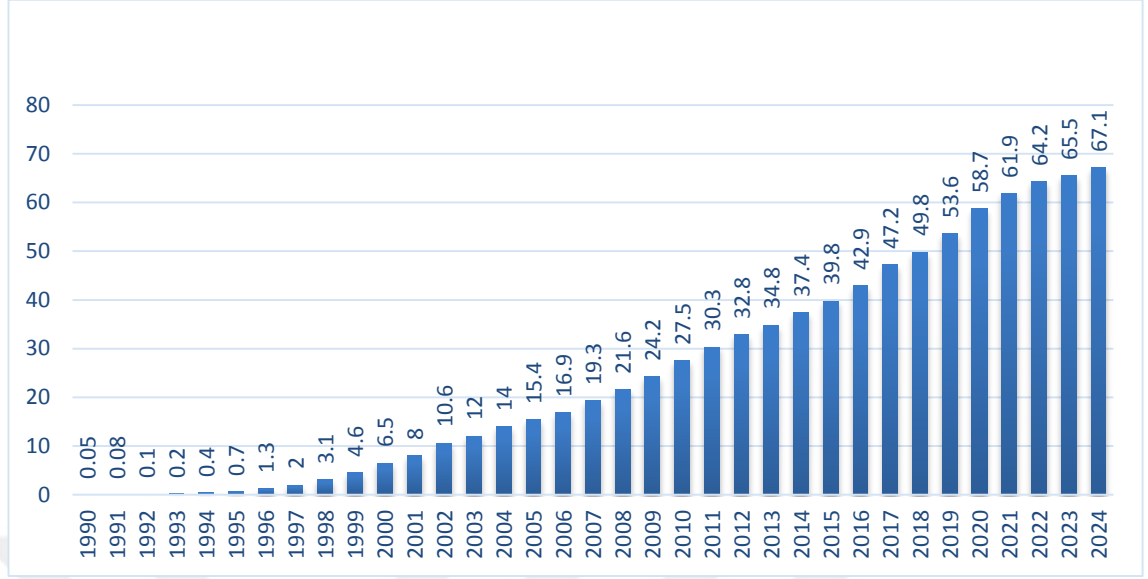

Kaynak: “Digital 2024: Turkey”, DataReportal – Global Digital Insights, ¹⁴⁸

Dünya’daki nüfus artışından çok daha hızlı yüzdede insanların internete erişiminin arttığından bahsedebiliriz. Aşağıdaki grafikte genel olarak, internetin zaman içinde hızlı bir şekilde benimsendiğini ve dünya nüfusunun büyük bir kısmının dijital dünyaya entegre olduğunu göstermektedir. 2024 itibarıyla dünya nüfusunun yaklaşık %67,1’inin internet kullanıcısı olması, dijital teknolojilerin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline geldiğini ve dijital eşitsizliklerin hala bir ölçüde mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriler, dijital dönüşüm süreçlerinin ve internetin küresel düzeydeki etkilerinin anlaşılması açısından kritik öneme sahiptir.

¹⁴⁸ “Digital 2024: Turkey”, DataReportal – Global Digital Insights, 23.02.2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-turkey>.

Şekil 5: Dünya’da İnternet Kullanan Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Yüzdesi

Kaynak: Digital 2024 April Global Statshot Report”, DataReportal – Global Digital Insights, ¹⁴⁹

Grafikte yıllara göre dünya genelinde internet kullanan toplam nüfusun yüzdesel olarak artışı dikkat çekicidir. Web 1.0’ın hayata geçtiği 1991’de internet kullanıcı oranı %0,08 ile başlamış ve 1999’a kadar kademeli olarak artarak %2,8’e ulaşmıştır. Bu dönemde internetin halk arasında yaygın olarak kullanımından bahsetmek mümkün değildir. 2000 yılında %5,1 olan internet kullanıcı oranı, 2005 yılında %15,4’e ve 2010 yılında %30,3’e yükselmiştir. 2000’li yılların internetin halk arasında yoğun kullanıldığı bir döneme denk geldiğini ifade edebiliriz. 2010 yılında %30,3 olan oran, 2015 yılında %42,9’a ve 2020 yılında %53,6’ya yükselmiştir. 2020 yılında %53,6 olan internet kullanıcı oranı, 2021’de %58,7’ye, 2022’de %64,2’ye ve 2023’te %65,5’e yükselmiştir. 2024 yılında ise bu oran %67,1’e ulaşmıştır.

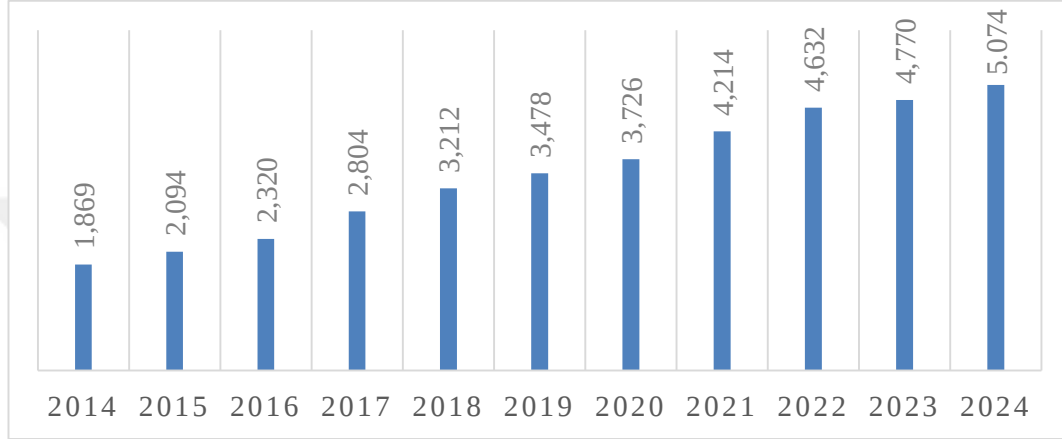
Grafik, internetin 1990’dan 2024’e kadar olan dönemde yaygınlaşma hızını ve dünya nüfusunun büyük bir kısmının internet kullanıcısı haline geldiğini göstermektedir. 2024 itibariyle dünya nüfusunun yaklaşık %67,1’inin internet kullanıcısı olması, dijital teknolojilerin günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline geldiğini ve dijital eşitsizliklerin hala bir ölçüde mevcut olduğunu ortaya koymaktadır. Bu veriler, dijital

¹⁴⁹ “Digital 2024 April Global Statshot Report”.

dönüşüm süreçlerinin ve internetin küresel düzeydeki etkilerinin anlaşılması açısından kritik öneme sahiptir.

Bu artışa paralel olarak sosyal medya platformlarının etki alanının her geçen gün artacağını ifade etmek mümkündür. Dünya'daki sosyal medya kullanıcı sayısındaki artış şu şekildedir:

Şekil 6: Dünya'da Sosyal Medya Kullanıcı Sayısı (Milyar)

Kaynak: Digital 2024 April Global Statshot Report”, DataReportal – Global Digital Insights, ¹⁵⁰

Tablo 6: Dünyada Sosyal Medya Kullanıcı Sayısı

Platform (Dünya)	Kullanıcı Sayısı
Facebook	3,065 milyar
Youtube	2,504 milyar
Instagram	2 milyar
TikTok	1,582 milyar
WeChat	1,3 milyar
X (Twitter)	611 milyon

Kaynak: Digital 2024 April Global Statshot Report”, DataReportal – Global Digital Insights, ¹⁵¹

¹⁵⁰ a.yer.

¹⁵¹ a.yer.

Grafikteki verilerden hareketle yıllar itibariyle kullanıcı sayılarındaki artış oranları şu şekildedir:

Tablo 7: Dünyada Sosyal Medya Kullanıcı Sayısının Yıllara göre Artış Oranı

Yıl	Kullanıcı Sayısı (Milyar)	Artış Oranı (%)	Yıl	Kullanıcı Sayısı (Milyar)	Artış Oranı (%)
2014	1.869	-	2020	3.726	7,13
2015	2.094	12,03	2021	4.214	13,11
2016	2.320	10,79	2022	4.632	9,91
2017	2.804	20,86	2023	4.770	2,98
2018	3.212	14,54	2024	5.074	6,37
2019	3.478	8,29			

Bir önceki yıla göre artış oranları incelendiğinde, dünya genelinde sosyal medya kullanıcı sayısının sürekli bir artış gösterdiği görülmektedir. En yüksek artış oranı 2017 yılında gerçekleşmiş olup, bu yıl sosyal medya kullanıcı sayısında %20.86'lık bir artış yaşanmıştır. En düşük artış oranı ise 2023 yılında %2.98 olarak kaydedilmiştir.

Bu artış oranları, sosyal medya platformlarının yaygınlaşması ve kullanıcı tabanının genişlemesi ile ilişkilendirilebilir. Özellikle 2020 ve 2021 yıllarında pandemi nedeniyle artan internet kullanımı ve dijital iletişim ihtiyacı, sosyal medya kullanıcı sayısındaki artışa etki ettiğini ifade edebiliriz.

Raporda belirtildiği gibi, sosyal medya platformlarındaki kullanıcı sayılarının sahte hesap mı yoksa gerçek hesap mı olduğunu kesin olarak belirlemek mümkün olmasa da bu veriler sosyal medya platformlarının kullanım yaygınlığı hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bu durum, sosyal medyanın toplumsal etki ve erişim açısından ne kadar geniş bir kullanıcı kitlesine hitap ettiğini anlamamıza yardımcı olmaktadır.

Data Reportal'ın verilerine göre, Ocak 2024 itibarıyla Türkiye'de aktif sosyal medya kullanıcı sayısı 57,50 milyon olarak belirlenmiştir. Bu rakam, toplam nüfusun %66,8'ine denk gelirken, 18 yaş üstü nüfusu dikkate aldığımızda sosyal medya kullanım oranı

%86,8'e çıkmaktadır.¹⁵² Kullanıcılar, dünya genelinde olduğu gibi, genellikle birden fazla sosyal medya platformunu aynı anda kullanmaktadır. Türkiye'de sosyal medya kullanıcılarının dağılımı ise şu şekildedir:

Tablo 8: Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcı Sayısı

Platform (Türkiye)	Kullanıcı Sayısı
Youtube	57,5 milyon
Instagram	57,1 milyon
TikTok	37,73 milyon
Facebook	34,35 milyon
X (Twitter)	20,67 milyon

Kaynak: “Digital 2024: Turkey”, DataReportal – Global Digital Insights,¹⁵³

Türkiye'de sosyal medya platformlarının kullanıcı sayıları incelendiğinde, Youtube ve Instagram'ın en popüler platformlar olduğu görülmektedir. Youtube, 57,5 milyon kullanıcı ile en geniş kullanıcı tabanına sahip platformdur.

Twitter ise Türkiye'de 20,67 milyon kullanıcıya sahip olup, diğer büyük sosyal medya platformlarına kıyasla daha düşük bir kullanıcı sayısına sahiptir. Twitter'ın kullanıcı sayısının nispeten düşük olması, platformun daha çok günlük politika takibi yoğun olan kullanıcılar tarafından 'haber ağı' olarak kullanılması ile alakalı olduğunu ifade edebiliriz. Özellikle gazeteciler, politikacılar, ünlüler ve uzmanlar, Twitter'ı anlık bilgi paylaşımı ve takipçileriyle etkileşim kurmak için tercih etmektedir.

Dünya genelinde herhangi bir sosyal ağın kullanıcılarının yüzde 99'u en az bir başka sosyal ağı da kullandığı bilinmektedir.¹⁵⁴ Bu veri, kullanıcıların sosyal medya platformlarını ne kadar çoklu olarak kullandığını ve platformlar arasındaki çapraz kullanım oranlarını analiz etmeyi sağlar.

¹⁵² “Digital 2024”, 23.02.2024.

¹⁵³ a.yer.

¹⁵⁴ “Digital 2024 April Global Statshot Report”.

Tablo 9: Sosyal Medya Platformu Kullanımında Kullanıcı Tercihleri

DÜNYA ORTALAMASI	TEK UYGULAMA KULLANAN	FACEBOOK KULLANAN	YOUTUBE KULLANAN	INSTAGRAM KULLANAN	TIKTOK KULLANAN	TWITTER KULLANAN
FACEBOOK KULLANICILARINDAN	%0.4	%100	%75.1	%79.3	%54.1	%34.4
YOUTUBE KULLANICILARINDAN	%0.9	%76.3	%100	%77.4	%49.5	%36.2
INSTAGRAM KULLANICILARINDAN	%0.2	%80.7	%77.5	%100	%54.2	%38.9
TIKTOK KULLANICILARINDAN	%0.1	%82.0	%77.7	%80.6	%100	%40.2
X (TWITTER) KULLANICILARINDAN	%0.1	%79.1	%80.5	%87.8	%61.0	%100

Kaynak: Digital 2024 April Global Statshot Report”, DataReportal – Global Digital Insights, ¹⁵⁵

Facebook kullanıcılarının büyük bir kısmı (%79.3), aynı zamanda Instagram kullanıcısıdır. Bu durum, her iki platformun da aynı şirkete ait olması ve benzer kullanıcı tabanına hitap etmesiyle açıklanabilir. Twitter kullanıcılarının %79.1'i Facebook'u, %80.5'i Youtube'u ve %87.8'i Instagram'ı kullanmaktadır. Bu, Twitter kullanıcılarının da diğer sosyal medya platformlarında oldukça aktif olduğunu göstermektedir. Dünya genelinde sosyal medya kullanıcı sayısı 5 milyardan fazla olmasına rağmen en çok kullanıcıya sahip platformun 3 milyar civarında kullanıcıya sahip olmasının temel sebebi Çin'in kurduğu sosyal medya platformlarıdır. Örneğin 1,3 milyar kullanıcısı olan WeChat'in 1 milyardan fazla kullanıcısının Çin'de yaşadığı olduğu ifade edilmektedir. ¹⁵⁶ WeChat kullanıcılarının çok önemli bir kısmı global sosyal medya platformunu kullanmamaktadır.

¹⁵⁵ a.yer.

¹⁵⁶ “Digital 2024: Global Overview Report”, DataReportal – Global Digital Insights, 31.01.2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>.

2.4 Sosyal Ağlar ve Sosyal Medyayı Anlamak

Sosyal medya platformları, kullanıcı sayısına paralel olarak genişleyen sosyal ağlara ev sahipliği yaparken, aynı zamanda kişisel ağlar kurmaya da olanak tanır. Platformlarda oluşturulan sosyal ağlar, arkadaş olmak, takip etmek ve abone olmak gibi çeşitli şekillerde gerçekleşebilir. Arkadaşlık ve iş ağları noktasında ilk akla gelen sosyal ağ platformları arasında Facebook ve LinkedIn bulunur. Bununla birlikte, mikroblog platformu olan Twitter ve fotoğraf paylaşım platformu Instagram da en çok kullanılan sosyal ağ platformları olarak değerlendirilebilir. Bu platformlar, kullanıcıların çeşitli içerikler paylaşmasına, etkileşime girmesine ve sosyal bağlantılar kurmasına olanak tanır. Sosyal medya platformları ile yeni medya çoğu zaman iç içe geçen alanlara sahip olsa da belli noktalarda ayrılmaktadır.

Yeni medya, dijital teknolojiler ve internet sayesinde kullanıcıların içerik oluşturmalarını ve etkileşimde bulunmasını sağlar, genellikle tüm kullanıcılara hitap eden içerikler sunar. Buna karşılık, sosyal medya platformları, kullanıcıların belirli ağlar içinde etkileşimde bulunmasına odaklanır. Bu ağlarda etkileşim hem karşılıklı hem de tek taraflı olabilir. Sosyal medya platformları, kullanıcılar arasındaki ilişkileri daha kişisel ve bireysel bir boyuta taşıırken, yeni medya daha geniş ve genel bir kitleye ulaşmayı hedefler.

Danah Boyd ve Nicole Ellison, sosyal ağ sitelerini şu şekilde tanımlamıştır:¹⁵⁷

“Bireylerin (1) sınırlı bir sistem içinde herkese açık veya yarı herkese açık bir profil oluşturmalarına, (2) bağlantı paylaştıkları diğer kullanıcıların bir listesini ifade etmelerine ve (3) kendi bağlantı listelerini ve sistem içinde başkaları tarafından yapılan bağlantıları görüntülemelerine ve gezmelerine olanak tanıyan web tabanlı hizmetler olarak tanımlıyoruz. (Bu bağlantıların niteliği ve isimlendirilmesi siteden siteye değişebilir.”

¹⁵⁷ Danah M. Boyd, Nicole B. Ellison, “Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship”, *Journal of Computer-Mediated Communication*, C. 13, S. 1 (2007), s. 211, doi:10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x.

Graham Meike, sosyal medyayı, “*kamusal iletişimi kişisel iletişimle birleştiren ağ bağlantılı veri platformları*” olarak tanımlamıştır.¹⁵⁸

Dünya genelinde milyarlarca kullanıcı sayısına sahip olan sosyal medya platformları her geçen gün kullanıcı sayısını arttırmakla beraber insanların günlük dikkatini ele geçirirken, aynı zamanda kullanıcıların kişisel bilgilerini de toplayarak günlük yaşamlarını ticari verilere dönüştürdüğünü ifade edebiliriz. Bu platformlar, kullanıcıların kişisel verilerini toplamanın yanı sıra elde ettiği bilgileri ticari stratejiler ve hedeflenmiş reklamcılık için de kullandığı bilinmektedir.¹⁵⁹ Platformların, kullanıcıları yakından takip etmesi ve kişiye özel olarak platformu biçimlendirmesi önemli bir sorun olarak ifade edilebilir.¹⁶⁰

Sosyal ağlar, kullanıcıları izlemenin yanı sıra, onların platformda sürekli kalmasını sağlamak için bir algoritma geliştirmektedir. Bunu yaparken de kullanıcıların ilgi alanlarına göre şekillenen özelleştirmeler ve karşısına çıkan içerikleri bilinçli olarak yönlendiren sistemler devreye girmektedir. Bu durum, kullanıcıların farkında olmadan içine çekildikleri bir döngü yaratıyor; bireyler birbirlerinden uzaklaşıyor ve aralarındaki küçük farklar bile büyük çatışmalara neden olabilmektedir.¹⁶¹

Charles Arthur, bu durumu teknolojinin bir yan etkisi olarak değerlendirerek, bunun sosyal ısınmaya yol açtığını belirtmiştir. Sosyal ağlar, toplumların birleşmesini sağlamak yerine, bireylere farklılıklarını öne çıkaracak bir alan sunarak aslında ters bir etki yaratır. İşte bu, sosyal ısınmanın tanımıdır: İnsanları yavaşça, fark ettirmeden ve sürekli olarak ortak paydalar yerine ayrılıklarına odaklandırma. Arthur’a göre sosyal ısınma, tıpkı küresel ısınma gibi ani değil, kademeli bir süreçtir ve ancak geriye dönüp bakıldığında tam anlamıyla fark edilebilir.¹⁶² Bununla beraber sosyal ısınmanın tek sebebi sosyal medya platformları ve onun kullandığı algoritmalar değildir. Kullanıcıların bu platformları nasıl kullandığı ile sosyal ısınma arasında doğrudan bir bağ söz konusudur.¹⁶³ Sosyal medya platformları, kendilerini tanımlarken veya pazarlarken farklı sloganlar

¹⁵⁸ Graham Meikle, *Social Media: The Convergence of Public and Personal Communication*, Second edition New York, NY: Routledge, 2024, s. 33.

¹⁵⁹ a.g.e., s. 130.

¹⁶⁰ Arthur, *Sosyal Isınma - Tehlikeli ve Kutuplaştırıcı Etkisiyle Sosyal Medya*, s. 10.

¹⁶¹ a.g.e., s. 11.

¹⁶² a.g.e., s. 11,16.

¹⁶³ a.g.e., s. 82.

üzerinden işlevselliklerine vurgu yapmıştır. Facebook, “herkesi birbirine bağlamayı” hedeflerken, Twitter “herkese fikir oluşturma ve paylaşma gücü” verdi. Bununla birlikte, her sloganın ardında platformlar, kullanıcıları cezbetme, öfkelenendirme ve düşmanlaştırma algoritmalarını işlettiği ifade edilebilir.¹⁶⁴ İnternette öfkelenmek ve öfkeyi yansıtmaya çoğu zaman cezasızdır bu sebeple de kullanıcılar sosyal medya platformlarında öfkesini yansıtmakta daha rahat olabilmektedir.¹⁶⁵

Çalışmamızın “İmajın Şekillendirilmesi ve Sosyal Medyanın Siyasal Tahakküm Mekanizmaları” bölümünde de değineceğimiz üzere sosyal medya platformları arasında Facebook ve Twitter’ın günlük siyasete etki noktasında daha elverişli sosyal ağlar olduğunu ifade edebiliriz. Kitlelere yönelik söylemin popülist bir görüntüde seyrettiği bu platformlar diyalogdan uzak bir iletişime kapı aralamaktadır. Paolo Gerbaudo sosyal medya platformları üzerinden yapılan popülizmi nitelerken web 2.0 kavramına atıf yaparak “popülizm 2.0” kavramını kullanmıştır.¹⁶⁶

2.5 Sosyal Medyanın Kamusallığını Sorgulamak

Sosyal medya platformları, modern toplumlar da kamusal alanın yeniden tanımlanmasına neden olan önemli bir araç haline gelmiştir. Facebook, Twitter, Instagram gibi platformlar, bireylerin görüşlerini ifade etmeleri, topluluk oluşturmaları ve bilgi paylaşımları için geniş bir alan sunmaktadır. Ancak, bu platformların gerçekten “kamusal” olup olmadığını sorgulamak gerekmektedir. Platformların ticari yapısı, algoritmik manipölasyonları ve şirket politikaları, kamusal tartışmaların yönünü etkileyebilir ve belirli grupların kendini ifade etmesini engelleyebilmektedir.

2.5.1 Kamusal Alanı Tanımlamak

Kamusal alan kavramı burjuva toplumunun gelişmesiyle 17. Yüzyıl sonundan itibaren dolaşımda olan, burjuva toplumuna ait “icat” edilmiş bir kavramdır.¹⁶⁷ Kamusal alan

¹⁶⁴ a.g.e., s. 15.

¹⁶⁵ a.g.e., s. 85.

¹⁶⁶ Paolo Gerbaudo, “Populism 2.0: Social Media Activism, The Generic İnternet User and İnteractive Direct Democracy”, *Social Media, Politics and the State*, ed. Daniel Trottier, Christian Fuchs, Routledge, 2014, s. 68, doi:10.4324/9781315764832.

¹⁶⁷ Meral Özbek, “Kamusal Alanın Sınırları”, *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, İstanbul: Hil Yayın, 2004, ss. 40 ve 43.e

kavramını ilk olarak ele alan Habermas'ın ortaya koyduğu kamusal alan tanımlaması, Habermas sonrasında bu alanda çalışma yapanların da dikkate aldığı bir tanımlamadır.

Kamusal alan kavramını tanımlamadan önce "kamu" ve "özel" terimlerinin etimolojik kökenlerini araştırmak, bu terimlerin tarihsel gelişimini anlamak açısından önemlidir. Habermas, Almanca, Fransızca ve İngilizce dillerindeki bu terimlerin kökenlerini incelediğinde, "özel" teriminin yaklaşık olarak 16. yüzyılda ortaya çıktığını belirtir. "Özel" kavramı, kamusal görev üstlenmeyen ve kamu işlerine dahil olmayan bir durumu ifade ederken; "kamusal" kavramı ise, mutlakiyetçilikten ayrılarak egemenin kişisel yetkisinden bağımsızlaşan ve nesnelleşen devleti tanımlar.¹⁶⁸

Habermas'ın 1962 yılında kaleme aldığı "Strukturwandel der Öffentlichkeit. Untersuchungen zu einer Kategorie der bürgerlichen Gesellschaft" kitabı 1989 yılında Thomas Burger ve Frederick Lawrence tarafından "The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society" başlığıyla İngilizce'ye çevrilmiştir. Türkçe ilk baskısı ise 1997 yılında "Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü" başlığıyla Tanıl Bora ve Mithat Sancar'ın çevirisiyle olmuştur. Kitabın ilk baskısının 1962 yılında olmasından hareket Habermas'ın kamusal alana ilişkin tanımlamaları internetin olmadığı bir zamandan günümüze ulaşmıştır. Buna karşın klasik kamusal alan tanımları anlamının günümüzdeki sosyal medyaya ilişkin gerçekleşen kamusal alan tartışmalarına ışık tutması açısından önemlidir.

Habermas, 1964 yılında kaleme aldığı¹⁶⁹ ansiklopedik maddede kamusal alanı şu şekilde tanımlamıştır:

“‘Kamusal alan’ kavramıyla, her şeyden önce, toplumsal yaşamımız içinde, kamuoyuna benzer bir şeyin oluşturulabildiği bir alanı kastederiz. Bu alana tüm yurttaşların erişmesi garanti altına alınmıştır. Özel bireylerin kamusal bir gövde oluşturarak toplandıkları her konuşma durumunda, kamusal alanın bir parçası varlık kazanmış olur. Bu tür bir biraradalık durumundaki

¹⁶⁸ Jürgen Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, 5. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, ss. 70-71.

¹⁶⁹ Jürgen Habermas, "Kamusal Alan", *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, İstanbul: Hil Yayınları, 2004, s. 95.

bireylerin davranışları, ne iş ve meslek sahiplerinin özel işlerim görürken yaptıkları davranışlara; ne de bir devlet bürokrasinin yasal sınırlarına tabi anayasal bir düzenin üyelerinin davranışlarına benzer. Yurttaşlar ancak, genel yarara ilişkin meseleler hakkında kısıtlanmamış bir tarzda, yani toplanma, örgütlenme, kanaatlerini ifade etme ve yayınlama özgürlükleri garantilenmiş olarak tartışabildiklerinde kamusal bir gövde biçiminde davranmış olurlar.”¹⁷⁰

Habermas’ın kamusal alana kavramsallaştırmasında, herkese açık olma, diğer bireylere karşı sorumluluk, siyasal denetim ve ortak çıkar gibi hususlar öne çıkmaktadır.¹⁷¹

Charles Taylor, “Modern Toplumsal Tahayyüller” kitabında kamusal alanı şu şekilde tanımlamıştır:

“Kamusal alan toplum üyelerinin, matbu veya elektronik çeşitli iletişim araçları sayesinde bir araya gelerek ya da yüz yüze görüşerek kamu yararıyla ilgili konuları tartıştığı ve böylece bu konular hakkında ortak bir fikir”¹⁷²

Richart Senett, kamusal alanın kimleri içerdiği ve kamusal alanın nereleri kapsadığına ilişkin 18. Yüzyıl başlarında hem Londra’da hem de Paris’te tartışıldığını ifade ederek; kamunun “*aile ve yakın arkadaşlar dışında geçen yaşam*” anlamına geldiğini ifade etmektedir.¹⁷³

Arendt, “İnsanlık Durumu” başlıklı kitabında kamu alanı ile özel alanı detaylı açıklamadan önce kitabının ilgili başlıklarda “Kamu Alanı: Müşterek Olan” ve “Özel Alan: Mülkiyet” olarak ifade etmiştir. Arendt’in kamusal alan kavramında iki fenomen ön plandadır. Arendt bu iki fenomenin birbiriyle “alenileşme” ve “ortaklaşa sahip olunan dünya” anlamları ön plana çıkmaktadır.¹⁷⁴

¹⁷⁰ a.yer.

¹⁷¹ Nazım. Onat, *Kamusal Alan ve Sınırları: Hannah Arendt Ve Jürgen Habermas’ın Yaklaşımları*, 1. Baskı İstanbul: Durakİstanbul Yayınları, 2013, s. 12.

¹⁷² Charles Taylor, *Modern Toplumsal Tahayyüller*, çev. Hamide Koyukan, 1. Baskı İstanbul: Metis Yayınları, 2006, s. 89.

¹⁷³ Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü = The Fall Of Public Man*, çev. Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, 7. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, ss. 32-33.

¹⁷⁴ Onat, *Kamusal alan ve sınırları*, s. 12.

Arendt, alenilik kavramı ile kamu alanının şeffaflık ve görünürlük özelliklerine vurgu yapar. Kamu alanında yer alan her şey, herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir, bu nedenle bu alan en geniş açıklığa sahip olarak tanımlanır. Başka bir deyişle, kamu alanında meydana gelen olaylar ve durumlar, sadece bireysel değil, toplumsal bir düzlemde de görülüp duyulabilir.¹⁷⁵

Kamusal alanda ortaklaşa sahip olunan dünya anlamında müşterekliği şu şekilde ifade etmiştir. Aren, kamusal alanın ortaklığını, kişisel olanın ötesinde, tüm bireyler için ortak olan bir alan olarak ifade etmiştir. Bununla beraber kamusal alan, doğanın ya da yeryüzünün sunduğu sınırlı mekânlardan farklıdır. Kamu, daha çok insan yapımı bir çevrede, birlikte yaşayan bireyler arasında meydana gelen olaylarla ve insan üretimi nesnelerle ilişkilidir. Birlikte yaşamak, bu bağlamda, ortak bir masa etrafında toplanmış bireyler gibi düşünülmelidir; bu masa, hem insanları bir araya getirir hem de aralarındaki farkları ortaya koyar.¹⁷⁶

Arendt, feodalizmde, her faaliyetin özel alanda teşekkül etmesi sebebiyle kamu alanının olmadığını ifade etmektedir.¹⁷⁷ Arendt, müşterek alanda oluşacak kamusal alanın belli bir dönem aralığı için veya belli bir nesil için kurulması durumunun da uygun olmayacağını belirtmiştir.¹⁷⁸

Sosyal medya platformları hem mülkiyet ilişkisi hem de sürekliliği bağlamında kamusal alan olmaktan çok uzaktır. Habermas, gazete, dergi, radyo ve televizyonu kamusal alanın iletişim araçları olarak ifade etmiştir.¹⁷⁹ Bu bağlamda, sosyal medya platformlarında oluşan kanaatlerin kamuoyunu nasıl etkilediği ve bu etkilerin toplumsal algılar üzerindeki yansımaları detaylı bir şekilde incelenmelidir. Bu incelemenin nedeni, sosyal medya platformlarının toplumdaki meşruiyetini sorgulama gerekliliğini beraberinde getirmesidir. Sosyal medya, bireylerin görüşlerini yaygınlaştırdığı ve kamuoyunu şekillendirdiği için, bu platformlarda ortaya çıkan fikirlerin ve kanaatlerin toplumsal ve

¹⁷⁵ Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, çev. Bahadır Sina Şener, 7. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları, 2013, s. 74.

¹⁷⁶ a.g.e., ss. 77-78.

¹⁷⁷ a.g.e., s. 54.

¹⁷⁸ a.g.e., ss. 80-81.

¹⁷⁹ Habermas, "Kamusal Alan", s. 95.

siyasal meşruiyet üzerindeki etkilerini analiz etmek, bu platformların toplumsal yapılar ve kamuoyları üzerindeki rolünü anlamak açısından kritik bir önem taşımaktadır.

2.5.2 Kanaatlerden Kamuoyuna Sosyal Medyanın Meşruiyeti

Kamusal alan ile kamuoyu arasındaki tarihsel paralellikleri ifade etmek mümkündür. Feodaller ve kentsoyluları arasındaki mücadele, monarşi ve parlamento arasındaki mücadele, toplumsal hareketlilik ve nüfus akışı ile teknik, eğitim, iletişim boyutlarıyla ön plana çıkan entelektüel gelişmeler 17. ve 18. yüzyılda hümanizm, rasyonalite ve demokrasinin gelişmesine imkân verecek zeminin oluşmasını sağlamıştır.¹⁸⁰

Yukarıda belirtilen gelişmelere bağlı olarak 17. ve 18. Yüzyıllar toplumsal dönüşümlerin hız kazandığı ve özel mülkiyet özelinde kendini gösteren siyasi otoritelerin (Devlet ve feodal yapılar) yerini cumhuriyetçi bir bakış açısıyla toplumun geneli tarafından paylaşılan egemenlik anlayışı ve buna bağlı olarak “kamusal alan” ve “kamuoyu” kavramlarının yeni bir tanımlamayla kavramsallaştırılmasının zorunlu olduğu bir döneme denk gelmektedir.

17. yüzyıl ve sonrası aynı zamanda kamuoyunun özgürleştiği ve bu kavramın siyasal hayat için önemli bir kavram halini aldığı döneme denk gelmektedir.¹⁸¹ Kamuoyunun özgürleşmesi kavramı ile ifade edilen hükümdarın veya toprak sahibinin özel alanına sıkışmış (gerçek manada var olması mümkün olmayan) kamuoyunun bu alandan çıkarak klasik manada herkese ait olma ve herkese açık olma bağlamında eşitliğe atıf yapan kamusal alanda var olan ve burada varlığını sürdürebilen kamuoyu olarak okumak doğru olacaktır. Kamuoyunun özgürleşmesi, sadece dışsal tahakkümlerden arınmak değil, aynı zamanda bireylerin ve grupların içsel, sosyal, kültürel ve ekonomik baskılardan da özgürleşmesini içerir. Dolayısıyla, kamuoyunun özgürleşmesini, sadece görünür tahakkümlerden arınmak olarak görmek, derin ve kapsamlı bir özgürleşme anlayışını yansıtmayabilir.

¹⁸⁰ Arsev Bektaş, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, 3. Baskı İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2007, s. 17.

¹⁸¹ a.yer.

Kamuoyu kelimesini TDK şöyle tanımlamaktadır: “Bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi; halkoyu, amme efkârı, umumi efkâr, efkârumumiye”¹⁸²

Tanımdan da anlaşılacağı üzere kamuoyu, genel düşünceyi ifade ettiğinden hareketle kamuoyunun hem doğru hem de yanlış kanıları birlikte içereceği de unutulmamalıdır. ¹⁸³

Bu konuda Marx kamuoyunun özgürlüğünün olmadığına vurgu yaparak; kamuoyunun burjuvanın görüşünü yansıttığını buna karşın bu görüşün tüm toplumun görüşü gibi yansıtıldığından hareketle; kamuoyunun yanlış bir bilincin ürünü olduğunu vurgulamıştır.

184

Bir görüşün yaygınlaşarak toplumun genel görüşü haline gelmesi hiç şüphesiz toplumun üyeleri arasındaki iletişim ile mümkündür. Dolayısıyla, kamuoyunun oluştuğu yer ile bağlantısı olmayan veya kamuoyunun oluştuğu iletişim araçlarına maruz kalmayan birinin kamuoyundan da haberdar olması düşünülemez. Kamuoyu, kitlesel kabulün olduğu bir görüşe karşılık geldiği için çoğu zaman kimin dost, kimin düşman olduğuna da etki etmektedir. Bu konuda Walter Lippmann’ın 1922 yılında kaleme aldığı “Kamuoyu” başlıklı kitabında verdiği örnek dikkat çekicidir:

“1914 yılıydı ve az sayıda İngiliz, Fransız ve Alman’ın yaşadığı bir okyanus adası vardı. Hiçbir kablunun ulaşamadığı bu adaya İngiliz posta vapuru altmış günde bir gelirdi. Vapur eylül ayında henüz adaya ulaşmamıştı ve adalılar hala Gaston Calmette’nin Madaton Caillaux’u vurduğu olayın dava duruşmasıyla ilgili olan en son gazete haberlerinden bahsediyorlardı. Bu nedenle, tüm koloni için, eylül ayının ortasında bir günde, rıhtımda bir araya gelerek kararın ne olduğunu kaptandan duymak her zamankinden daha fazla önem taşıyordu. Postadan gelen haberle adalılar, İngiliz ve Fransızların, altı haftadan fazla bir süredir Alınanlara karşı anlaşmaların kutsallığı adına

¹⁸² Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*.

¹⁸³ Bektaş, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, s. 21.

¹⁸⁴ a.g.e., s. 22.

savaşıklarını öğrendiler. Altı garip hafta boyunca aslında düşmanken, birbirlerine arkadaş gibi davranmışlardı.”¹⁸⁵

Kamusal bir konuda tek bir ortak kamuoyunun oluşması genellikle zordur; daha ziyade, konu hakkında çeşitli tarafları temsil eden birden fazla kamuoyu ortaya çıkar. Bu farklı kamuoyları, çeşitli değerleri savunma veya menfaat çatışmaları şeklinde kendini gösterebilir. Kamuoyunun oluşumunda etkili olan unsurlar, konuya göre değişir. Örneğin, iki firmayı ilgilendiren bir meselede, her iki şirket de kendi menfaatlerini korumak amacıyla farklı söylemlerle kamuoyunu etkilemeye çalışacaktır. Dolayısıyla, kamuoyu genellikle doğruyu yansıtmak yerine, çeşitli menfaatlerin bir yansıması olarak ortaya çıkar.

Kamuoyu görüşleri oluşturulurken sadece görülen ve hissedilenlerden yola çıkarak kamuoyu görüşü oluşmaz. Benzer şekilde iletişim halinde olunan çevreden çok daha fazlasını temsil eden insanlara hitap söz konusu olduğu için kamuoyuna konu olan şey özetlenerek genelleme söz konusudur.¹⁸⁶

Lippmann’a göre kamuoyu oluşumunda halktan ziyade “kamuoyu oluşturma uzmanları” tarafından şekillenecektir. Bunun temel sebebi, halk rasyonel bir yargıda bulunabilecek yeterli bilgiye sahip değildir. Bu sebeple de önüne gelen yargılara “katılıyorum” veya “katılmıyorum” şeklinde dahil olacaktır.¹⁸⁷ Lippmann’a göre kamuoyu ikna edilen kalabalığın kendini ifadesi diğer bir ifadeyle rıza üretim mekanizmalarının bir sonuç ifadesi olarak kendini göstermektedir.

Dominique Wolton, internet ortamında ulusal ölçek ve özne yurttaş eksikliğinin bulunduğunu, bilgi alanında yorucu olduğunu, buna bağlı olarak yanlışla sürüklediğini ifade etmiştir. Ayrıca yalnızlaştırıcı etkisi olan internetin kamusal alanı birleştirmekten

¹⁸⁵ Walter Lippmann, *Kamuoyu*, çev. Orhun Doğuş Yılmaz, 1. Baskı İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2020, s. 49.

¹⁸⁶ a.g.e., s. 168.

¹⁸⁷ Bektaş, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, ss. 32-33.

ziyade parçalanmasını daha kolaylaştırdığını ifade etmiştir.¹⁸⁸ İnternet toplumsallığın altüst oluşuna engel olmaktan ziyade bunlara eşlik eden bir pratiktir.¹⁸⁹

Habermas, kamusal alanın araçlarıyla gelişen kitle medyasının da etkisiyle kamusal alanın sürekli bozulmasından bahsederek; kamusal alanın ticaret nesnesi haline geldiğini, kamusal iletişim aracı olması gereken gazete gibi kitle iletişim araçları diyalog aracı olmaktan uzaklaşarak özel yaşamı ele geçirdiğini, benmerkezci ve teşhirci bireyciliği kamuya zarar verdiğini ifade etmiştir.¹⁹⁰

İnternetin kamusal iletişim araçları olarak sunduğu sanal alanların gerçek anlamda kamusal alanlardan oldukça uzak olduğunu ifade edebiliriz. Öncelikle sosyal medya platformları şirketlerin kontrolü altındadır, şirketler platformun işleyişini ticari çıkarları doğrultusunda belirlemekte duruma göre de değiştirmektedir. Bu doğrultuda sosyal medya platformlarının müşterekliğinden bahsetmek mümkün değildir. İnternet, kullanıcılarına geniş bir erişim ve iletişim imkânı sunsa da bu sanal ortamları tüm vatandaşların kullanmadığı açıktır. Aynı zamanda kullanıcıların gerçekliği konusunda kesinlik söz konusu değildir.

Kamusal alanlar, toplumsal tartışmaların yapıldığı, çeşitli görüşlerin serbestçe ifade edilebildiği ve sosyal etkileşimin yoğun olduğu mekânlardır. Sosyal medya platformları ise gerçek kamusal alanların sağladığı demokratik ve fiziksel etkileşimlerden yoksun olduğunu ifade edebiliriz. İnternet üzerindeki sanal alanlar geniş kitlelerin katılımı açısından gerçek kamusal alanların yerini tutmadığı gibi kullanıcılar arasında diyalojik iletişimin zayıf olduğu mekanlardır. Sanal ortamlar, bilgiye erişimi kolaylaştırır da aynı zamanda bu alanlarda şirketler tarafından çeşitli kısıtlamalar ve bilgiye erişim engelleri mevcut olabilir, bu da sanal alanların toplumsal bir bütünlük oluşturma yeteneğini sınırlayabilir. Sosyal medya platformları sahiplik ilişkisinden hareketle karlılık noktasında veya ideoloji noktasında kendini tasarlamaktadır. Bu konuda sosyal medya platformlarının uyguladığı sansürler oldukça fazladır. Instagram ve Facebook'un ana şirketi Meta, İsrail ile Filistin arasında yaşanan savaşta sosyal medya platformlarının ikisi

¹⁸⁸ Akt: Eric Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, çev. Halime Yücel, 4. baskı İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 343.

¹⁸⁹ a.g.e., s. 344.

¹⁹⁰ a.g.e., s. 272.

de Filistin yanlısı kullanıcıların paylaşımlarına sansür uygulamaktadır.¹⁹¹ Tezimizin ilerleyen kısımlarında da ifade edeceğimiz gibi Twitter da farklı konularda benzer sansür uygulamalarını devlet başkanları düzeyinde dahi yapmıştır.

Sosyal medya platformları ticari bir işletme olarak sadece şirket karlılığına odaklanmanın yanında ona sahip olan kişi ya da şirketleri karlılığına etki edecek şekilde politikalar da yürütebilmektedir. Twitter'ın sahibi olan Elon Musk sosyal medya platformuna sahip olmanın yanında elektrikli araç firması olan Tesla'nın da sahibidir.

Elon Musk'ın 2024 ABD başkanlık seçiminde Donald Trump'a desteğini belirten tweetler atmanın yanı sıra başkanlık kampanyasına da kampanyasına maddi destek de sunmuştur. Bunun sonucunda Donald Trump'ın kendini bu derece destekleyen Elon Musk'ın desteğini karşılıksız bırakmayarak; başkan seçilmesi halinde elektrikli araçları desteklemesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir.¹⁹² Sosyal medya platform sahipliği bu manada platforma sahip kişilerin faaliyet yürüttüğü diğer ticaret alanlarında da avantaj sağlayabilmektedir.

Sosyal medya platformlarını yöneten şirketlerin tarafsızlığından bahsetmek mümkün olmadığı gibi sosyal medya platformlarının ekonomik ve politik stratejilerinin siyasi ve toplumsal önemli sonuçlar doğurabileceğini ifade edebiliriz.

2.5.3 Twitter'ın Kamusal Sorgusu

Twitter'ın yeni adıyla (X)'in her şeyden önce kentlilerin akıl yürüten bireyler olarak bir araya gelip fikir alışverişinde bulunabilecekleri kayıtsız bir alan değildir. Dolayısıyla Twitter'ın bir kent meydanı ya da kamusal alan olmadığı açıktır. Twitter'a yönelik bir tanımlama yapmak gerekirse Twitter, kullanıcılarının hangi tweetleri gördüğünü seçen, tanıtan ve diğerlerini görünmez kılan algoritmalar üzerinde çalışan, oldukça aracılı bir ticari alan veya platform olarak tanımlamak daha doğru olacaktır.¹⁹³

¹⁹¹ “Meta neden Filistin’i destekleyen görüşleri sansürlemekle suçlanıyor?”, *BBC News Türkçe*, 10.05.2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cw94eq1je9qo>.

¹⁹² Habertürk, “Trump’tan Musk’a: Başka bir seçeneğim yok | Dış Haberler”, *Habertürk*, (05.08.2024), <https://www.haberturk.com/trump-tan-musk-a-baska-bir-secenegim-yok-3708570>.

¹⁹³ Meikle, *Social media*, s. 2.

Twitter, 2022 yılında Elon Musk tarafından satın alındıktan sonra ticari görünümü daha yoğun bir şekilde artmıştır. Musk, kullanıcının adının yanında yer alan ve kamuya mal olmuş kişilerin iddia ettikleri kişi olduğunu doğrulayan mavi bir onay işareti olan doğrulama durumu herhangi bir kullanıcıya ayda 8 ABD dolarından satışa çıkararak anlamını değiştirdi. Dolayısıyla herhangi bir kullanıcı “doğrulanmış” sahte bir hesap oluşturabilir.¹⁹⁴

Sosyal medya teknoloji merkezli yeni tür ilişkileri, eğlenceyi ve siyasette etkileşimi mümkün kıldı. Milyarlarca insanın yeni iletişim, topluluk ve (sanal) cemaat biçimlerini deneyimlemesini sağladılar. Bu olumlu yanlarına karşın, sosyal medya şirketleri reklamlar ile gelir sağlayan birer ticari girişim oldukları için, nihayetinde kâr odaklı, veri madenciliği şirketleridir. Temel iş modelleri genellikle kullanıcılarının günlük yaşamlarını hedefli bir şekilde gözetim altında tutarak onların ticari olarak sömürülmesini sağlamak üzerine inşa edilir.¹⁹⁵

Çin gibi bazı ülkeler ABD merkezli büyük sosyal medya platformlarını ülkelerinde yasaklayarak yerel uygulama ve platformların baskın hale gelmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda Çin sosyal medya ekosistemi, QQ (1999-), Weibo (2009-), Bilibili (2010-), WeChat (2011-) ve TikTok'un yerel öncüsü Douyin (2016-) gibi önemli platformları içeriyor.¹⁹⁶

2020'lerin sosyal medya ortamı için, Marksist bilim adamı Christian Fuchs ve meslektaşları, kamu hizmeti medyasının yeniden canlandırılmasını ve ticari paylaşım endüstrisinin hegemonik uygulamalarına meydan okuyabilecek bir kamu hizmeti internetinin savunulmasını savunan **"Kamu Hizmeti Medyası ve Kamu Hizmeti İnterneti Manifestosu"** (*The Public Service Media and Public Service Internet Manifesto*) başlıklı bir manifesto yayınlamışlardır.¹⁹⁷

Christian Fuchs ve meslektaşları tarafından hazırlanan "Kamu Hizmeti Medyası ve Kamu Hizmeti İnterneti Manifestosu," demokratik bir toplumun gelişimi için kamu hizmeti

¹⁹⁴ a.g.e., s. 1.

¹⁹⁵ a.g.e., s. 4.

¹⁹⁶ a.g.e., s. 10.

¹⁹⁷ a.g.e., s. 139.

medyasının ve internetinin vazgeçilmez olduğunu vurgular. Manifesto, internetin demokrasinin gelişiminde önemli olduğu ifade edilirken internetin kamu hizmeti kapsamında olması gerektiğini, bu kapsamda internet hizmetinin olmasına yönelik yasal ekonomik ve idari düzenlemeler yoluyla kamu hizmeti medyasının korunması ve güçlendirilmesi çağrısında bulunur. Toplumda fırsat eşitliği ve adaletin sağlanmasında bu medyanın oynadığı kritik rolün altı çizilirken, kamu hizmeti medyasının ticari medyadan farklı olarak kullanıcılardan(tüketicilerden) ziyade vatandaşlara hitap ettiğini belirtilmiştir.¹⁹⁸

İnternetin demokrasiyi, katılımı ve sivil diyalogu teşvik eden bir ortam olarak şekillendirilmesi gerektiğine dikkat çeken manifesto, kamu hizmeti internet platformlarının adil ve kapsayıcı özellikleri nedeniyle katılımı, sivil diyalogu ve dolayısıyla demokrasiyi geliştireceğini savunur. Kamu hizmeti olarak internetin dinamik bir yapıda olması gerektiği belirtilmiştir. Bu nedenle yaratıcı sektörlerle iş birliği yapılarak yeni formatlar ve içerikler geliştirilmesinin önemine vurgu yapar. Ayrıca, kamu hizmeti medyasının ve internetinin sürdürülebilir finansman modelleriyle desteklenmesi gerektiğini, bu amaçla kamu hizmeti vergisi veya ulus ötesi finansman mekanizmaları gibi yenilikçi yöntemlerin benimsenebileceğini önerir.¹⁹⁹

Eşitlik ve çeşitliliği teşvik eden kamu hizmeti interneti, kamusal tartışma ve sosyal uyum için fırsatlar sunar ve medya yenilikleri için sürdürülebilir bir ekosistem oluşturarak toplumsal değişimin itici gücü olacağı ifade edilmiştir. Sonuç olarak, kamu hizmeti medyası ve interneti, demokratik, sürdürülebilir, adil ve dirençli bir toplumun inşasında hayati bir rol oynar.²⁰⁰

Yukarıda yer alan manifesto ile geleneksel medyaya karşı Noam Chomsky'nin "Halk Üretim Kütüphaneleri Yaratımı"²⁰¹ projesi arasında benzerliğin olduğunu ifade edebiliriz. Noam Chomsky, *Immediast Bildirgesi*'nde devlet ve şirketlerin farklılaşan amaçları olsa

¹⁹⁸ Christian Fuchs, Klaus Unterberger (ed.), *The Public Service Media and Public Service Internet Manifesto*, University of Westminster Press, 2021, ss. 7-8.

¹⁹⁹ a.g.e., s. 8.

²⁰⁰ a.g.e., ss. 8-9.

²⁰¹ Noam Chomsky, *Medya denetimi: Immediast bildirgesi*, çev. Şen Süer, 2. Baskı İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993, s. 28.

da kamuoyunu kuşatmak için benzer psikolojik stratejileri kullandığını ifade etmiştir.²⁰² Chomsky, Immediast Taktikleri başlığında geleneksel medyaya karşı “Medyayı kendi gücüyle nasıl etkisiz hale getirebiliriz?” sorusuna cevap ararken bulduğu çözümler şöyledir:

- “1. Tüm ticari medyayı kamunun yönetim ve denetimine bırakmak*
- 2. Halk üretim kütüphaneleri oluşturularak herkesin bilgi ve kültürel malzemelere ulaşma ve üretme imkanına sahip olması gerekir. Demokrasinin iyileşmesi halk üretim kütüphanelerine bağlıdır.*
- 3. Şirketler mümkün olan en üst seviyede yayıncılık faaliyetten uzaklaştırılmalı.*
- 4. Yerli immediast grupları örgüteyerek en gereksinim duyulan yerlerden başlamak üzere kamusal alanları kurtarmak gerekir. Kamu alanlarının şirketlerden kurtarılmasıyla zora dayalı tutsaklık da sona erecektir.”²⁰³*

Teknolojinin gelişmesi, toplumsal alışkanlık ve kullanımların değişmesiyle etkili olan medya sektörü değişmekte buna bağlı olarak da tepkinin yöneldiği alanlar değişmektedir.

Christian Fuchs ve meslektaşlarının ortaya koyduğu “Kamu hizmeti internet projesi” sosyal medya platformlarının çeşitli şekilde kendini gösteren suistimal ve manipülasyonlarının belirgin hale geldiği günümüzde bize önemli bir alternatif sunmaktadır. Şüphesiz bu düşünce özgürlüğün en büyük düşmanı olarak devleti gören kişi ve gruplarda hoş karşılanmamaktadır. Fakat Mark Zuckerberg ve Elon Musk'ın egemen olduğu sosyal medya ortamının bir alternatife ihtiyaç duyduğu da açıktır. Sosyal medya platformlarındaki tekelleşme eğiliminin tartışmaya açılması, internetin ve sosyal medya gibi iletişim araçlarının kamu hizmeti perspektifinde yeniden düşünülmesi önemlidir.²⁰⁴

²⁰² a.g.e., s. 10.

²⁰³ a.g.e., ss. 14-15.

²⁰⁴ Meikle, *Social media*, s. 139.

2.6 İmkân ve Tehdit İkileminde İnternet

Liberal demokrasinin güncel anlatısı teknolojik gelişme ile ortaya çıkan iletişim imkanlarının demokrasiyi daha fazla demokratikleştireceği üzerindedir. Fakat bu ifadenin büyük anlatıdan fazlası olmadığını düşünmekteyiz. Demokrasiye yönelik internet merkezli anlatının yeni egemenlik ve hegemonya ilişkilerini perdeleyen bir özelliğe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Aynı zamanda siber alanı alternatif bir gerçek alan olarak görme kolaycılığı geride kalan gerçekliğin sorunlarını düzeltilmesine de bir katkı sunmayacaktır.²⁰⁵ Herhangi bir özgürlüğe ilişkin gerçek dünyada var olan kısıtlamaların sanal ortamda görünür olmaması bu kısıtlamaların aşıldığı anlamına gelmemektedir.

Teknolojik gelişime bağlı mobil iletişim imkanlarının yaygınlaştığı 21. yüzyıl, toplumsallaşma mantığında önemli kırılmaların yaşandığı bir yüzyıl olarak dikkat çekmektedir. 21. yüzyılda gerçekleşen teknoloji gelişiminin üretimde maliyet azaltmaktan fazla anlam içerdiğini ifade edebiliriz. Özellikle teknoloji gelişiminin günlük hayatımıza kattığı internet, hayatın birçok alanını etkilediği gibi siyaseti de etkilemektedir. İnsanın sosyal medya platformlarından aldığı veya maruz kaldığı şey çoğaldıkça, platformların hile ve çarpıtmalarının etkisine açık bulunma olasılığı da artmaktadır.²⁰⁶

İnternet ve demokrasi üzerine yapılan çalışmaların ikiye ayrıldığını ifade edebiliriz. Bir görüş interneti bir imkân olarak görüp demokrasi yöntemlerinin internet yoluyla kolaylaştırılmasına veya arttırılmasına odaklanırken, diğer görüş internetin yarattığı dönüşümü sorgulamaktadır.

8 Şubat 1996, İsviçre'nin Davos kentinde 8 Şubat 1996 tarihinde John Perry Barlow tarafından kaleme alınan "A Declaration of the Independence of Cyberspace"(Siber Uzayın Bağımsızlığı Bildirgesi) internette devletlerin egemenliğini sorgulayan hatta ret eden bir bildirme olması açısından önemlidir.²⁰⁷

²⁰⁵ Kevin Robins, *İmaj - Görmenin Kültür ve Politikası*, çev. Nurçay Türkoğlu, 3. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020, s. 176.

²⁰⁶ Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, s. 128.

²⁰⁷ John Perry Barlow, "A Declaration of the Independence of Cyberspace", *Electronic Frontier Foundation*, 20.01.2016, <https://www.eff.org/cyberspace-independence>.

Barlow, interneti aklın yeti evi olarak nitelendirerek sanayi devriminden kalan hükümetlerin burada olmasını hoş karşılanmadığını belirterek; internetin devletlerin egemenlik alanı olmadığını ifade etmiştir. Barlow, devlet egemenliğinin internette olmamasının sebebi olarak da interneti yeni bir dünya olarak tanımlamasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla bu alanda olası devlet egemenliği için “kullanıcılar” tarafından egemenlik devrinin yapılmadığına denk gelen ifadeler kullanmıştır. Devlet yönetimleri tiranlığa benzeten Barlow, siber alanın ise bu tiranlıktan bağımsız bir alana karşılık geldiğini belirtmiştir. Siber dünyanın devletlerin inşa ettiği ve inşa edebileceği bir alandan çok uzak olduğunu ifade edilerek bu fenomenin kollektif bir şekilde inşa edildiğini vurgulamıştır. Barlow, son olarak siber dünyada yaşanan sorunları bahane ederek devletlerin müdahaleye meşruiyet zemini oluşturulamayacağını ifade etmiştir.²⁰⁸

Barlow’un ifadelerini egemenlik ve özgürlük kapsamında değerlendirdiğimizde devletten ayrı bir evren olarak internet fikri uygulanabilir olmaktan çok uzaktır. Kişilere internet aracılığıyla hak ihlali yapıldığında bunun engellenmesi ne şekilde olacağına ilişkin bir cevap vermek mümkün değildir. Devleti tiranlık ile itham eden Barlow’un internetteki site ve platform sahipliğini benzer şekilde tiranlık olarak nitelendirmemesi doğru bir akıl yürütme değildir. İnternette özgürlüğün mümkünlüğü tartışılırken bu alanın potansiyel suçlusu olarak devleti görmek şirketlerin egemenliğini güçlendiren bir anlatıya hizmet etmektedir.

Roger Clarke ,2004 yılında yayınladığı makalede siber uzayın işleyiş mantığını veya felsefesini çeşitli başlıklarda şu şekilde tanımlamıştır:²⁰⁹

- **Kişilerarası İletişimler:** Birçok katılımcı siber alanı öncelikle bireyler arasındaki etkileşimler için bir bağlam olarak algılar. Bununla beraber kuruluşlar katılımcı olmaktan ziyade hizmet sağlayıcı olarak ön plandadır.
- **Enternasyonalizm / Evrenselcilik:** İnternetin icadı ve ilk uygulaması her ne kadar ABD’ye ait bir etkinlik olsa da, katılımcılar bir ülke ile sınırlı değildir. Katılımcılar siber alemde konum ve milliyetten bağımsız bir haldedir.

²⁰⁸ a.yer.

²⁰⁹ Clarke Roger, “The Internet in Australia”, (16.07.2024), <http://www.rogerclarke.com/II/OzI04.html>.

- **Eşitlikçilik:** İnternet hizmetleri tarafından oluşturulan bağlamların çoğunda, kullanıcılar bir otorite hiyerarşisi deneyimlemez ve insanlar büyük ölçüde eşitmiş gibi davranırlar. Bazı hizmetlerde belirli rolleri yerine getiren katılımcılar diğerlerinden daha fazla güce sahiptir. Roger Clarke anlamlı şekilde değinmesine de platform sahiplerinin eşitliği bozan güçlerini yadsımamak gerekir.
- **Açıklık:** İnternetin temel protokolleri ve standartları hakkındaki bilgiler, bunları arayanlar için kolayca erişilebilirdir(olmalıdır). Bu durum belirli hizmetler veya hizmetlere ait tescilli uzantılar için geçerli olmadığını da ifade etmek gerekir. Buradaki açıklık ilkesini biraz da erişilebilir, ulaşılabilir olmalıdır gibi de anlamak gerekir.
- **Katılım:** Web 2.0 ile beraber insanların internet platformlarına aktif katılımı geri döndürülemez şekilde artmıştır. İnternet ve onun üzerinden erişilebilen hizmetlerin çoğu, herhangi bir tarafın aktif katılımına karşı hiçbir içsel engel içermez. Zaten birçok hizmet birçok birey arasındaki işbirlikçi faaliyette muhtaç veya ondan beslenmektedir.
- **Toplulukçuluk / Karşılıklı Hizmet:** Birçok katılımcı kendilerini bir topluluğa ait hissediyor - hem bu topluluğa katkıda bulunuyor hem de ondan yararlanıyorlar.
- **Ücretsiz Hizmetler:** Çok miktarda içerik ve platform ücretsizdir. Tabii ki buradaki ücretsiz olmasını ilgili platform sahiplerinin yaptıkları işlerden para kazanamaması olarak adlandırmamak gerekir. Her platform kendine özgür yöntemlerle ücretsiz sunduğu hizmetlere karşın gelir elde etme metodu geliştirmiştir.
- **Özgürlükler:** Yukarıda listelenen çeşitli faktörlerin birleşimi, internet kullanıcıları arasında fiziksel alanda sahip olduklarından daha fazla özgürlüğe siber alanda sahip oldukları beklentisini doğurur. Bu durumun ne kadar doğru olduğu da tartışmaya açıktır.

Web 2.0 ile internet uygulamaların giderek daha fazla özel mülk platformlardan ziyade açık kaynaklı yazılıma dayalı inşa edildiği bu sayede daha rekabetçi ve daha demokratik

olduğunu iddia edenler²¹⁰ olsa da platformların kaynak kodlarını, şirket gizliliği kapsamında açık kod haline getirmediği ortadadır. Bununla birlikte, yeni bir sosyal medya platformu kurma konusunda yasal bir engel bulunmasa da, mevcut platformlarda tekelleşme eğiliminin varlığı inkâr edilemez bir gerçektir. Katz ve Shapiro'nun (1985) belirttiği üzere, bir kullanıcının bir maldan elde ettiği fayda, o malın kullanımına dahil olan diğer kullanıcıların sayısına doğrudan bağlıdır ve bu durum, **ağ dışsallıkları** olarak tanımlanır.²¹¹ Sosyal medya platformlarında da benzer şekilde, kullanıcı sayısının artması platformun değerini ve potansiyelini artırmaktadır.²¹² Ağ dışsallıkları, oluşturduğu etki bakımında yeni platformların pazara girmesini zorlaştırırken, mevcut büyük platformların büyümeye devam etmesine olanak tanır. Bu durumun yüksek kullanıcı sayısına sahip büyük platformların tekelleşme eğilimlerine zemin hazırladığını ifade edebiliriz. Bu bağlamda Twitter'ın mikro blog hizmetine benzer bir mantıkla kurulan ve Instagram platformu tarafından kullanımı desteklenen Threads, Twitter ile giriştiği rekabette başarısız olmuştur. Bununla beraber sosyal medya platformlarının mevcut gücünü ve sosyal ısınma etkisini azaltma adına Charles Arthur platformların büyüklüğüne ilişkin düzenleme getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir.²¹³ Benzer şekilde Geert Lovink de dijital kaderimizi yeniden kontrol altına almak için sosyal medya platformlarındaki profilleri tamamen silerek ve dijital platformlardan topluca ayrılmayı önermektedir.²¹⁴

Bu tekelleşme eğilimi neticesinde bir platformun ön plana çıkması söz konusu olabileceği gibi en fazla kullanıcıya sahip platformların bir diğer yüksek kullanıcı platformu satın alması şeklinde de olabilmektedir. Bu bağlamda Meta şirketinin dünyada en çok kullanıcı sayısına sahip Facebook, Instagram, WhatsApp ve Messenger'a sahip olması bu alandaki tekelleşme eğilimini göstermesi açısından önemlidir. Benzer şekilde sosyal medya

²¹⁰ Efthymios Constantinides, Stefan J Fountain, "Web 2.0: Conceptual Foundations and Marketing Issues", *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, C. 9, S. 3 (2008), s. 234, doi:10.1057/palgrave.ddmp.4350098.

²¹¹ Michael L. Katz, Carl Shapiro, "Network Externalities, Competition, and Compatibility", *The American Economic Review*, C. 75, S. 3 (1985), ss. 424-40.

²¹² Kuan-Yu Lin, Hsi-Peng Lu, "Why People Use Social Networking Sites: An Empirical Study Integrating Network Externalities and Motivation Theory", *Computers in Human Behavior*, C. 27, S. 3 (2011), s. 1152, doi:10.1016/j.chb.2010.12.009.

²¹³ Arthur, *Sosyal Isınma - Tehlikeli ve Kutuplaştırıcı Etkisiyle Sosyal Medya*, ss. 310-11.

²¹⁴ Geert Lovink, *İnternetimizi Geri Almanın Yolu Platformdan Kaçış*, çev. Mehmet Ratip, 1. Baskı İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, ss. 222-24.

platformlarını işleyişleri açık kodlama ve şeffaflık merkezli olmaktan uzak bir şekilde “şirket gizliliği” kapsamında yürütülmektedir.

Siber alanda hükümetlerin özgürlükleri kısıtlama faaliyetlerine karşı yaptığı hamleler çoğu zaman tepkiye yol açmaktadır. Fakat platform sahiplerinin, platform ve kullanıcılar üzerindeki gücü çoğu zaman göz ardı edilen bir husustur.

Manuel Castells, ağ toplumunu ideal tipi noktasında gerçekleşen toplumsal dönüşüm süreçlerinden bahsederken bu dönüşümün toplumsal ve teknik üretim ilişkilerini değiştirmenin ötesine geçerek kültürü ve iktidarı da derinden etkileyeceğini ifade eder.²¹⁵ Castells’in bahsettiği toplumsal dönüşümün, açık ve örtük bir şekilde demokrasinin kurucu ve taşıyıcı değerlerini yıprattığını ve dönüşüme zorladığını ifade edebiliriz. İnsanlık tarihinde büyük mücadeleler sonucu elde edilen demokratik değerlerin bu dönüşüm sürecinin sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi bağlamında sorgulanarak dönüşüm zaruri görünmektedir. Buna karşın değişim kelimesinin kendisinin değer kabul edildiği bir çağda tarihsel demokratik değerleri savunmanın zorluğu ortadadır.

Castells, kültürün toplumsal tarihsellikten ve coğrafyadan soyutlanarak iletişim hatlarıyla aktarılacağını ve siyasetin de medya üzerinden yapılacağını vurgulamıştır.²¹⁶ Castells, ilk baskısının 1996 yılında yapıldığı “Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür” kitabında medya olarak vurgulanan ağırlıklı olarak televizyon ve internet üzerinden yapılan yayınları kapsadığını ifade edebiliriz. 2004 yılında kurulan Facebook ve 2006 yılında kurulan Twitter’ın ağ toplumu kavramını farklı bir boyuta taşıdığını ifade edebiliriz.

Sosyal medya diyeceğimiz platformların demokrasi için imkanların yanı sıra tehditler barındırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu bağlamda Ulrich Beck’in “Risk Toplumu” kavramsallaştırmasından yola çıkarak sosyal medyayı düşünümsel bir perspektifte incelemenin demokrasinin geleceği noktasında gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

²¹⁵ Manuel Castells, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, çev. Ebru Kılıç, 3. Baskı İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2008, s. 630.

²¹⁶ a.yer.

Son yıllarda hem akademik araştırmalar hem de teknoloji sektöründeki skandalların gün yüzüne çıkardığı bulgular, toplumun bilinçli bir şekilde manipüle edilerek psikolojik "davranış değiştirme" tekniklerine maruz kaldığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, eleştirel internet yazını da büyük bir ivme kazanmış olsa da akademik çalışmaların genellikle gecikmiş ifşalarla sınırlı kalması ve somut bir toplumsal dönüşüm yaratmada başarısız olması, bu eleştirel yazının etkisizliğini gündeme getirmektedir.²¹⁷

Francis Balle ve Gerard Eymery'nin 1984 yılında televizyon özelinde medya kuruluşlarının çeşitlenmesi ile ilgili kaleme aldıkları "Yeni Medyalar" kitabında enformasyon ve demokrasi arasındaki ilişkinin doğrusallığının her durumda olmayacağı ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir:

*"Enformasyonun niteliği kamusal alanda yurttaşların girişimlerinin niteliğini belirlemez. Veya şöyle denilebilir: Enformasyon demokrasi anlamına gelmez."*²¹⁸

Chomsky, demokrasinin ölçütünü bireylerin toplum meselelerinde oynadıkları aktif rol ile alakalı olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber bireylerin düşüncelerinin çeşitli yollarla kontrol altında tutuluyorsa bu oynadıkları rolün bir anlamı olmadığını, gerçek kontrolün bireylerde olmadığı sistemin demokrasi ile bağdaştırılamayacağını da ifade etmiştir.²¹⁹ Sosyal medya platformlarının algoritmaları, kullanıcıları sürekli izleme ve yönlendirme işlevi görerek, bireylerin zaman ve dikkatlerini manipüle etmektedir. Bu süreçte, kullanıcılar genellikle kamusal hizmetlerin iyileştirilmesine yönelik anlamlı taleplerde bulunmaktan ziyade, güncel olayları yakalama kaygısıyla platformlarda zaman harcamaktadır.²²⁰ Algoritmalar, bireylerin dikkatini dağıtarak, onların platform içinde daha fazla zaman geçirmelerini sağlarken, aynı zamanda toplumsal faydaya yönelik odaklanmalarını da engellemektedir.

²¹⁷ Lovink, *İnternetimizi Geri Almanın Yolu Platformdan Kaçış*, ss. 17-20.

²¹⁸ Francis Balle, Gerard Eymery, *Yeni medyalar (Les Nouveaux Medias)*, çev. Mehmet Selami Şakiroğlu, 1. Baskı İstanbul: İletişim, 1991, s. 123.

²¹⁹ Noam Chomsky, *Demokrasi: Gerçek ve Hayal*, çev. Cevdet Cerit, 2. Baskı İstanbul: Pınar Yayınevi, 2001, s. 19.

²²⁰ Lovink, *İnternetimizi Geri Almanın Yolu Platformdan Kaçış*, ss. 60, 66.

Edward S. Herman, “ulaşma gücü yasası” ve doğru sözlüğün aksine güç yasası” olarak ifade ettiği iki güç yasasının medyanın tercilerini biçimlendirdiğini ve medyaya kimin çıkacağına etki ettiğini vurgulamaktadır.²²¹ İlk yasa olan “ulaşma gücü yasası” ekonomik ve siyasi etki arttıkça iletişim araçlarına ulaşım imanın artacağını ifade ederken; il yasanın bir sonucu olan “doğru sözlüğün aksine güç yasası”, ekonomik ve siyasi güç ne kadar artarsa yalan söyleme özgürlüğünün artacağını belirtmiştir.²²²

Bu iki yasa çerçevesinde güçlü olan(ların) yalanları karşısında yalanları (kanıtlarla) çürütmeye istekli, buna karşın iki yasa çerçevesinde güçsüz olanların kendini ifade etme imkanları eşit değildir. Dolayısıyla güçlünün söylem ve doğruları kitle iletişim araçları vasıtasıyla daha kolay yayılma imkanına sahiptir.

Herman, siyasette ve medyada var olan propagandaya dayalı ikiyüzlülük ile ulusal ve uluslararası siyaseti de kapsayacak şekilde hayatın her alanında kendini gösteren, eylemi gerçekleştirene ve muhabata göre değişen söylemi çiftesöylem ile ifade etmiştir. Herman, Çiftesöylem Sözlüğü çalışılmasında yer alan kavramları tanımlarken herkesin kullanabileceği bir tanımlama yapmaktan ziyade kavramların çarpıtılmasına dikkat çekerek adeta bir “maske düşürme” çabasına girişmiştir. Herman’ın tanımlarında biz ve onlara göre şekillenen tanımlama çok net bir şekilde kendini göstermektedir. Birkaç örnek vermek gerekirse:

Bireycilik: *Benimle aynı grupta olan her üyenin değerine ve kutsallığına inanma. Sınırlı bir örnekle; grubum, benden oluşmaktadır*²²³.

Çekişmeli: *Hükümet ya da diğer yerleşmiş otoriteler tarafından alınan konuma ters bir konum; ayrıca böyle bir konum alan kişi. Kuşkulu, Aşırı uç, Aşırı uç yanlısı ile eşanlamlı.*²²⁴

²²¹ Edward S. Herman, *Medyada İkiyüzlülük: Propaganda Çağında Haberleri Deşifre Etmek / Ek: Çifte Söylem Sözlüğü*, çev. Nur Nirven, 1. Baskı İstanbul: Chiviyazıları Yayınları, 2004, ss. 50-51.

²²² a.g.e., s. 51.

²²³ a.g.e., s. 254.

²²⁴ a.g.e., s. 259.

Savaş: Bizim tarafımızdan başlatıldığında barışın korunması ya da “şiddeti özel işlemden geçirme.”²²⁵

2011'de Orta Doğu'ya yayılan Arap ayaklanmalarının başlamasından bu yana, genel olarak sosyal medyanın ve özellikle Facebook ve Twitter'ın rolünün tartışıldığını söyleyebiliriz. Facebook ve Twitter'ın devrimden tek sorumlusu olduğunu iddia etmek, o dönem sokaklara dökülen milyonlarca Mısırlının ve Mısırlıları harekete geçirmek çalışan örgütler ve aktivistleri yok saymak anlamına gelecektir. Bununla birlikte, çağdaş toplumun değişen doğası nedeniyle günümüzde çoğu ayaklanmada sosyal medya kaçınılmaz olarak rol oynadığı bir gerçektir.²²⁶ Sosyal medya platformlarının bu ayaklanmaları tek başına yapamayacağı açıktır. Bununla beraber sosyal medya platformlarının geliştirdikleri algoritmalar ile kullanıcıların önüne gelen gönderileri manipüle ettikleri ve bu yolla insanların duygu değişimlerine etki ettiği de bir gerçektir. Dolayısıyla sosyal medya platformlarının sosyal olaylara etki etme ihtimali her zaman vardır. Şirketlerin manipülasyon gücünü ne zaman kullandığı veya ne zaman kullanacağı konusunda kesin bir fikir belirtmek mümkün değildir.

Facebook ve Twitter gibi sosyal medya araçlarının, kitlesel mobilizasyonun tek kaynağı olduğunu öne sürmek her ne kadar indirgemeci bir yaklaşım olsa da bu platformların toplumsal olaylar üzerindeki yönlendirici ve manipülatif potansiyelini göz ardı etmek mümkün değildir. Bu çerçevede, sosyal medyanın yalnızca bir iletişim aracı olmanın ötesine geçerek bir tahakküm mekanizması haline gelme ihtimali belirginleşmektedir. Çalışmanın üçüncü bölümünde, imajın şekillendirilmesi ve bu imajların siyasal tahakküm mekanizmalarındaki rolü incelenecek, sosyal medya platformlarının demokrasiye olan etkileri ele alınacaktır.

²²⁵ a.g.e., s. 322.

²²⁶ Sara Salem, “Creating Spaces for Dissent The Role of Social Media in the 2011 Egyptian Revolution”, *Social Media, Politics and the State*, ed. Daniel Trotter, Christian Fuchs, Routledge, 2014, s. 171, doi:10.4324/9781315764832.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İMAJIN ŞEKİLLENDİRİLMESİ ve SOSYAL MEDYANIN SİYASAL TAHAKKÜM MEKANİZMALARI

Çalışmanın bu bölümünde sosyal medya platformlarının Twitter özelinde sosyal ağların demokrasiye etkisi incelenmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda imajın şekillendirilmesi bağlamında sosyal medya üzerinden gerçekleşen siyasetin ve bunun demokrasiye etkisi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Modern yaşamda imajların, gerçekliği yansıtmaktan çok, bir temsil ve kurgusal yapı haline gelmeye başladığını söyleyebiliriz.²²⁷ Sosyal medya kullanıcılarının "imaj" kavramı, yalnızca tek taraflı bir sunumdan ibaret değildir. Bu bağlamda imaj, etkileşimlerle sürekli kendini yenileyen bir yapıya sahiptir. Bireylerin kendilerini nasıl yansıttıkları, başkalarının onları nasıl algıladığı ve bu algının gerçeklikle ne ölçüde örtüştüğü dinamik bir süreçtir. Kullanıcılar, etkileşimler yoluyla sürekli geri bildirim alır ve bu geri bildirimlere göre imajlarını şekillendirebilmektedir.

Sosyal medya kullanıcıları, etkileşim almak, onaylanmak ve daha fazla destek toplamak amacıyla içerik üretebilir. Bu etkileşimler, bazen destek çekmek bazen de karşıt görüşleri kışkırtmak amacıyla tasarlanmış olabilir. İmaj, bu süreçte bireyin kim olduğundan çok, başkalarının gözünde nasıl algılanmak istediğine dair bir yansıma olarak öne çıkar. Bu süreçte kullanıcıların özgün kimliklerinden ödün vererek idealize edilmiş sanal kimlikler yaratma eğilimi görülmektedir.²²⁸ Erdem kavramı ise bu bağlamda kritik bir rol oynar. Kullanıcıların popüler söylemler ve yüzeysel beğeniler uğruna kendilerini kalabalıkların taleplerine göre yeniden inşa etmeleri, doğru olandan saparak etkileşime yönelmeleri, erdemsizliğin normalleşmesine zemin hazırlarken, bireylerin gerçek benliklerini gizleyerek yalnızca sosyal onay kazanmak amacıyla sahte bir sosyal medya imajı yaratmalarına neden olabilir.

²²⁷ Robins, *İmaj - Görmenin Kültür ve Politikası*, s. 86.

²²⁸ Adrià Gabarnet, Guillem Feixas, Adrián Montesano, "What Is the Psychological Role of the Virtual Self in Online Worlds? A Scoping Review", *Multimodal Technologies and Interaction*, C. 7, S. 12 (2023), s. 12, doi:10.3390/mti7120109.

3.1 İmajı ve Sosyal Medya Platformlarında Gerçekleşen Siyaseti Anlamak

İmaj kelimesi Fransızca “image” kökeninden gelmekte ve TDK “imge” ile kelimesi imajı tanımlamaktadır. TDK “imge” kelimesini “zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, hayal, hülya” olarak tanımlamaktadır.²²⁹ Fakat imaj kelimesinin yanıltıcı sunuş anlamı da vardır.²³⁰ Oxford Advanced Learner’s Dictionary “image” kelimesinin anlamları şu şekilde ifade etmiştir:²³¹

- *bir kişinin, bir kuruluşun veya bir ürünün vb. halka verdiği izlenim*
- *birinin veya bir şeyin neye benzediğine ine dair sahip olduğunuz zihinsel bir resim*
- *birinin veya bir şeyin resim veya heykel biçimindeki kopyası*
- *birinin veya bir şeyin aynada, kamerada, televizyonda veya bilgisayarda görülen resmi*
- *bir şeyi zihinde güçlü bir resim oluşturacak şekilde tanımlamak için normal anlamından farklı bir anlamla kullanılan bir kelime veya deyim*

Çalışmamızda imaj kelimesi “halka verilen veya verilmek istenen izlenim” manasında kullanılacaktır. Bu bağlamda imaj kavramı bir gerçekliği barındırabileceği gibi gerçeklikten çok uzak bir izlenimi de barındırabilecektir. İmaj, gerçekliğin yansıması anlamının dışında yaratılan bir süreci de ifade etmektedir. Demiralp, imaj yaratım sürecinin gerçeği olduğundan başka göstermek anlamı içerdiği gibi gerçeğin de görüldüğü gibi olduğuna inandırma amacını içerebildiğini ifade etmiştir.²³²

Sosyal medya platformları çalışmamızın ikinci bölümünde detaylandırdığımız yapısal özellikleri nedeniyle imaj yaratma alanı olarak oldukça kullanışlı bir mecradır. Sosyal medya platformlarının yapısal özellikleri sebebiyle sosyal medya alanları, imaj

²²⁹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, s. 1182.

²³⁰ Nurçay Türkoğlu, *Görü - Yorum: Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü*, 1. Baskı İstanbul: Der Yayınları, 2000, s. 19.

²³¹ “Image Noun - Oxford Advanced Learner’s Dictionary At Oxfordlearnersdictionaries.com”, (05.08.2024), <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/image>.

²³² Oğuz Demiralp, “İmaj değil, imge.”, *Kitap-lık*, (2004), s. 75.

yaratmanın da ötesine geçerek toplumsal kanaatleri etkileme noktasında politik sonuçlara neden olma gücüne sahiptir. Ayrıca bu alanların sahibi konumdaki şirketlerin, kullanıcıların yaşadığı ülkelerdeki iç hukukla kendini bağlı görmeme isteği yani ilgili devletlerin egemenlik alanı dışında kendini konumlandırma isteğinin devletleri egemenlik noktasında tehdit eden yanları da barındırmaktadır. Bu bağlamda cumhuriyetçi bir söylem ile bu mecraların eleştiriye tabi tutulmasının anlamlı olacağı düşünülmektedir.

Devlete ilişkin tüm eleştiriler egemenlik kullanımı yoluyla siyasal sistemleri bir değişime ve dolayısıyla daha iyi bir noktaya götürebilir. Bu değişimin aktörü ve parçası olan vatandaş, hep aşamada aktör potansiyeline sahipken; sosyal medya sahibi şirkete karşı taleplerinde kullanıcıdan öteye gitmesi mümkün görünmemektedir. Vatandaşların devlete ilişkin talepleri, egemenlik kapsamında değerlendirilirken; sosyal medya platformlarına ilişkin taleplerin yerine getirilmesi ise müşteri memnuniyeti kapsamında değerlendirilecektir. Dolayısıyla sosyal medya alanlarının egemenliğin kullanım alanı veya özgürlük alanı olarak görülmesinin büyük bir yanılgı olduğu ifade edilebilir. Mevcut haliyle sosyal medya kamuoyu yaratma alanı görüntüsü çizmektedir. Şirketlerin sunduğu ve şirketlerin kontrolünde olan alanları kamusal alan olarak görmek ve hatta daha kıymetli görülmesinin uzun vadede tarihsel egemenlik düşüncelerini yıpratıcı bir etki uyandıracığı ifade edilebilir.

Sosyal medyadaki kişilerin gerçekliğinin yapısal olarak test edilebilmesi mümkün değildir. Anonim ve parodi üyeliklere ilişkin engelleyici bir politika yoktur. Kişiler sosyal medya platformlarına kaydolarken gerçek bilgi vermek zorunda olmadığı gibi paylaştığı bilgilerin doğruluğuna ilişkin bir teyit imkânı da mümkün değildir. Dolayısıyla kişinin bu mecralarda nasıl bir imaja sahip olacağına kendi karar vermektedir. Günlük hayatta (gerçeğe rağmen) farklı imaja bürünmesi her ne kadar mümkün olsa da sosyal medyada yeni imaj yaratımı çok daha kolaydır. Yaratılan imaja anlık tepkilere bağlı olarak yeniden şekil vermek de mümkündür. Etkileşimin yoğun olduğu Twitter, imaj yaratım alanı olduğu kadar siyasetin de dikkate aldığı bir platform görünümündedir.

İmaj figür, olarak ifade edeceğimiz kişilerin, sosyal medya vasıtasıyla dış dünyaya yansıttığı bu imajların gerçekliği yansıtmaktan öte pazarlanan imajlar olduğunu söylemek mümkündür. İmaj karakterler çoğu zaman kalabalıkların istediğini, tepkisini veya

dikkatini çeken imajlar olarak kendini göstermektedir. Sosyal medyada özellikle politik alandaki imaj figürlerin kanaatlerinin kamuoyunu etkilediğinden bahsedebiliriz. İmaj figürlerin, kamuoyunu etkileme gücünde ona önem veren veya onu takip etme ihtiyacı hisseden kalabalıkların etkisi yüksektir. İmajların etkisini dost-düşman bağlamında iki yönlü olarak düşünmek faydalı olacaktır.

İlk olarak dost grubun temsile değer bulması, ikinci yönü ise düşmanların muhatap alması veya onu dikkate değer bulmasıdır. Kalabalığın desteğini kazanma ya da karşıt grupların tepkisini çekme isteğinin erdemin önüne geçtiği durumlarda, bu tür motivasyonlar geniş bir etki alanı bulmakta ve giderek güçlenmektedir. Bu dinamik, bir noktadan sonra dost-düşman siyaseti olarak bilinen sert karşıtlıkları beslemeye başlar. İnsanlar, doğru veya erdemli olanı savunmaktansa, daha çok grup kimlikleri üzerinden tavır alarak, toplumsal kutuplaşmayı derinleştiren bir döngüye girerler. Bu süreçte, kişisel ya da toplumsal çıkarlar doğrultusunda şekillenen imajlar, çatışmacı bir siyasal ortamı destekler hale gelir.

İnsanlık tarihinde birçok konuda kıtlık çekilmesine rağmen düşman ve düşmanlıklar noktasında kıtlık çekmemiştir. Aksine sürekli üretilebilen doğal kaynak niteliğindedir.²³³. Carl Schmitt'in dost-düşman ikilemine dayalı siyasal kavramsallaştırmasının sosyal medya platformu üzerinden gerçekleşen siyasi tartışmalar bağlamında kendini gösterdiği ifade edilebilir. Schmitt düşman kavramlaştırmasını geniş manada şu şekilde tanımlamıştır: “*Düşman sadece, gerçek bir olasılık olarak, insanlardan oluşan bir bütün karşısında mücadele eden benzer bir bütündür.*”²³⁴

Yine Schmitt'e göre politikadan söz etmek, bir şeye taraf veya karşı olmaktan ziyade, bir kişiye taraf veya karşı olmaktan söz etmektir²³⁵. Sosyal medya platformları üzerinden dost ve düşmanın kullanıcılar/imajlar üzerinden görünür olması şüphesiz daha kolaydır. Bunun sonucu olarak “Diyalojik Demokrasi” imkanının azalması söz konusu olacaktır. Antony Giddens, “Diyalojik Demokrasi” kavramını “demokrasinin demokratikleşmesi” olarak kullanmış ve kamusal alanda öteki ile beraber yaşamının tek aracının tolerans olduğunu, ötekinin kim ve ne olduğuna bakmadan iletişim kurmanın gerekliliğini ifade

²³³ Ulrich Beck, *Siyasallığın İcadı*, çev. Nihat Ülner, 2. Baskı İstanbul: İletişim, 2005, s. 124.

²³⁴ Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı: Önsöz, 1932 Tarihli Metin ve Üç Değerlendirme*, çev. Ece Göztepe-Çelebi, 1. Baskı İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 59.

²³⁵ Ali Yaşar Sarıbay, *Demokrasinin Sosyolojisi*, 1. Baskı İstanbul: Timaş Yayınları, 2012, s. 111.

etmiştir. ²³⁶ Diyalojik demokraside iletişim pasif bir dinlemenin ötesinde bir uzlaşmayı da merkeze alan bir dinlemedir. Sosyal medyada imajların ön plana çıkması, uzlaşmaya niyetlenmiş bir tolerans yerine, daha çok düşmanlığın pekiştirilmesi ve bu yolla etki alanını genişletme arzusunun teşvik etmektedir. Bu platformlarda bireyler, kendi imajlarını ve kimliklerini dost-düşman ikiliği üzerine kurarak, çatışmacı bir siyasi atmosferi daha da güçlendirmektedir. Bu durum, uzlaşma ve diyalog yerine, karşıtlıklar üzerinden siyaset yapma eğilimini besler. Dolayısıyla, imajlar üzerinden yürütülen siyasette, taraflar arası gerçek bir diyalog ve karşılıklı anlayışa dayalı olan "diyalojik demokrasi"ye yer kalmamaktadır.

Sosyal medyanın siyaset ve siyasetçiler tarafından dikkate alındığından bahsetmiştik. Sosyal medyada imaj savaşlarının parti ve parti taraftarlığı üzerinden gerçekleştiğini ifade edebiliriz. Demokrasilerde partiler, bir görüşü veya bir menfaati temsil etmenin yanı sıra seçimlerin doğası gereği diğer partiler ile rekabet içerisinde. Bu rekabette diğer partilerden farklılaşma kadar seçmenlere etki etme önem arz etmektedir. Bu bağlamda imajlar üzerinden gerçekleşen siyasetin, seçimlere ve siyasilerin eylemlerin doğrudan etki ettiğini söyleyebiliriz.

Temsili demokrasilerde seçilmişlerin, tekrar seçilmek için halkın desteğini alma gibi bir zorunluluğu bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak seçilmek isteyen kişiler gerçekliği yansıtmak veya doğru olanı yapmaktan ziyade halkın istediği imajlara bürünme yoluna gidebilmektedirler.

Bunun neticesi olarak söylemler doğru merkezli olmaktan ziyade kitlede etkili olacak şekilde dönüşmektedir. Bu yönüyle imajlar üzerinden gerçekleşen siyaset ile post-truth kavramı arasında bir bağ kurmak mümkündür "Gerçek-ötesi" olarak bilinen post-truth, nesnel gerçeklerin yerini duygular ve kişisel inançların aldığı bir durumu ifade eder. ²³⁷ Bu bağlamda, imajın önemi artar; doğru ya da yanlış olması önemli olmadan, etkileyici bir algı yaratmak ön plana çıkar. İmaj inşa etmek, bu algıyı bilinçli şekilde şekillendirmek anlamına gelirken, imaj yıkmak veya imajı değersizleştirme ise karşı tarafın güvenilirliğini

²³⁶ Ali Yaşar Sarıbay, *Global Toplumda Din ve Türkiye*, 1. Baskı İstanbul: Everest Yayınları, 2004, s. 82.
²³⁷ "post-truth OxfordLearnersDictionaries.com", (27.08.2024), <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth?q=post-truth>.

sarsmayı amaçlar. Post-truth dünyasında, imajların gücü belirgin hale gelirken, bu süreçler sosyal medya aracılığıyla daha da hızlanır ve etkisi artar.

İmaj üzerinden gerçekleşen siyasette kitlenin desteğine yönelik söylemin sonucu olarak seçilmişler için görünür olmak buna bağlı olarak da görünür hizmetleri arttırmak önem kazanmaktadır. Bunun da felsefesi olan bir siyasetten, popülist siyasete geçişe neden olacağı açıktır. Bu durumun demokrasinin geleceği için bir tehdit barındırdığı bir gerçektir. Hakikat arayışında olan siyasetten destekçi arttırma siyasetine geçiş beraberinde erdemin de araçsallaşmasına neden olacaktır. Makyavel'in *Prens* (Hükümdar) kitabında prene verdiği "iyi olmaktan ziyade iyi görünme" öğüdü, sosyal medya platformlarında imaj oluşturma stratejilerinin temelini oluşturan bir anlayışla örtüşmektedir. Bu bağlamda, sosyal medyada bireylerin ve siyasi aktörlerin, gerçek kimliklerinden çok dışa yansıttıkları imajla var olmaları, Makyavel'in bu felsefesinin modern bir karşılığı olarak değerlendirilebilir.²³⁸ İmajın siyasal aktör olarak ön plana çıktığı durumlarda, söylem aktörü bir erdemi savunmaktan ziyade, geniş kitlelerin talep ettiği popüler erdemleri kendi imajına dahil ederek bu erdemleri stratejik bir araç olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla söylemlere dahil edilen erdemin felsefenin uzak "vitrin erdem" olduğu çok açıktır. Bu bağlamda sosyal medyada oluşturulan imajlar üzerinden gerçekleşen siyaset ile kitle kültürü ve popülizm arasında yoğun bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz.

Frankfurt Okulu'nun kitle kültürüne yönelik eleştirel bakışının sosyal medya açısından da anlamlı olduğunu düşünmekteyiz. Frankfurt Okulu'nun kitle kültürüne yönelik eleştirinin sebebi, demokratik olması değil, tam aksine demokratik olmamasıdır.²³⁹ Dolayısıyla aynışmanın veya benzer kalıplarda hareket etmenin kendisi demokratiklik noktasında yeterli kabul etmemek bizce de anlamlıdır. Frankfurt Okulu "popüler" kültür kavramının, ideolojik olduğunu ileri sürüyorlardı; kültür endüstrisi, gerçek şeyden ziyade kendiliğinden olmayan, şeyleştirilmiş, sahte bir kültürü yönetiyordu.²⁴⁰

Alan Swingewood, Frankfurt Okulu'nun kitle toplumu kuramına yönelik iki temanın hâkim olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan ilki yoğun ekonomik ve teknolojik gelişimin

²³⁸ Niccolo Machiavelli, *Hükümdar*, çev. Yusuf Adil Egeli, 1. Basım Ankara: Yıldız Matbaası, 1956, s. 71.

²³⁹ Martin Jay, Sevgi Doğan, *Diyalektik İmgelem Frankfurt Okulunun Tarihi ve Çalışmaları [1923-1950]*, 1. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2014, s. 341.

²⁴⁰ a.yer.

geleneksel toplumsallaşma kurumlarını zayıflatması. İkincisi insanın emeği ve etkinliği sonucu ortaya çıkan nesnelerin özerk güçlere dönüşmesi ve kültürün somutlaşması. Buna bağlı olarak da kitle toplumunun parçalanmış insanın anlaşılmasız bir zorunluluk tarafından yönetilmesi söz konusu olacaktır.²⁴¹

Sosyal medyanın oluşturduğu kitle tekliğinden bahsetmek zor görünmektedir. Sosyal medyada davranış kalıpları benzeşen ama tepki gerekçeleri farklılaşan birden çok kitle ve yine birden çok kitle kültürü olduğunu söyleyebiliriz. Fakat “insanın anlaşılmasız bir zorunluluk tarafından yönetilmesi” halinin farklı kitleler üzerinde benzer etkiye sebep olduğunu ve sosyal medyada bu durumun çok daha görünür olduğunu ifade edebiliriz.

Sosyal medyada gerçekleşen baskıyı Şerif Mardin’in kavramsallaştırdığı “mahalle baskısı” ile açıklamasının yeterli olmayacağını düşünmekteyiz. Mahalle baskına ek olarak düşmana karşı olma zorunluluğu ile dost ve kalabalığa yaranma baskılarının sosyal medya platformlarında kendini gösterdiği söylenebilir.

Kişiler kabul almak veya taraf olabilmek adına kitle veya kitlelerin olası tepkilerinden etkilenebilmektedir. Olası tepkiyi bertaraf etmek için yapmaktan vazgeçmeyi oto kontrolden ziyade kitleye maruz kalmanın sonucu olarak düşünmek daha doğru olacaktır. Sosyal medyanın bahsettiğimiz sivil kontrolü bazı durumlarda kitle değerlerinin sivil polisliği gibi bir sonuç doğurmaktadır. Faşizmin kara gömleklilerinin biçim değişikliğiyle hayata dahil olduğu bir alanın bu manada demokratik olduğunu söylemek güçtür.

Bireyin özgür bir özne olmasını zorlaştıran baskıların demokrasiyi zedeleyeceği açıktır. Sosyal medya platformlarında imajlar üzerinden yürütülen siyaset, mesajları genellikle geniş kitlelere hitap edecek şekilde tasarlar. Bu durum, bireylerin özgün ve eleştirel düşünce kapasitesini sınırlayabilir. Dolayısıyla, sosyal medya platformları, birey üzerinde baskı kuran ve özgür düşüncüyü engelleyen bir modelin parçası olarak değerlendirilebilir. Bu platformlar, kitleleri manipüle eden içeriklerle, eleştirel bakış açısını zayıflatıp, popüler söylemlere uyum sağlamaya zorlayarak demokratik tartışma kültürüne zarar verebilir.

²⁴¹ Alan Swingewood, *Kitle Kültürü Efsanesi*, çev. Aykut Kansu, 1. Baskı Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996, ss. 32-33.

Bu karşın sosyal medyanın anomiye bağı özgürleştirici bir tarafı olduğı da savunulmaktadır. Bu durum nihilist bir görüntü verse de bu nihilist görüntünün değerli bir nihilizm olduğunu söylemek güçtür. Nihilizm, değer sorgulaması sonrası yeni değeri yaratma noktasında bir imkân verdiği için değerlidir veya değerli olabilir. Fakat değersizliğin kendisine bir değer atfetmek doğru olmayacaktır. Yani son insana atıfla hazları peşinde koşan insanın bir yaratıcılığı yoktur. Nietzsche, üst insan nosyonuna bağı olarak yeni değerlerin yaratılması yoluyla nihilizmin üstesinden gelinebileceğine işaret eder.²⁴²

Sosyal medya, değerini yaratan üst insan nosyonuna uygun bir ortam mıdır? Sorusunun araştırılması değerli görünmektedir. Kitlenin ruhuna teslim olmuş bireylerin ne derece özgür ve özgün olabileceğı tartışma konusudur. Sosyal medyada Gustave Le Bon'un "kitlelerdeki zihniyetin tekleşmesi kanunu" ile ifade ettiğı tek tipleşmenin ne şekilde kendini gösterdiğini anlamamanın çalışmamıza katkı sağlayacağı düşünülmektedir.²⁴³

Buna karşın kitle mensubu, toplumda gördüğü ilgiyi veya toplumdaki meta değerini arttırma amacıyla yeni ve farklılaşan imaj yaratma haline de odaklanabilmektedir. Sürü metaforu ile açıklamak gerekirse imajda farklılaşma isteğinde olan mensup, sürünün farklı renkli koyunundan fazlası değildir. Sürünün içindekiler ona farklı olduğunu söylüyor ve farklılığını kabul ediyor. Fakat dışarıdan gözlem yaptığınızda her biri farklı renk tonlarında olan mensuplar, nihayetinde sürünün bir parçası. Tek fark olarak artık sürünün dikkat çeken ve peşinden sürünün diğer üyelerini toplayan sürünün çingiraklı koyunu. Çingiraklı koyunun peşine taktığı koyunlar fazlaştıkça sürüden ayrılarak kendine yeni bir alan açabilmektedir. Bu minvalde kitle mensupları farklılaşmak ve sürüde kıymet görmek veya kendi sürüsünü oluşturmak ve böylece meta değerini arttırmak adına en uçlarda kendine kimlik yaratma arayışına girişebilmektedir. Dikkat çekme amacıyla farklılaşma isteğı bir noktadan sonra farklılık fetişizmine götürerek müzakere ve uzlaşi imkanını ortadan kaldıran bir ayrışmayı doğurabilecektir.

Kimlik ve farklılık taleplerinin erdem etiğı perspektifinde değerlendirilmesi demokratik siyasetin anlamlı bir şekilde var olabilmesi noktasında gerekli görünmektedir. Bu

²⁴² Küçükaltı, *Nietzsche'nin Ahlak ve Politika Felsefesi*, s. 76.

²⁴³ Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, çev. Hasan İlhan, 1. Baskı Ankara: Alter Yayıncılık, 2012, s. 20.

çerçevede, erdem etiği yaklaşımına dayanan analizlerin, çalışmamıza anlamlı bir perspektif kazandıracağı düşünülmektedir.

“Ahlak ile politika arasındaki açıklıktan kaynaklanan savaş, yoksulluk ve çevrenin tahrip edilmesi gibi sorunlar, tüketim toplumu içerisinde insanın her şeyi arzularının bir aracı olarak gören, bütünüyle yalnız hedonist bireye dönüşmesi gibi hususlar, erdem etiği perspektifini haklı kılar niteliktedir.”²⁴⁴

Kornhauser, küçük parçalara bölünmüş kitle toplumunun güdüm ve yönetiminin kolaylaştığından bahseder. Kitle insanı gerçeklikten soyutlanmıştır, etkiye açık ve elverişlidir; davranışlarında aşırılığa kaçmaya hazırdır, onun eylemci tepkiler ve siyasal sürece katılma biçiminde kendini gösteren bu davranışları, umursamazlığa bir seçenek olmaktadır. Nitekim kitle toplumu, karizmanın etkisine ve toptan eyleme itilmeye açık bir toplumdur.²⁴⁵

Sosyal medya alanları içinde barındırdığı özellikler sebebiyle her ne kadar demokrasiye ve farklılığa imkân tanıyor gibi gözükse de içindeki “beğeni” mekanizmalarıyla esasında kişiyi, kalabalığın gizli/örtük olarak yönlendirdiği veya kişinin rızasıyla o tahakküme uygun olarak hareket ettiği ifade edilebilir. Geçmişten günümüze kadar demokrasinin en büyük ihtiyacı olan erdem, bu mecralarda yerini kalabalık desteğine bırakma eğilimindedir. Dolayısıyla Sokrates’i öldüren kalabalık despotizminin sosyal medya platformlarında şekil değiştirdiği ifade edilebilir. Sosyal medyanın kitle toplumuna uygun davranış kalıplarını içerisinde barındırması kitle toplumunun yıkıcılığına vurgu noktasında önemlidir.

Kitle toplumuna yönelik siyasetin popülizmi besleyeceğinden söz edebiliriz. Popülizmin de bir sonucu olarak “fikir karakterlerden” ziyade “figür karakterlerin” siyasete dahil olması söz konusu olacaktır. Figür karakterler her dönemde farklı alanlardan siyaset sahnesine dahil olmuştur. Figür karakterlerin sosyal medya ile ortaya çıktığını söylemek yanlış olacaktır. Yakın dönemde spor ve sanat dünyasından kişilerin imajları siyasette kullanılırken günümüzde sosyal medya popülerlerinin siyasetin yeni figürleri olması

²⁴⁴ Derda Küçükalp, “Erdem Etiği ve Politika”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 1 (2008), s. 72.

²⁴⁵ Sartori, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, s. 47.

olasıdır. Fakat figürlerin, fikirlerin önüne geçtiği, fikirlerin figürlerin etkisinde kaldığı bir politik kültür, demokrasinin “düşsel bir politik oyun” haline dönüşmesine neden olacaktır.²⁴⁶

Siyasi aktörlerin kazanma arzusu ile bağlantılı olarak, kişi veya kurumlar tarafından yönetilen sosyal medya hesaplarının veya imajların, siyasal aktörler tarafından stratejik amaçlarla satın alınması veya kiralanması mümkündür. Bu tür hesaplar veya imajlar, kamuoyu oluşturma ve siyasal kampanyalarda etkili olma potansiyeli taşır. Buradaki kiralanma veya satın almayı dar anlamda para verip imaj karakteri siyasi hareketin içine dahil etme olarak düşünülse de geniş anlamda kiralanma ve satın alınma, imajın kıymetli bulunup sahiplenilmesi olarak da düşünmek gerekir. Sosyal medyada belli takipçi sayılarına ulaşan hesapların toplumsal kanaatler ve siyaset açısından önemli olduğunu ifade edebiliriz. Günümüzde imaj hesaplar (sosyal medya popülerleri) üzerinden siyasete etki etmenin mümkün olduğunu söyleyebiliriz.

Sosyal medya platformlarında gerçekleşen siyasetin kamuoyunun oluşmasında da etki ettiğinden bahsedebiliriz. Bu etki şüphesiz siyasi ve hukuki bir sonuca da neden olabilmektedir. Özellikle hak arayışlarının bu platformlar üzerinden gerçekleşmesi hali sosyal medya platformlarına bir meşruiyet alanı kazandırarak, bu mecraların toplum nezdinde adalet arayışlarının bir parçası olarak görülmesine yol açabilmektedir. Bu mecralarda yapılan toplumsal adalet ve değişim taleplerinin de bazı durumlarda toplumsal linç görünümünde olması formel hukuku ve dolayısıyla egemenliği tehdit edici yanlar barındırmaktadır. Burada bahsedilen egemenlik sorunu, sosyal medya platformlarının sahiplerinin, bu alanın hukukunu belirleme çabalarıyla birlikte ele alındığında daha kapsamlı bir soruna işaret etmektedir. Dolayısıyla sosyal medya sahiplerinin içerik denetimi ve algoritmalar aracılığıyla kendi kurallarını belirleme girişimleri, platformlar ile devlet egemenliği arasındaki çatışmayı derinleştirir. Bu iki egemenlik sorununun birlikte düşünülmesi, sosyal medya ve egemenlik ilişkisini daha iyi kavramamıza yardımcı olacaktır.

²⁴⁶ Sarıbay, *Global Toplumda Din ve Türkiye*, s. 109.

İmajlar üzerinden sosyal medya platformlarında gerçekleşen siyasetin, mevcut uygulamalarıyla demokrasiyi olumsuz sonuçlar doğurduğu ortadadır. Sosyal medya platformlarının algoritma ve etkileşim odaklı yapıları, en çok dikkat çeken, tartışma yaratan veya kutuplaştırıcı içeriklerin yayılmasını teşvik ettiği de bilinmektedir. Tüm bu olumsuzluklara karşın, sosyal medya platformlarının hayatın bu kadar içinde olduğu bir durumda, demokrasi için nasıl yeni bir imkân oluşturulabilir? sorusuna cevap aramanın önemli olduğunu düşünmekteyiz. Bu noktada Ulrick Beck'in ifadesiyle demokrasiyi yeniden icat etmemiz gerekebilir.

“Nasıl Yunanlıların Antik Çağ’ında demokrasinin yerel biçimlerini, 18. ve 19. yüzyılda ulusal demokrasinin biçimlerini icat etmek zorunlu olmuşsa, günümüzde küresel bir demokrasinin biçimleri yeniden icat edilmelidir²⁴⁷.”

Mevcut demokrasi pratiklerinin sorunlu alanlarının ortaya konulmasının, demokrasinin yeni biçiminin icat edilmesine katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Bu sebeple çalışmamız boyunca sosyal medya platformlarının demokrasiye etkisi büyük ölçüde eleştirel bir perspektifte değerlendirilmiştir.

3.2 İnsan Birlikteliklerini Anlamak

İnsanlar, doğası gereği sosyal varlıklardır ve kurdukları sosyal ilişkiler içinde yaşarlar. İnsanları bir araya getiren unsurların çokluğu, kişilerin farklılıkları ile doğru orantılıdır. Bununla beraber demokrasiler, kimliklere varoluşsal bir önem atfetmemekle beraber, kimliklerin demokrasinin güçlenmesinin garantisi olduğunu ifade edilebilir.²⁴⁸ Demokratik sistemlerin kimlikler üzerinden tanımlamalar yerine tanımlanmaya ihtiyaç duymayan tarafsız bir kimlik politikasını önelediğini ifade edebiliriz.

Kimlik, sosyal psikolojide merkezi bir kavram olarak bireylerin kendilerini algılama ve tanımlama biçimini ifade eder. Sembolik etkileşimcilik perspektifine göre kimlik, herhangi bir zamandaki özellikleriyle belirlenmez; bunun yerine devam eden sosyal

²⁴⁷ Beck, *Siyasallığın İcadı*, s. 18.

²⁴⁸ Sarıbay, *Demokrasinin Sosyolojisi*, s. 14.

etkileşimlerden ve benliğin bu etkileşimlere anlam yüklemeye ilgili tanımlama faaliyetinden ortaya çıkar.

Kişinin sahip olduğu tek bir kimlikten bahsetmek mümkün değildir. Kişi sahip olduğu özelliklere bağlı olarak birçok kimliğe bürünebilmektedir. Dolayısıyla kimlik dediğimizde sabit ya da önceden belirlenmiş bir özellikten ziyade, kişisel tercih ve toplumsal süreçlerle bağlı olarak dinamik ve değişken bir kavramdır. Bu manada kişilerin ortaklıkları üzerinden öbekleşme tercihleri zamansal ve mekânsal olarak değişim göstermektedir. Bu alt küme ve üst küme üzerinden dayanışma sergileme durumunu bile değiştirmektedir.

Türkiye’de hemşeri kimlikleri üzerinden kentte öbekleşen ve buna bağlı dayanışma pratikleri geliştiren vatandaşlar, yurtdışına çıktığında öbekleşmeye yeterli hemşeri kalabalığı bulamadığında vatandaşlık bağı üzerinden bir öbekleşmeye gidebilmektedir.

Bireyler bir araya geldiğinde oluşan grup, öbek veya kitle adına her ne dersek diyelim bu birliktelikler her ne kadar bireylerden oluşsa da bireylerden çok farklı bir özellikte kendini göstermektedir. İnsan birlikteliklerinin ne gibi sosyolojiye (toplumsal mantık) neden olacağını genel ifadelerin dışına çıkamayacak şekilde öngörmek mümkün gözükmemektedir.

Farklı bir analogiye başvurmak gerekirse bileşik element olan su (H_2O) , “hidrojen” (H) ve “oksijen” (O) elementinden oluşmasına karşın, suyun kimyasal özellikleri ile suyun özünü oluşturan hidrojen ve oksijenin kimyasal özelliklerinden farklılık arz etmektedir. Periyodik tabloda gazlar grubundan yer alan hidrojen ve oksijenin katı, sıvı ve gaz dereceleri ile bu iki elementten oluşan suyun katı, sıvı ve gaz dereceleri birbirinden farklıdır. Su onu oluşturan özlerden farklı bir duruma gitmesi gibi gruplarda kendini bir araya getiren bireylerden farklı bir kimyaya daha doğru ifadeyle toplumsal mantığa bürünmektedir.

Toplum bilimlerinin alanında kaldığımız her incelemede yukarıdaki analogiden farklı olarak kimyadaki elementlerin bileşimi gibi ön görebileceğimiz bir süreç de söz konusu değildir. Ayrıca kimyadaki elementler gibi bir tekillikten ziyade bireylerin biricikliğe bağlı çeşitliliği söz konusudur ve bireylerin bir araya geldiğinde ortaya nasıl bir grup

özelliğinin ortaya çıkacağını kestirmek de güçtür. Önceki kısımlarda da ortaya koyduğumuz insan birlikteliklerini anlama çabası dışına çıkarak bu birliktelikleri öngörmek ve kesin ifadelerle tanımlamak fazla iddialı bir girişim olacaktır. Toplumsal birlikteliklerin karmaşık ve çok katmanlı doğası, genellemeleri sınırlı hale getirirken, öbekleşmelerin varlığı bu bağlamda önemli bir araştırma alanı sunar.

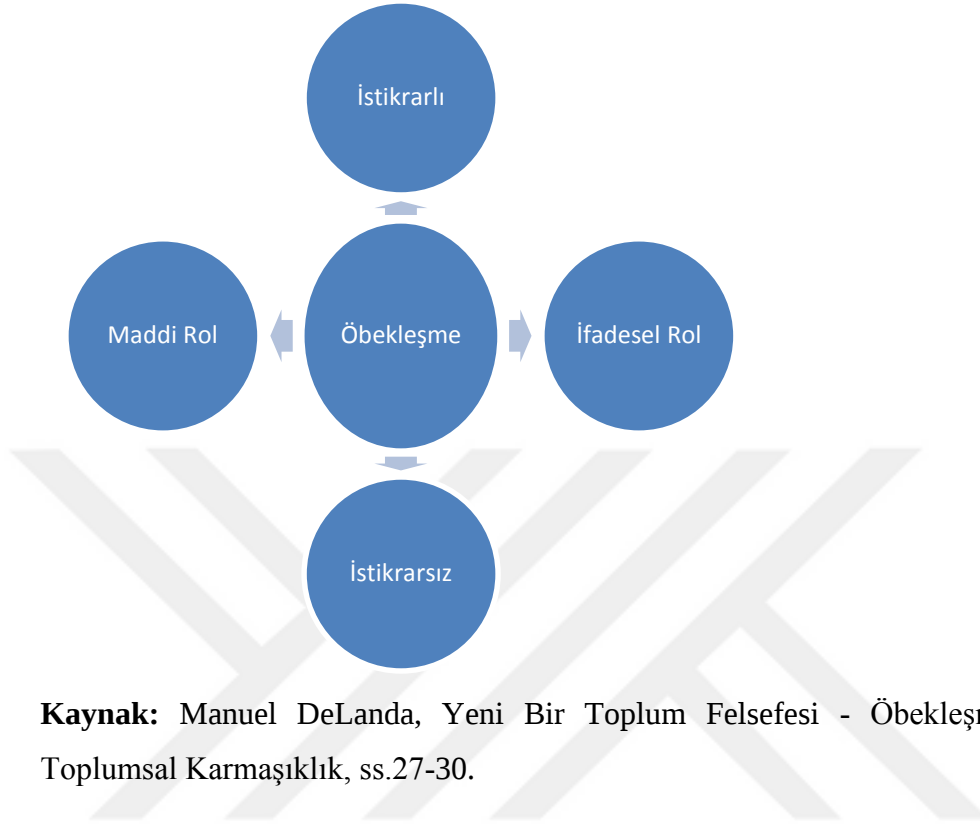
Manuel De Landa, “Yeni Bir Toplum Felsefesi, Öbekleşme Teorisi ve Toplumsal Karmaşıklık” kitabında öbekleşmeyi organizma biçiminde tasavvur etmenin mantıksal bir ilişkiyi zorunlu kılmadığını; olumsuzluğun öbekleşmenin varlığından bahsedebilmemiz için yeterli olduğunu ifade eder.²⁴⁹

Bununla beraber De Landa öbekleşme kavramını, roller (maddi ve ifadesel) ve istikrar olmak üzere iki boyutta incelenebileceğinden bahseder. Maddi ve ifadesel rollerin değişken olduğunu ve çeşitli karışımlar halinde kendini gösterebileceğini, buna bağlı olarak da öbekleşmeye neden olabileceği gibi ifade etmektedir. Öbekleşmenin roller dışında homojenlik veya sınırlarındaki kesinlikten yola çıkarak süreçleri öbekleşmenin istikrarına vurgu yapar. Öbekleşme istikrarlı ise yerli yurtlulaşma, istiksarsız bileşenlerden bir süreç var ise yersiz yurtsuzlaştırma süreçlerinin varlığından bahsedilir.²⁵⁰ Manuel de Landa’nın öbekleşme bileşenleri olarak ifade ettiği başlıkları aşağıdaki görsel yardımı ile ifade etmek mümkündür.

²⁴⁹ Manuel DeLanda, *Yeni Bir Toplum Felsefesi - Öbekleşme Teorisi ve Toplumsal Karmaşıklık*, çev. Sercan Çalıcı, 1. Baskı İstanbul: Kollektif Kitap, 2018, s. 27.

²⁵⁰ a.yer.

Şekil 7: Öbekleşmenin Bileşenleri

Kaynak: Manuel DeLanda, Yeni Bir Toplum Felsefesi - Öbekleşme Teorisi ve Toplumsal Karmaşıklık, ss.27-30.

Manuel De Landa'nın öbekleşmenin unsurlarını ifade ettiği kitabının ilgili kısımlardan hareketle öbekleşmenin unsurlarını tablo yardımıyla özet olarak sunmak mümkündür.

Tablo 10: Öbekleşme Bileşenlerinin Öbekleşmeye Etkisi

Öbekleşme Bileşeni	Öbekleşmenin varlığına etkisi
Maddi Roller	Fiziksel veya psikolojik olarak birlikteliğe vurgu yaparken; bu birlikteliğin klasik örneği karşılıklı sohbetlerdir. Bunun dışında toplumsal ağlar ve kurumsal örgütlenmeler de bedenlerin öbekleşmesidir.
İfadesel Roller	Sohbetin sözlü olamayan bedensel ifade biçimleri de öbekleşmenin bir parçası olmaktadır.

İstikrar (Yerli Yurtlulaşma)	Eğer Öbekleşmeye konu olan sohbetler daima belli bir yer veya yerlerde olduğunda; buna bağlı olarak da sınırlar netleştğinde öbekleşmede istikrar ve yerli yurtlulaşmanın gerçekleştiğinden bahsedebiliriz.
İstikrarsız (Yersiz Yurtsuzlaştırma)	Mekansan sınırların belirgin olmayışı öbekleşmeyi istikrarsızlaştıran bir unsur olarak ifade edilmektedir. Dolayısıyla sosyal medya benzeri herhangi bir süreç öbekleşmeyi istiksarsızlaştıran bir faktör olarak değerlendirilir ve yersiz yurtsuzlaştırıcı kabul edilir. Bu bağlamda posta telgraf telefon gibi sohbeti uzaktan yapmaya imkan tanıyan her tür iletişim aracı da yersiz yurtsuzlaştırıcı olarak kabul edilir. Çalışmamamız bağlamında düşündüğümüzde internet ve sosyal medya platformları bu minvalde öbekleşmeyi istikrarsızlaştıran bu doğrultuda yersiz yurtsuzlaştıran en önemli araç olarak öne çıkmaktadır.

Kaynak: Manuel DeLanda, Yeni Bir Toplum Felsefesi - Öbekleşme Teorisi ve Toplumsal Karmaşıklık, ss.27-30.

De Landa'nın öbekleşme teorisini örnekler ile detaylandırmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz. Bu bağlamda kişilerin vatandaşlık bağını merkeze alarak yurtdışında dayanışma sergilemesini De Landa, tür yüz yüze dayanışma örneklerini yerli yurtlulaşmaya karşılık gelen bir öbekleşme modeli olarak tanımlamaktadır. Bu tarz dayanışma örnekleri neticesinde bu öbekleşmeye dahil olan kişiler vatandaşlık bağı üzerinden istikrarlı yerli yurtlulaşma öbekleşmesine dahil olurken iletişim teknolojisi vasıtasıyla bir dayanışma sergilediğinde ise yersiz yurtsuzlaştırıcı öbekleşme grubunda düşünülebilir. Herhangi bir öbekleşmeye dahil olma durumunun kendisi, dahil olunan diğer öbeklerden vazgeçmeyi gerekli kılmaz. Kişi aynı anda birçok öbeğin mensubu olabilmektedir.

Bu farklı öbeklerde var olma hali bazı durumlarda kendi içerisinde tezat gibi görünen söylem zıtlıklarına neden olabilmektedir. Yurtdışında Türk kimliği üzerinden dayanışma sergileyen kişi, Türkiye'ye geldiğinde köy dayanışmasını ön plana çıkararak eski dahil olduğu değerlere zıt kararlar alabilecektir.

Birlikteliğe gerekçe olan benzer ilgi, değer, kültür ve ortak amaçlar birlikteliğe neden olduğu gibi ekonomik gerekçelerle de insanlar bir araya gelmek isteğinde olabilir. İnsanların birlikteliği söz konusu olduğunda ne dünya ne de ülke düzeyinde tek bir birliktelikten bahsetmek mümkün değildir. Yani birlikteliklerin içerisinde alt birlikteliklerin olduğu bir kümelenme şeklinde kendini gösteren bir yapıdır. Bir kişinin bile birçok kümeye dahil olduğundan hareketle bir toplumdaki kümelenme sayısını kestirmek mümkün değildir. Bu imkânsızlıktan hareketle ana kümelerin neler olduğuna dair bir anlama çabası ön plana çıkmaktadır. İnsan farklılıklarını ortaya koymak mümkün olmasa da insanların dahil olabileceği kümeleri renkler yardımıyla tanımlayacak olursak ne kadar renkli bir tablo ile karşı karşıya kaldığımız da görülecektir. Tabloyu oluştururken üst küme ve ona ait alt kümeleri benzer renk tonlarından seçilmiştir. Renk yaklaşması bir yönüyle de alt küme ve üst küme farklılığını da göstermiştir. Tablomuzdaki egemenlik kullanımındaki ortaklık bağlamında vatandaşlık bağı en üst küme olarak düşünülmüştür. Bu nedenle o kümedeki ortaklık tek olduğu için beyaz ile gösterilmiştir. İşi daha da karmaşık hale getirmek istediğimizde her beyaz rengi farklı ülke vatandaşlarından hareketle farklı renklere boyadığımızda tablodaki farklılaşma ve öbikleşme çeşitliliği daha da artacaktır.

Tablo 11: Birlikteliğin Karmaşıklığı: Öbikleşme Evrenleri

Kişi	Din	Siyasi Görüş	Kültür	İş Arkadaşlığı	Ortak Mezuniyet	Ekonomik Durum
X1	A1	D1	F1	I	L	N
X2	A2	D2	F2	İ1	M	N
X3	B1	D3	G1	K	L	O
X4	B2	E	H	I	M	O
X5	C	D1	G2	İ2	L	N

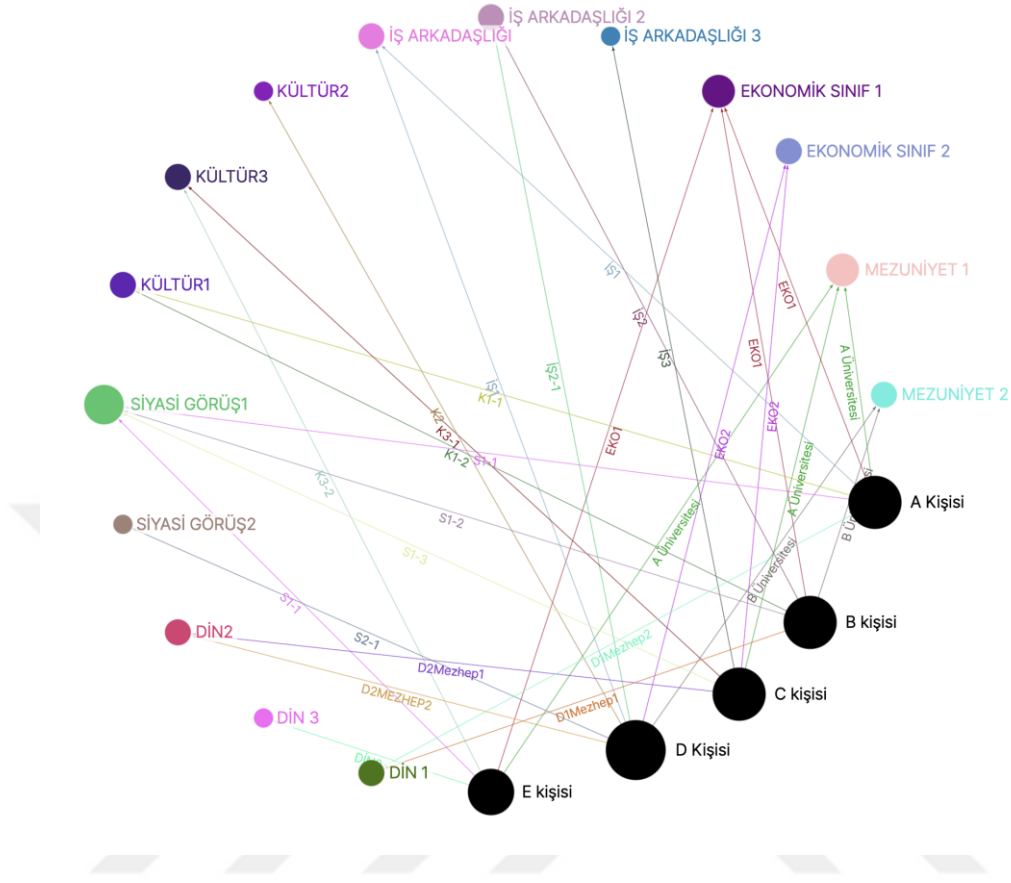
Yukarıdaki tablo her ne kadar karmaşık görünse de toplumdaki bireylerin farklılıklarına dayalı oluşturdukları birliktelikler yukarıdaki tablodan çok daha karmaşıktır. Biz tabloyu oluşturmak için kişi sayısında ve çeşitliliği gösteren sütun sayısında daralmaya gittik. Çeşitliliğe bağlı satır ve sütun sayısını arttırdığımızda ve bunu öbikleşmeyi karşılaması manasında kümeler olarak çizmeye çalıştığımızda bu birliktelikleri kümeler üzerinden bir çizime kavuşturmak mümkün gözükmemektedir.

Tabloda ifade etmeye çalıştığımız farklılıklar içinde mevcut olan benzerlikler farklılığın ortaklığı üzerinden öbeleşme buna bağlı olarak da dayanışma gerçekleşebilir. Farklılıkların ortaklığının her zaman bir dayanışmaya vesile olacağını söylemek de mümkün değildir. Kişilerin hayatında farklılığın önemi veya hayatına etkisi tartışılabilir. X1 kodlu kişinin hayatının pratiklerinde dinin etkisi çok değilse din üzerinden bir öbeleşme ve buna bağlı olarak ortak pratikler geliştirmeye etkili olmayabilir. Bu kişinin hayatında dinin etkisinin hayat çizelgesinin tamamında da aynı olması beklenemez. T1 zamanında dinin hayat pratiklerine etkisi fazla iken; T2 zamanındaki etki daha az olabilir. Dolayısıyla T1 zamanında dahil olduğu dine dayalı bir öbeleşmeden T2 zamanında vazgeçebilir. Tam tersi durumda da kişi dine dayalı öbeleşmeye dahil değilken bir durum karşısında o öbeleşmenin üyeleriyle ortak hareket edebilir.

Yine dine dayalı öbeleşmelerin tamamında homojen birlikteliğin olduğunu ifade etmek mümkün değildir. A din öbeğinin alt kümesi görünümünde olan mezhep olarak A1 mezhebinde olan X1 kişisi ile aynı din öbeğinin farklı mezhebinde (A2) yer alan X2 kişisi din öbeğinde ortaklığı olmasına rağmen din pratiklerinde veya dine dair görüşlerde farklılığa sahiptir. B Din öbeğine karşı ortaklığı sahip olan X1 ve X2 kişileri kendi içerisinde ise farklılık barındırmaktadır.

X1 ve X2 kişilerinin orta öbek içinde yer alabileceği hususta din, siyasi görüş, kültür ve ekonomik durum iken ekonomik durum dışındaki her kümede X1 ve X2 kişilerinin farklılaştığı noktalar vardır. Aynı dine mensup olan X1 ve X2 mezhep noktasında farklılaşma üzerinden farklı öbeklere dahil de olabilir. Yani benzerliğe dayalı oluşan büyük öbeğin kendisini kesin toparlayıcı ve bütünleyici olarak görmek çok doğru olmayacaktır. Kişiler hangi noktada farklılığı önemsiyor, bunu öne çıkarıyor ve bunun üzerinden kimlik işi inşa etmek istiyor? Bunun anlaşılması hiç şüphesiz bireyi değerlendirmede kendini gösterecektir. Kişilerin kimliklerini anlama noktasında insan bütünlüğünü çok parçalı bir puzzlea benzetmek mümkündür. Bu parçalar, bireyin farklı kimliklerine denk gelen unsurlar olduğu gibi, aynı zamanda daha büyük bir bütünün—yani bir öbeğin—parçalarıdır. Yani insan benliğini oluşturan tüm parçalar hem bireyin kendinde hem de kimliklere ilişkin bütünün içerisinde kendine yer bulmaktadır.

Şekil 8: Öbekleşme Ağı Örneği

Yukarıda yer alan ilişki ağı haritasından hareketle farklılıklar üzerinden her öbekleşme büyük kümeden ayrıştırarak farklı kümelerin doğmasına neden olmaktadır. Bazı durumlarda büyük öbektan farklılaşarak oluşan öbekleşme neticesinde kişilerin büyük öbeğin parçası olma aidiyeti de ortadan kalkabilmektedir. Dolayısıyla öbekleşmeler, dayanışma örnekleri sunabileceği gibi ortaklıkları azaltıcı bir rol de oynayabilir. Farklı ekonomik, kültürel, tarihi, siyasi ve psikolojik arka planlara rağmen, dış gruplara yönelik önyargı tutumları ve dış gruplara karşı ayrımcılık davranışları açıkça bir dizi ortak özellik sergilemektedir.²⁵¹ Büyük ya da küçük insan grupları arasındaki çoğu çatışma vakası, sosyal ve psikolojik nedenlerin karmaşık bir iç içe geçmişliğini yansıtır.²⁵²

Din öbeği üzerinden gidecek olursak mezhep üzerinden kitleleşen bireyler için mezhep dinlerinin önüne geçerek farklı mezhepte olanlar ile çatışma halinde olabilecektir. Bu

²⁵¹ Henri Tajfel, “Experiments in Intergroup Discrimination”, *Scientific American*, C. 223, S. 5 (1970), s. 96.

²⁵² a.g.e., s. 96.

bağlamda kurumsal ve kurumsal olmayan çeşitli organizasyonlarda çeşitli anlatılarla farklı üst öbekleşmelerin öne çıkartıldığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda, toplumsal öbekleşmeleri anlamaya yönelik toplumsal mantığı tanımlama çabalarının da bir anlatı niteliği taşıdığı için eleştirilebilir.

İnsanın kendini değerli hissedeceği veya onu mutlu edecek öbeklere dahil olma isteği son derece anlaşılabilir bir şeydir. İnsanların bu manada modern dönemdeki yalnızlığından kurtulmak adına yalnızlığını ortadan kaldıracağı iletişim olanakları aradığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda sosyal medya platformları bu tür bir iletişim imkanını tanımaktadır. Sağlanan iletişim imkanının insanlar ve toplum üzerindeki etkisini homophily ve yankı odası etkisi kapsamında değerlendirmenin anlamlı olacağını düşünmekteyiz.

3.2.1 Sosyal Medyada, Yankı Odası ve Homophily

Bir önceki başlıkta da incelediğimiz gibi kişi ve grupların karşılaşmaları farklı iletişim pratiklerine neden olmaktadır. Kişiler tek tek fert olarak yüz yüze karşılaştığında farklı bir toplumsal mantık kendini gösterirken, kişiler grup içerisinde iken birey veya grup ile karşılaştığında daha farklı iletişim pratikleri kendini göstermektedir. Kişinin kimliğini tanımlaması doğa kanunlarının keşfedilmesi gibi bir durumdur. Suyun kaldırma kuvveti Arşimet tarafından keşfedilmediği zaman diliminde de vardı; fakat bu keşiften sonra buna bağlı bir icat süreci kendini gösterdi. İnsan da kimliğini öteki ile kurduğu ilişki sonrası keşfettikten sonra buna bağlı kimliğini eskiden farklı olarak tanımlayabilir ve buna bağlı olarak kimlik inşa sürecine gidebilir. Keşif ile buna bağlı keşfin günlük hayatta kullanılması herkes için aynı sonuca neden olmaz. Tanımlama sonrası keşfettiği kimliği üzerinden ilişki pratiklerinde bir değişikliğe gitmesi olumsaldır. Berger ve Luckmann kimliğin birey ve toplum arasındaki diyalektik ilişkinin sonucu ortaya çıktığını söyledikten sonra kimliğin fenomen olduğunu dile getirmiştir.²⁵³ Teknoloji imkanlarındaki gelişmeye bağlı olarak toplumsal iletişime dayalı değişimler kimliklere dair yeni şeyler söylemeyi gerekli kılmaktadır

²⁵³ Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi: Modern İnsanın Yönelimi*, çev. Mustafa Derviş Dereli, 1. Baskı Ankara: Heretik Yayıncılık, 2015, s. 251.

Homophily yani, insanların siyasi görüşlerini paylaşımlarla iletişim kurma ve böylece homojen gruplar yaratma eğilimi ideolojik yankı odası etkisinin temelidir.²⁵⁴ Sosyal medya platformlarının yankı odası etkisi yaratıp yaratmadığı ile ilgili baskın bir görüş, Twitter'ın kullanıcılarının yerleşik bakış açılarını ve görüşlerini pekiştiren bir yankı odası işlevi gördüğünü öne sürmektedir.²⁵⁵ Sağlıklı bir demokrasi için, yankı odalarından ziyade ortak kamusal alanlara ihtiyaç olduğu açıktır.²⁵⁶

Twitter, kullanıcıların kimi takip edeceklerini veya etkileşimde bulunacaklarını seçebilecekleri açık bir sosyal ağ platformudur. Bu, seçici maruz kalma için verimli bir zemin sağlar ve bir sonuç olarak, yüksek derecede siyasi homojenliğe yol açabilir.”²⁵⁷ Twitter'da sosyal ağlar, kullanıcılar ve ilişkileri arasında, başkalarının Twitter mesajlarına, bahsetmelerine ve yanıtlarına bir tür abonelik olan takip etme yoluyla oluşturulur. Bu nedenle bu kişisel ağları homophily çalışması kapsamında değerlendirmek için oldukça anlamlı bir yapı sunmaktadır.²⁵⁸

Bireylerin ve grupların farklı tercihler yaptığı ve pek çok insanın kendi tasarladıkları yankı odalarına girdiği sosyal platformların uzlaşma merkezli demokrasi pratiklerine hizmet etmediğini ifade edebiliriz. Bu bağlamda internette kutuplaşma gerçek bir olgudur; hatta buna siber kutuplaşma da diyebiliriz.²⁵⁹ Sosyal ağların bu bağlamda bölünmeye neden olduğu ifade edilebilir.²⁶⁰

Sosyal medya platformlarının yankı odalarına imkân veren halinin demokrasiye fayda sağladığını söylemek mümkün değildir. Zira demokrasilerde insanlar, yankı odalarında ya da tek tip insanların yaşadığı bir coğrafyada demokratik bir şekilde varlıklarını sürdüremez. Demokratik toplum olmanın bir sonucu olarak insanlar çok çeşitli konu ve

²⁵⁴ Marc Esteve Del Valle, Rosa Borge Bravo, “Echo Chambers in Parliamentary Twitter Networks: The Catalan Case”, *International Journal of Communication*, C. 12, S. 1932–8036/20180005 (2018), s. 1716.

²⁵⁵ Lei Guo, Jacob A. Rohde, H. Denis Wu, “Who Is Responsible for Twitter’s Echo Chamber Problem? Evidence from 2016 U.S. Election Networks”, *Information, Communication & Society*, C. 23, S. 2 (2020), s. 2, doi:10.1080/1369118X.2018.1499793.

²⁵⁶ Cass R. Sunstein, *Republic.com 2.0*, 2. print., and 1. paperback print Princeton, N.J: Princeton Univ. Press, 2009, s. 95.

²⁵⁷ Guo, A. Rohde, Wu, “Who Is Responsible for Twitter’s Echo Chamber Problem?”, ss. 2-3.

²⁵⁸ Itai Himelboim vd., “Valence-Based Homophily on Twitter: Network Analysis of Emotions and Political Talk in the 2012 Presidential Election”, *New Media & Society*, C. 18, S. 7 (2016), s. 5, doi:10.1177/1461444814555096.

²⁵⁹ Sunstein, *Republic.com 2.0*, s. 60.

²⁶⁰ Arthur, *Sosyal Isınma - Tehlikeli ve Kutuplaştırıcı Etkisiyle Sosyal Medya*, s. 15.

fikirleri görür ve duyarlar. Bu görme ve duyma hali bir istekten ziyade bir mecburiyettir. Demokrasiler bu manada tahammül etme sistemleridir.²⁶¹

Yankı odaları etkisiyle sosyal medya platformları popülist parti liderine odaklanma potansiyeline sahip olduğundan, virallik potansiyeli aynı zamanda popülistlerin lidere odaklanmasıyla da uyumludur.”²⁶²

Cass R. Sunstein “Republic 2.0” kitabında, çağdaş medya ve internetin, insanların öncelikle zaten abone oldukları bakış açılarını aradıkları ve böylece halihazırda oluşturulmuş siyasi yönelimlerin bir yankı odası haline geldiği bir kutuplaşma kültürünü beslediğini ifade etmiştir.²⁶³ Sunstein, blog yazarları ve blok okuyucularının yankı odaları yaratma isteğinde olduğunu ifade etmiştir.²⁶⁴ Bu durumu Twitter başta olmak üzere sosyal medya platformlarındaki kullanıcılar için de ifade etmek yanlış olmayacaktır. Yankı odalarının bazı insanlar için “konforlu” bir alan oluşturduğunu ifade edebiliriz.

Kullanıcılar sosyal medya platformunu kullanırken bazen kendi istekleriyle bazen de platformun algoritmalarına maruz kalarak benzer görüşlere sahip insanların karşılaştığı ve mevcut görüşleri doğrulayan hikayeler paylaşan sosyal grupların oluşmasına izin verdiği gibi aynı zamanda bunu da kolaylaştırır. Bu durumu da 'yankı odası' olarak adlandırmak mümkündür.²⁶⁵

Katalan milletvekilleri üzerinde yapılan araştırmanın sonuç bölümünde de şu ifadeler yer almıştır:

“Katalan milletvekilleri arasında yankı odalarının ve homojen ilişkilerin varlığını doğruluyor gibi görünüyor. Bununla birlikte, sonuçlarımız aynı zamanda Katalan parlamenter Twitter ağının katmanları arasında siyasi

²⁶¹ Sunstein, *Republic.com 2.0*, s. xi.

²⁶² Kristof Jacobs, Niels Spierings, “A Populist Paradise? Examining Populists’ Twitter Adoption and Use”, *Information, Communication & Society*, C. 22, S. 12 (2019), s. 1686, doi:10.1080/1369118X.2018.1449883.

²⁶³ Akt: Esteve Del Valle, Borge Bravo, “Echo Chambers in Parliamentary Twitter Networks”, s. 1716.

²⁶⁴ Sunstein, *Republic.com 2.0*, s. 145.

²⁶⁵ Jamie Bartlett, “Populism, Social Media and Democratic Strain”, *European populism and winning the immigration debate*, Stockholm: Fores, 2014, s. 108.

kutuplaşma derecelerinde önemli farklılıklar olduğunu gösteriyor ve farklı düşünen Katalan milletvekilleri arasında ideolojiler arası ve partiler arası anlam alışverişlerini ortaya koyuyor”²⁶⁶

Lei Guo, Jacob A. Rohde ve H. Denis Wu’nun 2016 ABD seçimlerinde Twitter yankı odaları ile bu platformlardaki kanaat önderlerinin incelendiği başlıklı “*Who is responsible for Twitter’s echo chamber problem? Evidence from 2016 U.S. election networks*” makalesi bize önemli bilgiler vermektedir. Çalışmanın önemi kanaat önderliği kavramı ile yankı odası etkisinin kuramsal olarak birbirine bağlanmasıdır.²⁶⁷ Makalenin önemi sonuçlarından bir diğeri de Twitter’da kanaat önderlerinin, diğer kullanıcıların dikkatlerini belirli konulara çekerek ve paylaştıkları mesajlara tepkiler uyandırarak grup içi veya grup dışından kullanıcıları etkileyebildiği ve bazı kanaat önderlerinden gelen tweet’lerin farklı bakış açılarını içeren tartışmalara davetiye çıkarabileceği, bazılarının ise partizan yankı odalarına yol açabileceğidir.²⁶⁸

Clinton hakkındaki Twitter toplulukları için, en iyi 10 kanaat önderinin ağırlıklı olarak haber kuruluşları veya medya profesyonelleri olduğundan hareketle çevrimdışı hayatta itibar sahibi olanların Twitter’da hala etkili olduğunu ifade edilmiştir.²⁶⁹

Sosyal medya izleme sitesi olan Twopcharts, Twitter hesaplarının yüzde 44’ünün hiç tweet göndermediği, mevcut hesapların yüzde 30’unun ise yalnızca 1-10 tweet gönderdiği ile ilgili rapor hazırlamıştır.²⁷⁰ kullanıcıların twitterda bulunma amaçlarının sadece kendini ifade etmek olmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kullanıcıların takip ettikleri veya söylemini dikkate aldıkları kişiler yankı odası bağlamında da incelenmeye değer görülmektedir.

²⁶⁶ Esteve Del Valle, Borge Bravo, “Echo Chambers in Parliamentary Twitter Networks”, s. 1730.

²⁶⁷ Guo, A. Rohde, Wu, “Who Is Responsible for Twitter’s Echo Chamber Problem?”, s. 15.

²⁶⁸ a.g.e., s. 5.

²⁶⁹ a.g.e., s. 14.

²⁷⁰ “Report: 44% of Twitter Accounts Have Never Sent a Tweet - WSJ”, (27.07.2024), <https://www.wsj.com/articles/BL-DGB-34255>.

3.3. Sosyal Medya Platformlarında Şirketlerin Gücünü Anlamak

Dünyada yoğun olarak kullanılan sosyal medya platformlarının tamamı devlet mülkiyetinde olmayıp; bir kişi veya şirkete ait olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu platformlara sahip kişi ve kuruluşlar platformun işleyişi dilediği gibi belirleyebilmektedir. Aynı zamanda platformlar, kullanıcıların uygulamayı kullanırken neyle karşılaşacağını özel olarak belirleyebilme gücüne sahiptir. Yine benzer şekilde diledikleri kullanıcıların görünürlüğünü arttırarak platformdaki görünürlüğü ve etki alanını arttırabilmektedir.

Sosyal medya platformlarının, kullanıcıların duygu durumlarını değiştirebilecek algoritmalar oluşturabildiği bilinmektedir.²⁷¹ Algoritmalar, kişisel veriler, beğeniler ve davranış kalıpları analizine bağlı olarak kullanıcıların gördüğü paylaşımları manipüle edebilmekte ve buna bağlı kullanıcıların psikolojisini etkileyebilmektedir. Bu etkilerin detaylı incelenmesi, sosyal medya platformlarında şirketlerin gücünü ve kullanıcılar üzerindeki etkilerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Şirketlerin algoritmalar yoluyla sağladıkları bu kontrol, yalnızca kullanıcı deneyimini değil, aynı zamanda toplumsal davranışları ve kamusal söylemleri de şekillendirmektedir.

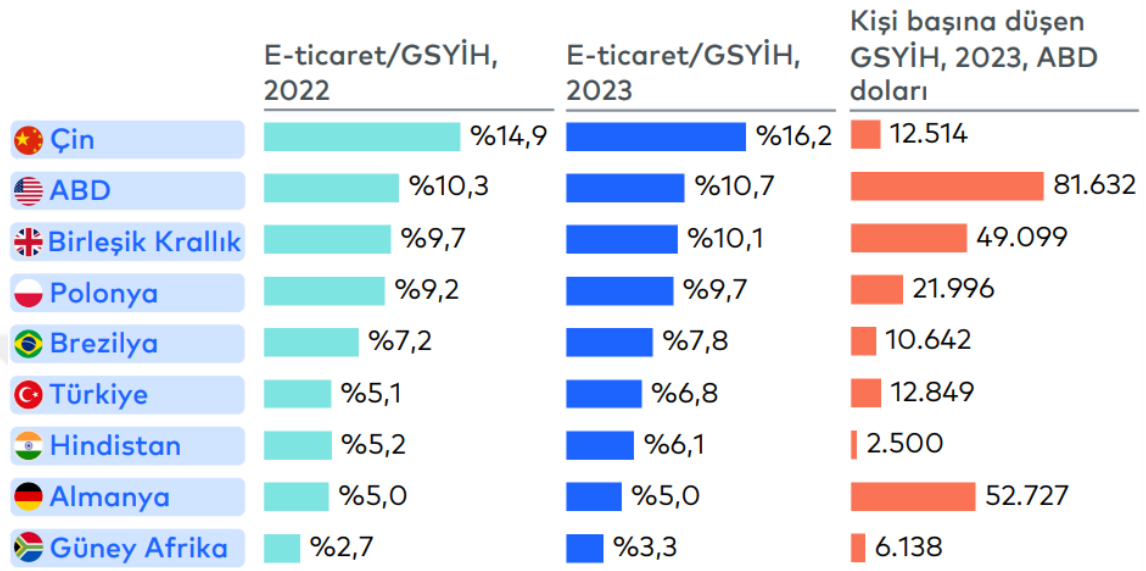
3.3.1 İnternette Yer Alan Platformların Tahakküm Hallerini Anlamak

Tahakküm durumu çoğu zaman negatif veya pozitif özgürlük kapsamında anlaşılabilir bir fenomen değildir. Pozitif ve negatif özgürlük kavramı bağlamında özgürlük olarak nitelendirilebilecek bir husus esasında güç ilişkisine bağlı kendini gösteren bir tahakkümün yansıması olabilir. Bu bağlamda internette yer alan ve belli kullanıcı sayısına ulaşmış birçok site ve platformun tahakküm gücüne sahip olduğunu söyleyebiliriz. E-ticaret siteleri ile sosyal medya platformlarının tahakküm gücü bu manada dikkat çekici boyuttadır.

²⁷¹ Algoritmalar, şirketlerin gizliliği çerçevesinde, gerçek ve tüzel kişilerle paylaşılmamaktadır. Sosyal medya platformları, bu algoritmaların nasıl çalıştığına dair sınırlı bilgi verir ve genellikle bu teknolojiler, platformların ticari sırları kapsamında korunur. Bununla birlikte, sosyal medya platformlarının duygu durumunu manipüle etmeye yönelik çeşitli deneylerinin ifşa edildiği örnekler de mevcuttur. 2012 yılında gerçekleştirdiği ve 2014'te ortaya çıkan bir deney, kullanıcıların haber akışında gördükleri içeriklerin onların duygu durumlarını nasıl etkilediğini incelemiştir. Detaylı bilgi için: Kramer, A., Guillory, J. E., & Hancock, J. (2014). "Experimental evidence of massive-scale emotional contagion through social networks" *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(24), 8788–8790.

Dünya’da ve Türkiye’de insanların tüketim alışkanlıkları içerisinde internet üzerinden alışverişin her geçen gün arttığını ifade edebiliriz. Türkiye'nin de yer aldığı seçilmiş bazı ülkelerde E-ticaretin GSYİH’ya oranları aşağıda verilmiştir.

Şekil 9: Seçili ülkelerde e-ticaretin GSYİH’den aldığı pay

Kaynak: Euromonitor, Statista, Ticaret Bakanlığı, Dogma Alares Analizi. Akt: 2023 Türkiye e-ticaret Ekosistemi, s.16.

Türkiye özelinde 2023 yılı verilerine baktığımızda e-ticaret kullanıcı sayısının nüfusun %50’sine yakın olduğu ve 2023 e-ticaret hacminin bir önceki yıla göre %115,15 artarak 1,85 trilyon TL’ye (77,89 milyar ABD doları) ve işlem sayısı ise %22,25 artarak 5,87 milyar adede ulaştığı görülmüştür.^{272 273}

E-ticaret hacminin bu derece arttığı bir durumda ticaret ile uğraşan firmaların alanıyla ilgili e-ticaret platformları ile sosyal medya platformlarına ve dolayısıyla bu “ağa” kayıtsız kalması düşünülemez. Kişi ve şirketlerin ekonomik ve sosyal koşullar nedeniyle bu ağa dahil olma isteği hiç şüphesiz ilgili e-ticaret platformları ile sosyal medya

²⁷² “2023 yılı Türkiye’de E-Ticaretin Görünümü Raporu”, T.C. TİCARET BAKANLIĞI, 2024, s. 18, <https://ticaret.gov.tr/data/66506fa313b87685dc0dbce8/2023%20y%C4%B1%C4%B1%20Tu%CC%88rk%88ru%CC%88nu%CC%88mu%CC%88%20Raporu.pdf>.

²⁷³ “2023 Türkiye E-ticaret Ekosistemi”, iyzico, Dogma Alares ve Elektronik Ticaret İşletmecileri Derneği, 2024, s. 14, https://media.iyzico.com/b/2024/07/2023-turkiye-e-ticaret-raporu.pdf?_ga=2.171408872.99300091.1721294428-317658643.1719471487.

platformlarının tahakküm gücünü arttıran bir şeydir. Bu güce bağlı olarak da site ve platformların kendini kullanan kullanıcıları zorlayacak kurallar getirme gücünü artırmaktadır.

E-ticaret sitelerini ilk olarak ele almak gerekirse e-ticaret platformları, platform üzerinden yapılan ticaretten aldığı komisyon oranlarını tek taraflı belirleme gibi önemli bir güce sahiptir. Bu gücü site sahipleri kendi karlılıklarını maksimize edecek şekilde kullanmaktadır. Tahakküm gücünü yansıması açısından satılan ürünün muhtevasına göre değişmekle birlikte %25'lere çıkan bir oran söz konusudur.²⁷⁴ Bu komisyona reklam ve kargo gibi maliyetler eklendiğinde komisyon oranının %45'lere çıktığı ifade edilmektedir.²⁷⁵ Belli kullanıcı sayısına ulaşan tüm alışveriş sitelerinde benzer tahakküm gücü söz konusudur. Komisyon artışını uygun görmeyen kullanıcının tek yapabileceği ise ilgili sitedeki üyeliğini sonlandırmaktır.

Buna karşın e-ticarete aracı yerleri kullanmanın maliyeti ile kullanmamanın zararı beraber düşünülmesi gereken bir husustur. Herhangi bir konuda ticaret ile uğraşan kişi ya da firmaların müşteri portföyünün yoğun olarak yer aldığı ilgili sosyal medya platformları veya alışveriş platformlarını kullanması bir zorunluluk olamamakla beraber bir gereklilik halini almıştır. Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi e-ticaretin toplam ticaret içindeki payın sürekli artış durumu söz konusu iken bu platformlardan vazgeçmek mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla e-ticarete aracılık yapan yerler (site, platform vb.) ile kullanıcılar arasında eşitliğe dayalı ilişkiden bahsetmemiz mümkün değildir. E-ticaret sitelerine üyelik açmak için kabul edilmesi gereken kullanıcı sözleşmesi bu tahakkümün bir diğer yansımasıdır. Kullanıcı sözleşmesinde yer alan oran ve kurallar ile ilgili platform ile müzakere imkânı olmadığı gibi kullanıcı sözleşmesini kabul etmeden platformu kullanmak da mümkün değildir. Ağa dahil olmak isteyen kişi ve şirketlerin “kullanıcı sözleşmesini” kabul etmek dışında bir imkanı yoktur. Platform ve kullanıcı arasındaki ilişkiyi, Hegel’in efendi-köle diyalektiği çerçevesinde değerlendirmek mümkündür.²⁷⁶ Bu bakış açısına göre, platformlar kullanıcılar üzerinde bir kontrol mekanizması kurarak

²⁷⁴ onreon.com, “2024 Pazar Yeri Komisyon Oranları - Onreon”, (01.08.2024), <https://onreon.com/blog/pazaryeri-komisyon-oranlari>.

²⁷⁵ “Palandöken, ‘E-Ticaret Komisyon Oranları Esnafı Zorluyor’”, TESK, (01.08.2024), <http://www.tesk.org.tr/view/haber/goster.php?Guid=7275f223-b924-11ee-a8be-000c29b32a85>.

²⁷⁶ Lovink, *İnternetimizi Geri Almanın Yolu Platformdan Kaçış*, s. 17.

“efendi” konumuna geçerken, kullanıcılar da bu yapıya bağımlı hale gelen “köle” rolünü üstlenir. Ancak, bu ilişki tek taraflı bir bağımlılık değil, karşılıklı bir bağımlılık sürecine karşılık gelmektedir.

Sosyal medya platformunu kullanan kullanıcıların durumu da bu manada farklı değildir. Platformlar, kullanıcıların etkileşimleri olmadan varlıklarını sürdürmezken, kullanıcılar da platformun sunduğu hizmetlere ve algoritmalara bağlı bir şekilde söylemlerini şekillendirir. Kullanıcıların platformda varlık göstermek ve sundukları imkanlardan mahrum kalmamak adına platform kurallarına uyma zorunluluğunu platformun “efendi” konumunu pekiştirir. Bunun sonucu olarak kullanıcılar, platformların belirlediği sınırlar ve algoritmik yapıların yönlendirdiği söylemler doğrultusunda özbilinçlerini şekillendirme baskısıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu süreç, kullanıcının platformlara olan bağlılığını artırırken, aynı zamanda platformun dayattığı kurallar çerçevesinde hareket etme dürtüsünü de kuvvetlendirir. Bireysel düzeyde platformların kullanıcılar üzerindeki etkileri, yalnızca kullanıcıların özbilinçlerini şekillendirmekle kalmamış, artan kullanım oranlarıyla toplumsal yapıya da derinlemesine entegre olmuştur. Bu bağlamda, sosyalleşmenin toplumsal mantığındaki değişikliklere paralel olarak, sosyal medya platformlarının kullanıcı sayısı her geçen gün artmaktadır²⁷⁷ 2024 yılı itibarıyla, dünya nüfusunun %60'ından fazlasının sosyal medyaya erişiminin olduğu bilinmektedir. Ayrıca ülkelerin teknolojik altyapı gelişimine paralel olarak sosyal medya erişimi ve kullanıcı sayısı artma eğilimindedir.²⁷⁸

Sosyal medya platformlarının kullanıcı sayısının fazlalığı e-ticaret platformlarındaki duruma benzer şekilde ilgili platformların kullanıcılara karşı gücünü arttıran bir husustur. Üyelik olma noktasında insanlara zorlama veya engelleme söz konusu olmadığı için platformların kullanıcılara yönelik karar verici olması negatif özgürlük perspektifinde bir sorun olarak değerlendirilmez. Sosyal medya platformlarının oluşturduğu ağa dahil olmak isteyen kişilerin “kullanıcı sözleşmesini” kabul etmek dışında bir seçeneği yoktur. Bununla beraber aynı e-ticaret platformlarında olduğu gibi sosyal medya platformlarını kullanmamanın da bir “maliyeti” olduğunu söyleyebiliriz.

²⁷⁷ Tezimizi ikinci kısmında ilgili platformların kullanıcı sayısı detaylı olarak ifade edilmiştir.

²⁷⁸ “Digital 2024”, 31.01.2024.

Sosyal medya platformlarını kullanmamayı sadece iktisadi bir maliyet olarak düşünmemek gerekir. Guy Debord'un "gösteri toplumu" kavramsallaştırmasından hareketle insanların gösteri alanının dışında kalması da çeşitli toplumsal baskılara neden olabilecektir.²⁷⁹

İnternete dayalı iletişim araçlarının oligopol yapısıyla ilgili eleştirel bakış sosyal platformların olmadığı web 1.0'a denk gelen zaman aralığından günümüze kadar yapılmıştır. Michalel Hart ve Tonio Negri'nin 2000 yılında kaleme aldıkları "Empire (İmparatorluk)" kitabında internetin metalaşarak merkezileşme ve oligopolleşmesine vurgu yapmıştır.

*"Nasıl bir önceki çağda Lenin ve diğer emperyalizm eleştirmenleri uluslararası şirketlerin (demiryolları, bankacılık, elektrik gücü ve benzeri alanlarda) yarı-tekellere dönüşüp güçlendiğini tespit etmişlerse, bugün biz de ulus-üstü şirketlerin yeni enformasyon altyapısı üzerinde yarı-tekeller kurma ve bunları pekiştirme yönündeki bir rekabetine tanıklık ediyoruz. Çeşitli telekomünikasyon şirketleri, bilgisayar ve bilgisayar programı üreticileri, enformasyon ve eğlence şirketleri, üretici ağları yeni kıtalara bölme ve kontrol etme uğraşı içinde, birleşiyor ve faaliyet alanlarını genişletiyor."*²⁸⁰

Şirketlerin satın almaları ve ortaklıkları günümüzde de farklılaşarak devam etmektedir. Sosyal medya platformlarındaki satın almalar ve ilgili firmaların satışa zorlanması geçmişten çok daha tedirgin edici durumdadır.

Dünyanın en fazla kullanıcı sayısına sahip Facebook 21 Nisan 2012 tarihinde, Instagram'ı yaklaşık 1 milyar dolar ödeyerek satın aldı. Yine Facebook'a sahip şirket 19 Şubat 2014 tarihinde bu sefer Whatsapp'ı 19 milyar dolar karşılığında satın aldı ve 28 Ekim 2021 tarihinde şirketin ismi "Meta Inc." oldu. Meta firması Twitter ile benzer yapıya sahip olan Threads sosyal medya platformunu ise 5 Temmuz 2023 tarihinde kurmuştur. Satın almalar ve kuruluşlarla beraber Meta firması, Facebook, Instagram, Facebook Messenger, WhatsApp ve Threads sosyal medya platformlarına sahiptir.²⁸¹ Meta şirketinin kaç milyar

²⁷⁹ Guy Debord, *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, çev. Ekmekçi, Okşan Taşkent, 1. Baskı İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, s. 134.

²⁸⁰ Michael Hardt, Antonio Negri, *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, 2. Basım İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 312.

²⁸¹ "Meta Platforms and Technologies | Meta", *Meta Platforms and Technologies*, (18.07.2024), <https://about.meta.com/technologies>.

insanı kapsayan sosyal medya platformlarına sahip olduğunun anlaşılması için bu platformların kullanıcı sayısını vermek faydalı olacaktır.

Tablo 12: Meta Şirketine Ait Sosyal Medya Platformlarını Kullanan İnsan Sayısı

Platform (Dünya)	Kullanıcı Sayısı
Facebook	3 milyar 65 milyon
Instagram	2 milyar 504 milyon
Whatsapp	2 milyar
Facebook Messenger	1 milyar 10 milyon
Threads ²⁸²	190 milyon ²⁸³

Kaynaklar: Digital 2024 ve Threads User Count Tracker

Aynı anda birden fazla sosyal platformu kullanan kullanıcıların oranı %99 seviyesinde olduğu bilgisinden hareketle Facebook kullanıcı sayısı olan 3 milyar 65 kişiden daha fazla insanın meta şirketinin sahip olduğu platformları kullandığını ifade edebiliriz. Bu sayı da her an artmaktadır. İnternet ve ona bağlı kendini gösteren iletişim araçları her ne kadar yeni bir demokrasi ve yeni bir toplumsal eşitlik vaadinde bulunsa da esasında gelişmiş ve geri kalmış ülke fark etmeksizin ülkelerin kendi vatandaşları içerisinde hem de ülkeler arasında yeni eşitsizlik ve dışlama mekanizmaları yaratmaktadır.²⁸⁴

Mülkiyet ile yönetme ilişkisi tarihin farkı dönemlerinde farkı şekilde kendini göstermiştir. Feodalitenin bitmesine rağmen 18. Yüzyıl sonuna kadar Hollanda merkezli East India Company şirketi Java (Endonezya) adasında mülkiyetinde bulunan topraklarda kendi egemenlik yapılarına uygun olarak yönetmiştir. Şirket 1800 yılında dağıldıktan sonra da durum göreceli olarak devam etmiştir.²⁸⁵

Günümüzde ulus-üstü yapılanmalarıyla dikkat çeken şirket yapıları ile ulus devlet otoritesi arasındaki egemenlik yarışında ulus-aşırı şirket yapılarının devlet otoritesi ve yasal çerçevesinin yıpratmaktan daha fazlasını yaptığını ifade edebiliriz. Devletin bu

²⁸² Türkiye'deki faaliyetleri Rekabet Kumu kararıyla durdurulmuştur. <https://www.ntv.com.tr/teknoloji/xinen-buyuk-rakibi-threads-turkiyede-kapatildi,G6lt1bRDb02Vof6wJljwZA>

²⁸³ "Threads User Count Tracker", (18.07.2024), <https://www.quiverquant.com/threadstracker/>.

²⁸⁴ Hardt, Negri, *İmparatorluk*, s. 312.

²⁸⁵ a.g.e., s. 316.

anlatılar karşısında yenilerek büyük şirketlerin dünyayı yönettiğine dair tezler de vardır.²⁸⁶ Buna karşın devletlere karşı ulus-aşırı şirketlerin hâkimiyetini bir kabul alanından çıkarılarak mücadele alanına dönüştürülmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Sosyal medya platformlarının egemenlik güçlerini devletlere rağmen veya devletlere karşı gösterebilmesi sonuçlanmış bir mücadele olmaktan uzaktır.

Teknoloji devlerinin küresel, ulusüstü yapısı, gizlilikleri ve iç prosedürleri söz konusu olduğunda ve bu durum açıklık eksikliği ile birleştiğinde, ifade özgürlüğü için tamamen yeni koşullar yaratıyor.²⁸⁷ İnternetin kapsamlı ve güçlü bir medya devrimini temsil ettiği bilinen bir gerçektir.²⁸⁸

2018'de Cambridge Analytica skandalının ortaya çıkmasıyla bir dizi ülkede siyasi analiz, ve kampanya desteği konusunda uzmanlaşmış özel bir İngiliz danışmanlık şirketinin 50 ile 90 milyon arasında Facebook kullanıcısının ayrıntılı kişisel verilerine erişim sağladığı ortaya çıktı. Bu veriler, şirketin, 2016 ABD başkanlık seçimlerine kadar, anonim veya takma adlı seçmen etkilerini, ABD'nin belirleyici salıncak eyaletlerindeki seçilmiş, kararsız seçmen gruplarını hedeflemek için çeşitli şekilde manipüle edildiği ifade edilmektedir.²⁸⁹

Yasal düzenlemelere göre, Almanya'da en az 2 milyon kullanıcısı olan sosyal medya platformlarının, kullanıcıların hukuka aykırı içerikler hakkındaki şikayetleriyle ilgili ne yaptıkları konusunda altı ayda bir Almanca rapor hazırlamaları, bunu internet sayfalarında yayımlamaları, Alman makamlarına da iletmeleri gerekiyor.”²⁹⁰ Sosyal medya algoritmalarının kimin hangi gönderileri gördüğünü belirlemedeki gücü, sosyal medya platformlarının potansiyelini tartışırken de hafife alınmamalıdır.²⁹¹

²⁸⁶ a.g.e., s. 318.

²⁸⁷ Frederik Stjernfelt, Anne Mette Lauritzen, *Your Post Has Been Removed: Tech Giants and Freedom of Speech*, 1. Baskı Springer Nature, t.y., s. xiii.

²⁸⁸ a.g.e., s. 1.

²⁸⁹ a.g.e., s. 3.

²⁹⁰ “Sosyal Medya Düzenlemesi: ‘Almanya Modeli’ Nedir?”, *BBC News Türkçe*, (25.07.2024), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53414098>.

²⁹¹ Gwen Bouvier, Judith E. Rosenbaum, “Communication in the Age of Twitter: The Nature of Online Deliberation”, *Twitter, the Public Sphere, and the Chaos of Online Deliberation*, ed. Gwen Bouvier, Judith E. Rosenbaum, Cham: Springer International Publishing, 2020, s. 5, doi:10.1007/978-3-030-41421-4_1.

Twitter'daki etkileşimlerin doğası üzerine yapılan önceki çalışmalar, Twitter'ın, kullanıcıların esas olarak benzer düşünen bireylerle ilişki kurduğu, ideolojiler arası konuşmalara ve hatta katılıma ulaşmak yerine cesaret arayan bir yankı odası olarak işlev görme eğiliminde olduğunu göstermiştir.²⁹²

3.4 Siyaset Alanı ve Siyasal Aktör Olarak Twitter

Önceki bölümlerde de ifade ettiğimiz üzere Twitter, kullanıcılarının 'tweet' olarak bilinen kısa mesajlar göndermesine ve okumasına olanak tanıyan bir sosyal ağ ve mikroblog hizmetidir. Diğer sosyal medya platformlarının aksine, Twitter asimetrik bir yapıya sahiptir: Bir kullanıcı sizi takip ettiğinde, onu takip etmek zorunda değilsiniz. Bu özellik, kullanıcıların ilgilendikleri hesapları takip etmelerini kolaylaştırırken, kendi takipçi kitlesini de bağımsız bir şekilde oluşturmasına imkan tanır.²⁹³

Sosyal medyada oluşturulan profiller, gerçekliğin bir yansıması olmak zorunda değildir. Kişinin sosyal medya platformlarında hangi amaçla profil oluşturduğuna bağlı olarak, oluşturduğu profilin özellikleri değişebilir. Sosyal medya platformlarındaki profillerin oluşturulması ve kullanılması sürecinde, bireylerin kendi kimliklerini ve kişisel bilgilerini nasıl sundukları konusunda bir zorunluluk bulunmamaktadır. Bu esneklik, kullanıcıların kendilerini farklı şekillerde ifade etmelerine ve çeşitli amaçlara yönelik profiller oluşturmasına olanak tanır.

Sosyal medyanın işlevi noktasında bir tanım yapmak son derece güç görünmektedir. Bunun en temel sebebi de bu mecranın birden çok işleve hizmet edebilmesine bağlı olarak kullanım amacının herkes için aynı olmamasıdır. Bununla beraber tezimizin konusuyla bağlantılı olarak sosyal medyanın, özne-özne, özne-kitle, kitle-özne ve kitle-kitle etkileşiminin özgürlük bağlamında incelemesi bize bir bakış açısı kazandıracaktır.

²⁹² a.yer.

²⁹³ Anatoliy Gruz, Barry Wellman, Yuri Takhteyev, "Imagining Twitter as an Imagined Community", *American Behavioral Scientist*, C. 55, S. 10 (2011), s. 1296, doi:10.1177/0002764211409378.

Sosyal medya etkileşimini birkaç nedensellikte incelemek mümkün görünmektedir. Bunu şirket, özne ve kitle olarak düşünebiliriz. Şirket özne ve kitle amaçlarının birbirini çoğu noktada beslediğinden bahsedebiliriz.

Tablo 13: Sosyal Medya Platformlarındaki Şirket, Özne ve Kitle Davranışları

	Şirket	Özne	Kitle
Etkileşim	Kullanıcıların daha fazla vakit geçirmesini sağlayarak karlılığını artırma.	Kendini ifade ederek daha fazla kişiye hitap etmek. Kürsüye çıkmak.	Kitlenin gücünü artırma adına daha fazla kişiye görüşlerin aktarılması veya farklı fikirler ile karşılaşma.
Büyüme	Kullanım alanı ile kullanıcı sayısını artırma.	Öznelerde ve kitlelerde karşılık bulup kişisel etki alanını veya varsa kitle alanını genişletme İnandığını yayma Popüler olmak Sosyal medya üzerinden para kazanmak	Kitle mensuplarının sayısını artırma, kitle mensuplarına yönelik hegemonya alanını genişletmek, diğer kitlenin etki alanını zayıflatmak.
İktisadi Kazanç	Karlılığını ve pazar payını artırma	Etkileşim halindeki insan sayısını arttırarak reklam verilebilir bir hesabın sahibi olmak veya söyleminin etki alanını değerli gören siyasi partilerin	Kitle gücüne sahip olan kişi veya kişilerin bu gücü sosyal veya iktisadi sermaye yapması. Sosyal medya gücüne sahip kişi ve şirketlerin, kişi,

		propaganda aracı olmak. Takipçi sayısına ve ulaştığı kitleye bağlı olarak şirketlerin değerli görmesi	kitle, şirket ve partilerce dikkate alınması.
--	--	--	---

Sosyal medya platformunun kurduğu etkileşim ve kazanç algoritması da bu etkileşimi bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak etkileyebilme gücüne sahiptir. Bu algoritmalar, kullanıcıların içerik tüketim ve paylaşım alışkanlıklarını şekillendirerek, platform üzerindeki dinamikleri belirleme gücüne sahiptir.

3.4.1 Sosyal Medya ve Duyguların Manipülasyonu

Facebook, Twitter ve Instagram gibi sosyal ağlar haberlerin hızlı oluşturularak çok sayıda kullanıcıya iletilmesi noktasında büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu doğrultuda Japonya'daki 2011 tsunami felaketi ve 2009'daki Kızıl Nehir seli ve Oklahoma yangınların duyurulmasında sosyal ağlar etkili bir şekilde kullanılmıştır. Bununla beraber insanların duygularının sosyal ağlar aracılığıyla (olumlu veya olumsuz) etkilenmesi sürecinde de önemli bir faktör olarak kendini göstermiştir.²⁹⁴

Bu konuda sosyal medyadaki kişilerin ve daha önemlisi sosyal medya platformlarının kişiler üzerinde duygu değişimi yaratma gücünü ele alan araştırmalar yapılmaktadır. Sosyal medya platformlarının gücünü gösterme adına 2012 yılında Facebook üzerinden yapılan deney dikkat çekicidir. Bu deney sosyal medya platformlarının kullanıcıları rızası dışında “kobay” olarak kullanıldığı bir araştırmadır. Araştırma Adam DI Kramer, Jamie E. Guillory ve Jeffrey T. Hancock tarafından yapılmış ve Facebook kullanıcısı olan 689.003 kişi kobay olarak kullanılmıştır. Deney “Experimental evidence of massive-scale

²⁹⁴ Ema Kuşen, Mark Strembeck, Mauro Conti, “Emotional Valence Shifts and User Behavior on Twitter, Facebook, and YouTube”, *Influence and Behavior Analysis in Social Networks and Social Media*, ed. Mehmet Kaya, Reda Alhajj, Lecture Notes in Social Networks, Cham: Springer International Publishing, 2019, s. 63, doi:10.1007/978-3-030-02592-2_4.

emotional contagion through social networks”²⁹⁵ başlığıyla makale olarak yayınlandıktan sonra Facebook kullanıcıların rızası dışında bir deneyde kullanılması küresel ölçekte tepkiye neden olmuştur.²⁹⁶ Makalede kullanıcı üzerinde gerçekleşen deneylerin 1 hafta boyunca (11-18 Ocak 2012) yapıldığı belirtilmiştir.²⁹⁷

Bir hafta boyunca araştırmacılar, kullanıcıların Facebook'a giriş yaptıklarında haber akışlarında gördüklerini manipüle ettiler. Deneyde test edilen fikir, seçilen kullanıcıları daha 'olumsuz' içeriğe maruz bırakmanın, bu kullanıcıların kendilerinin 'olumsuz' içerik yayınlama olasılığını artırıp artırmadığını ölçmekti. Facebook, kullanıcılarının ruh halini değiştirebilir olup olmadığını üzerine deney yapan araştırmacılar, bu kullanıcıların (kobayların) bazı haber akışlarını, arkadaşlarının 'olumlu içerik' içeren gönderilerinin sayısını azaltmak için değiştirdiler. Deneyin sonuna gelindiğinde, manipüle edilmiş akışa maruz kalan kullanıcılar (kobaylar) tarafından yapılan gönderiler daha az olumlu hale geldi. Deney, sonuç olarak, 'duygusal durumların duygusal bulaşma yoluyla başkalarına aktarılabilirliğini ve insanların aynı duyguları farkında olmadan deneyimlemelerine yol açabileceğini' gösterdiğini iddia etti.²⁹⁸ Makale yazarları sonuç niteliğinde makalesinde şu fadelere yer verdi:

*“Facebook'ta yapılan büyük bir deneyle (N = 689.003), duygusal durumların duygusal bulaşma yoluyla başkalarına aktarılabilirliğini ve insanların aynı duyguları farkında olmadan deneyimlemelerine yol açabileceğini gösterdik. Duygusal bulaşmanın insanlar arasında doğrudan etkileşim olmadan (bir duyguyu ifade eden bir arkadaşına maruz kalmak yeterlidir) ve sözsüz ipuçlarının tamamen yokluğunda meydana geldiğine dair deneysel kanıtlar sunuyoruz.”*²⁹⁹

²⁹⁵ Adam D. I. Kramer, Jamie E. Guillory, Jeffrey T. Hancock, “Experimental Evidence Of Massive - Scale Emotional Contagion Through Social Networks”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, C. 111, S. 24 (2014), ss. 8788-90, doi:10.1073/pnas.1320040111.

²⁹⁶ Kashmir Hill, “Facebook Manipulated 689,003 Users’ Emotions For Science”, *Forbes*, (25.07.2024), <https://www.forbes.com/sites/kashmirhill/2014/06/28/facebook-manipulated-689003-users-emotions-for-science/>.

²⁹⁷ Kramer, Guillory, Hancock, “Experimental Evidence Of Massive - Scale Emotional Contagion Through Social Networks”, s. 8789.

²⁹⁸ a.g.e., s. 130.

²⁹⁹ a.g.e., s. 8788.

Her ne kadar izinsiz bir şekilde yapılmış bir deney olsa da insan duygularının algoritmalar aracılığıyla manipüle edilmesi, sosyal medya platformları ve kullanıcıları arasındaki güç ilişkilerine dair keskin bir içgörüdür.³⁰⁰

Olumlu ve olumsuz duygu içeren mesajlardan hangisine kullanıcıların daha fazla dikkat ettiğiyle ilgili farklı araştırmalar olmasına rağmen ortak nokta kişilerin sosyal medya platformlarını kullandığı esnada ona görsel veya yazılı olarak iletilen duyguların insanlarda güçlü bir duygusal tepkiyi tetikleme potansiyeline sahip olmasıdır.³⁰¹

3.5 İmaj Stratejileri ve Sosyal Medya Siyasetinin Figürü: Donald Trump

Trump'ın sosyal medya özelinde ilgili platformlara ilişkin görüşlerinde zaman içerisinde değişme olmuştur. Bu değişimin sebebini Trump'ın politik söylem değişimi ile açıklamak doğru olmayacaktır. Buna ek olarak Facebook ve Twitter'ın politika değişikliği ile açıklamak mümkündür. Şirketlerin, maddi ve maddi olmayan şirket politikalarına uygun olarak politika değiştirme durumunun olduğu gözden kaçmamalıdır. Trump'un sosyal medyaya dair cümleleri dikkat çekicidir:

*“Şimdi, tweet atmak modern bir iletişim şekli haline geliyor. Beğenebilir ya da beğenmeyebilirsiniz. Facebook ve Twitter arasında 25 milyon insanım var. Bu çok etkili bir iletişim yoludur.” (Donald Trump, 2. Başkanlık Tartışması, 9 Ekim 2016)*³⁰²

18 Şubat 2020 yılında verdiği röportajda sosyal medyanın başkan olmasında önemli bir etkisinin olduğunu ifade ederek; geleneksel medya kuruluşlarında kendisine yer verilmediği durumlarda sosyal medyada sesini duyurduğunu ifade etmiştir.³⁰³ Trump'ın

³⁰⁰ Meikle, *Social media*, s. 131.

³⁰¹ Kuşen, Strembeck, Conti, “Emotional Valence Shifts and User Behavior on Twitter, Facebook, and YouTube”, s. 64.

³⁰² Morgan Marietta vd., “Less Is More Ideological: Conservative and Liberal Communication on Twitter in the 2016 Race”, *The Role of Twitter in the 2016 US Election*, ed. Christopher J. Galdieri, Jennifer C. Lucas, Tauna S. Sisco, Cham: Springer International Publishing, 2018, s. 8, doi:10.1007/978-3-319-68981-4_2.

³⁰³ Yu Ouyang, Richard W. Waterman, *Trump, Twitter, and American Democracy: Political Communication in the Digital Age*, 1. Edition Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020, s. 1.

medya ile olan aşk-nefret ilişkisi olduğunu ifade edebiliriz. Ana akım medya kuruluşlarını tanımlamak için kullandığı "sahte haber" lakabına rağmen, Trump, Beyaz Saray'da bile haberlerin hevesli bir tüketicisidir.³⁰⁴

Aynı platformların 3 Kasım 2020 yılında gerçekleşen başkanlık seçiminin son aylarında ise Başkan Trump'ın sosyal medya paylaşımlarına hem Facebook hem de Twitter çeşitli kısıtlamalar getirmiştir.

Örneğin 26 Mayıs tarihinde Trump posta yoluyla kullanılan oy verme işlemleri ile seçimin sonucu etkileyecek, fazladan oy kullanma gibi sahteciliğin yapılacağını ilgili şu tweeti atmıştır:

*“There is NO WAY (ZERO!) that Mail-In Ballots will be anything less than substantially fraudulent. Mail boxes will be robbed, ballots will be forged & even illegally printed out & fraudulently signed. The Governor of California is sending Ballots to millions of people, anyone.....”*³⁰⁵

Twitter platformu ise yukarıda yer alan tweetin altına “Get the fact about mail-in ballots” (Postayla gönderilen oy pusulaları hakkında gerçeği öğrenin) uyarısı eklemiştir.

Bunlarla ilgili Trump'da sosyal medya platformlarının taraf tutmasına ilişkin 27 Mayıs 2020 tarihinde şu tweeti atmıştır:

“Republicans feel that Social Media Platforms totally silence conservatives voices. We will strongly regulate, or close them down, before we can ever allow this to happen. We saw what they attempted to do, and failed, in 2016. We can't let a more sophisticated version of that....” (Cumhuriyetçiler, Sosyal Medya Platformlarının muhafazakarların sesini tamamen susturduğunu düşünüyor. Bunun gerçekleşmesine asla izin vermeden önce onları güçlü bir şekilde düzenleyecek ya da kapatacağız. 2016'da ne yapmaya çalıştıklarını ve

³⁰⁴ a.g.e., s. 9.

³⁰⁵ “Tweets of May 26, 2020 | The American Presidency Project”, (24.07.2024), <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-may-26-2020>.

başarısız olduklarını gördük. Bunun daha sofistike bir versiyonuna izin veremeyiz....)’’³⁰⁶

Yine Trump attığı tweetlerin doğruluğunu sorgulanan Twitter’ın ifade özgürlüğüne zarar verdiğini düşünerek aşağıdaki tweeti atmıştır.

“...Twitter is completely stifling FREE SPEECH, and I, as President, will not allow it to happen! (Twitter, ifade özgürlüğünü tamamen kısıtlıyor ve başkan olarak ben buna izin vermem)”

Trump’ın sosyal medya platformlarına tepkisinin kişisel fayda perspektifinden hareketle olduğunu ifade edebiliriz. Trump’ın söylemleri ile tweetleri arasında çelişkili ifadelerin olması nedeniyle Elaina Plott Calabro ve Peter Nicholas bir makale kaleme almıştır. Makalede “Ülke neye inansın; onun konuşmasına mı, yoksa tweetlerine mi?” cümlesi bu manda dikkat çekicidir. İmaj merkezli sosyal medya siyasetini anlatırken Donald Trump’ı dikkate almamızın önemli bir nedeni, onun Twitter’ı yalnızca en aktif kullanan siyasetçilerden biri olmakla kalmayıp, aynı zamanda bu platformu siyasi hedeflerine ulaşmak amacıyla etkili bir manipülasyon aracı olarak kullanma konusundaki yetkinliğidir. Trump, sosyal medyada kitlelere ulaşarak kamuoyunu şekillendirme, kriz anlarında dikkatleri başka yöne çekme ve destekçileriyle doğrudan iletişim kurma gibi stratejik amaçlarla bu mecraayı ustalıkla yönetmiştir.

Trump için Twitter politika değişikliğinin hızlı yapıldığı bir yer olmanın yanında kitleye göre hızlı söylem değişikliğinin yapıldığı yerdir. Trump, sosyal medya platformlarında kitleye göre hızlı şekil değiştiren ve kime ne zaman düşman olacağı belirsiz bir figürdür. Trump’ın tweetlerinden birinin bir sonraki öznesi olma konusunda hem “dostlar” hem de “düşmanlar” güvende değildir.³⁰⁷ Bu bağlamda Trump, sosyal medya üzerinden yürütülen imaj odaklı taktiksel siyasetin somut bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Sosyal medyada farklı kimliklerin ve dolayısıyla farklı imajların oluşturulmasına imkan vermesi sebebiyle bu platformlarda imaj odaklı siyasetin ön plana çıktığını bahsetmiştik.

³⁰⁶ “Tweets of May 27, 2020 | The American Presidency Project”, (24.07.2024), <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-may-27-2020>.

³⁰⁷ Ouyang, Waterman, *Trump, Twitter, and the American Democracy*, s. 12.

Trump örneğinde de görüldüğü gibi siyasi figürler farklı alanlarda farklı kimlikler inşa ederek seçmenlerine mekanlara bağlı olarak söylem değişikliğine gidebilmektedir. Bir siyasetçinin kullanıcı yapısının farklı olması nedeniyle, örneğin, TikTok platformundaki söylemi ile Twitter platformundaki söylemi, dolayısıyla yarattığı kimliği veya imajı aynı olmayabilir.

Zira Trump'ın Twitter'ı kişisel politikasında dost-düşman siyasetini pekiştirici şekilde kullandığı ve bu kullanımında da başarıya ulaştığını ifade edebiliriz. Trump'ın kışkırtıcı tweetleri sadece medya şirketleri ile sınırlı kalmayıp; kendisinin yoğun konuşulacağı ve ona destek ve tepkinin yoğun olacağı konularında da olmaktadır.

Trump 14 Temmuz 2019'da dört kadın Demokrat senatöre geldikleri ülkelere geri dönmeleri ve geldikleri suça bulaşmış yerleri düzeltmeye yardım etmeleri konusunda ırkçı denilebilecek bir tweet paylaşmıştır. Bununla beraber dört senatörün üçünün Amerika Birleşik Devletleri'nde doğması tartışmanın bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.³⁰⁸ ırkçı tweet tartışmalarının ardından Cumhuriyetçiler arasında Trump'a olan destek 5 puan artarak yüzde 72'ye çıktı görülmüştür.³⁰⁹

Trump'ın Ekim 2015 ile Mayıs 2016 tarihleri arasındaki tweetlerinin analiz edildiği makalede Trump'ın attığı tweetlerin hakaretler, sloganlar ve medya yorumlarıyla dolu olduğu ifade edilmiştir. Yaklaşık 2500 tweetin incelendiği çalışmada Trump'ın attığı tweetlerin %45'i olumsuz tweet, % 28'i olumlu tweet iken %27'si tarafsız tweet olduğu görülmüştür.³¹⁰ Trump, Twitter kullanımında politikaları, faaliyetleri ve gelecek planları hakkında halkı bilgilendirmek yerine, saldırgan bir dil kullanmaktadır. Bu minvalde yoğun kullandığı ifadeler şöyledir: "sahte haber" 594 tweet, "kaybeden" 294, "aptal" 179, "aptal" 214, "salak" 71, "hafif" 110, "sıkıcı" 107, "aptal" 140, "acıması" 92, "moron" 52, "palyaço" 50, "iğrenç" 71, "aptal" 28, ve "yetenek yok" 22 tweet.³¹¹

³⁰⁸ a.g.e., s. 2.

³⁰⁹ Catherine Kim, "New Polling Indicates Republicans Actually like Trump More Following Racist Tweet Controversy", Vox, 17.07.2019, <https://www.vox.com/2019/7/17/20697721/trump-racist-tweet-polling>.

³¹⁰ Zachary Crockett, "What I learned analyzing 7 months of Donald Trump's tweets", Vox, 16.05.2016, <https://www.vox.com/2016/5/16/11603854/donald-trump-twitter>.

³¹¹ Ouyang, Waterman, *Trump, Twitter, and the American Democracy*, s. 18.

Trump'ın bu yedi yılı aşkın süre içerisinde en sık etkileşime girdiği 25 kişiden 23'ünün basın mensuplarının olması dikkat çekicidir.³¹² Trump'ın Twitter kullanım amacına da uygun olarak tweetlerinin geleneksel medya kuruluşlarının da dikkatini çekmek istemekte olduğunu ifade edebiliriz. Böylece yarattığı imaj sadece sosyal medya ile sınırlı kalmayan bir alanda etki uyandırmıştır.

Trump benzeri siyasi figürler sosyal medya platformlarını siyasal hedeflerine hizmet edecek bir biçimde araçsal olarak kullandığını ifade edebiliriz. Siyasetin sosyal medya platformlarını araçsal akıl ile kullanması bu platformların olumsuz etkilerini arttıran bir husustur. Bununla beraber; bu platformlarının gücüne bağlı olarak siyaseti ve devletlerin egemenlik alanlarını tehdit edici yaklaşımını cumhuriyet bağlamında değerlendirerek düzenlenmesi gerekmektedir.

³¹² Crockett, “What I learned analyzing 7 months of Donald Trump’s tweets”.

SONUÇ

Çalışmamızda öncelikle demokrasiye dair anlatıların sorgusunu yaparak internetin demokrasiye yönelik tehdit ve fırsatları incelenmiştir. Birinci kısımda da ifade ettiğimiz üzere demokrasiyi tarif etmeye yönelik anlatıların zamana ve söylem sahibine göre değiştiğini görülmüştür. Bu durum, demokrasinin evrensel ve sabit bir tanımının bulunmadığını, aksine tarihsel ve kültürel bağlamların yanı sıra anlatı sahibinin menfaatlerine göre tanımların yeniden yazılabileceğini ortaya koyar. Lyotard'tan atıfta meta-anlatıların sürekli olarak var olduğunu ve düzen değiştikçe bu meta-anlatıların da değiştiğini ifade edebiliriz. Çalışmamız boyunca, kavram ve fenomenlere ilişkin tanımların mutlak bir hakikat taşımadığı varsayımından yola çıkarak, demokrasi bölümünde “demokrasi anlatısı” kavramını kullanarak demokrasinin bir anlatı olarak ele alınması gerektiği savunulmaktadır. Demokrasi kısmında da değindiğimiz üzere demokrasiler ancak bir devletin varlığı ile mümkündür.

İnternet ve sosyal medya platformlarına ilişkin tartışmalarda özgürlük bağlamında liberal kuram anlatılarının daha geniş kabul gördüğünü ifade edebiliriz. Liberal yaklaşım öncelikli olarak devletin ekonomik alanlardan çekilmesi gerektiğini savunduktan sonra kamusal alanın da sivilleşmesi gerektiği ileri sürmektedir. Liberal kuramda sivilleşme, devletin kontrolü dışında gelişen süreçler olarak kavramsallaştırılır; bu nedenle de özel sektörün kamusal alana olan etkisi sivil kategoride değerlendirilmektedir. Kamusal alana ilişkin açıklamalarda bulunduğumuz bölümde de belirttiğimiz gibi, müşterek olmayan alanların kamusal alan olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bu vurgu sosyal medya platformlarının kamusal alan olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği konusunda önemli bir dayanak oluşturmaktadır. Dolayısıyla, mülkiyet ve sahipliğe dayalı egemenlik teorilerinin geçerli olduğu feodal yapılarda nasıl ki gerçek anlamda bir kamusal alandan söz etmek mümkün değilse benzer şekilde sosyal medya platformlarının da kamusalılığından bahsedemeyiz.

Toprak mülkiyetine dayalı egemenlikler her ne kadar tarihsel bir olgu olarak geride kalmış olsa da bu egemenlik mantığı günümüzde farklı biçimlerde varlığını sürdürmektedir. Sosyal medya platformlarının kendi oluşturdukları dijital alanlarda egemenlik kurma ve bu alanlarda tekelleşme çabaları, bu durumun en belirgin

örneklerinden biridir. Tezimiz, bu bağlamda sosyal medya platformlarını 21. yüzyılın mülkiyete bağlı kendini gösteren yeni güç yapıları olarak değerlendirmektedir. Nasıl ki feodalizmin sona ermesiyle birlikte kamusal alanın oluşumu mümkün olduysa, günümüzde kamusal alanın yeniden anlam kazanabilmesi için sosyal medya platformlarının mülkiyete bağlı gücünün kamusallaştırılarak³¹³ işleyişlerinin şeffaflaştırılması gerekmektedir. Aksi takdirde, anlatılar yoluyla kamusal alanı yeniden tanımlama çabaları sosyal medya platformlarının kontrolündeki sanal alanın kamusal alan olarak kabul edilmesine ve bu şirketlerin kamusal alanı ele geçirmesi gibi sonuçlara neden olabilecektir. Demokrasilerde devletler hiç şüphesiz önemli yere sahiptir. Daha iyi demokrasinin tesis edilmesi yönünde eleştirinin merkezine devleti alan yaklaşımlar sivilleşme anlatısı üzerinden özel sektörü ön plana çıkarmaktadır. Halbuki özel sektörün kendi alanında tesis ettiği müşteri ilişkisi ile devletin kamusal alanda tesis ettiği vatandaş ilişkisi aynı etki ve güce sahip değildir.

Vatandaşların devletin kural ve uygulamalarına yönelik eleştirileri, egemenlik kullanımı yoluyla siyasal sistemlerde değişim yaratma imkanına sahiptir. Bu süreçte vatandaş, her zaman bir aktör potansiyeline sahipken, sosyal medya şirketlerine yönelik taleplerde kullanıcı olarak kalmanın ötesine geçmesi mümkün görünmemektedir. Vatandaşların devlete ilişkin talepleri egemenlik bağlamında değerlendirilirken, sosyal medya platformlarına yönelik talepler müşteri memnuniyeti kapsamında ele alınmaktadır. Bu nedenle, sosyal medya alanlarının egemenlik veya özgürlük alanı olarak görülmesi büyük bir yanılgı olarak değerlendirilebilir. Mevcut durumda, sosyal medya, toplumsal kanaatlerin oluşmasında önemli etkiye sahiptir. Ancak, şirketlerin sunduğu ve kontrol ettiği bu alanları kamusal alan olarak kabul etmek ve hatta daha kıymetli görmek, uzun vadede tarihsel egemenlik kavramlarına zarar verici bir etki yaratacaktır.

Sosyal ağlar, modern yaşamın ayrılmaz bir parçası haline geldiğinden, onları ortadan kaldırmak ne pratik ne de arzu edilir. Bunun yerine, bu ağlardan en fazla değeri nasıl elde edebileceğimize odaklanmak önemlidir.³¹⁴ Sosyal medya platformlarının dinamik yapısı nedeniyle bu platformları anlamaya yönelik ifadelerimiz, çalışmanın yapıldığı dönem ile

³¹³ Kamusallaştırma vurgumuz, mülkiyetin devlete geçmesinden ziyade, sosyal medya platformlarının toplumsal yarar için şeffaf ve denetlenebilir hale getirilmesi anlamında kullanılmıştır.

³¹⁴ Arthur, *Sosyal Isınma - Tehlikeli ve Kutuplaştırıcı Etkisiyle Sosyal Medya*, s. 315.

doğrudan alakalıdır. Dolayısıyla ilerleyen zamanlarda ilgili platformların yapısındaki değişme burada ifade ettiğimiz eleştirilerin bir kısmını anlamsız kılabilir. Tezimizde de ifade ettiğimiz sorunlar nedeniyle sosyal medyanın düzenlenmesine yönelik kullanıcı ve devlet düzeyinde taleplerin olacağını düşünmekteyiz. İnternet ve onun aracılığı ile ortaya çıkan hizmetler her ne kadar eşitliğe vurgu yaparak kendine meşruiyet alanı yaratsa da gerçeğin böyle olmadığını söylemek gerekir. Reklamlara ve satın almaların haricinde sıradan kullanıcılar ile özel kategorideki kullanıcılar arasında da kural uygulama noktasında “hak eşitsizliği” söz konusudur. Bu konuda 2020 yılında bir Twitter hesabı, Donald Trump'ın tweet'lerini kelimesi kelimesine kopyalayarak, platformun kurallarını test etti. Bu hesap, Trump'ın "yağma başladığında ateş açılır" gibi şiddeti öven bir tweet'ini yeniden paylaştıktan sonra üç gün içinde askıya alındı. Buna karşın Trump'ın tweet'ine yalnızca bir uyarı eklenmekle yetinildi.³¹⁵

Bunun dışında sosyal medya platformları kâr amacı güden ticari kuruluşlar olduğu her zaman dikkate alınması gereken bir husustur. Dolayısıyla platformlar iç düzenlemelerinde bu gerçeklikten hareketle kendilerini yenilemektedir. Karlılık amacına uygun olarak platformlar, kullanıcılar arasında eşitliği bozabilecek belirli ayrıcalıkları ücret karşılığında sunmaktadır. Bu durum, platformların temel işleyişi gereği, kullanıcıların birbirine karşı sahip olduğu hak ve ayrıcalıkların farklılık göstermesine yol açmaktadır. Özellikle üyelik paketleri ve satın alınabilir özellikler, kullanıcılar arasındaki bu eşitsizliği pekiştiren unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Platformdan platforma değişiklik gösteren bu uygulamalar, sosyal medyanın eşitlik anlatısını anlamsızlaştırdığı gibi platformda kullanıcı olan vatandaşların metalaşmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra, kullanıcılar (geçek ve tüzel kişiler) platformlarda satın aldıkları ek özellikler sayesinde görünürlüklerini artırma imkanına sahip olmaktadır. Bu tür özelliklerin kullanılması paylaşılan içeriklerin daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayarak; kullanıcıların etkileşim alanını arttırmaktadır. Buna karşın bu özelliğin satın alınabilen bir ayrıcalık olması sebebiyle bu imkânın eşit dağıldığını söylemek mümkün değildir. Bu ayrıcalığa sahip olan bireyler ve gruplar, platform üzerindeki etkisini önemli ölçüde

³¹⁵ David Gilbert, “A Twitter Account That Copies Trump’s Tweets Word For Word Got Suspended Within 3 Days”, *VICE*, 05.06.2020, <https://www.vice.com/en/article/a-twitter-account-that-copies-trumps-tweets-word-for-word-got-suspended-within-3-days/>.

güçlendirmekte ve bu durum bu ayrıcalığa sahip olan kişi veya grupların olası manipölasyon gücünü de arttırmaktadır. Böylece, yalnızca bu tür özellikleri satın alabilecek maddi güce sahip olanlar, dijital ortamda daha fazla nüfuz kazanarak, diğer kullanıcılar üzerinde orantısız bir etkiye sahip olma potansiyeline erişmektedirler. Bu da sosyal medya platformlarında adil rekabet ortamının bozulmasına ve kullanıcılar arasındaki eşitsizliğin daha da derinleşmesine yol açmaktadır.

Bunun dışında sosyal medya platformları, kullandıkları algoritmalar ile de belli kullanıcı veya grupları görünür yapabilmektedir. Platformlar bu gücünü siyasi bir amaç doğrultusunda gerçekleştirebileceği gibi kullanıcıların ilgili platformlarda daha fazla zaman geçirmesi için de yapabilmektedir. Bu bağlamda, çeşitli kapitalist ilişkilerle şekillenen ve kullanıcıları manipüle etmek üzere tasarlanmış algoritmalar, giderek daha fazla rahatsızlık yaratmaktadır. Bu algoritmalar, kullanıcılar arasında var olan eşitsizlikleri daha da derinleştirilmektedir.

Sosyal medya platformlarını kullanan kullanıcıların sosyal medya platformlarındaki davranış kalıplarının incelenmesi, bu platformlarda kendini inşa eden toplumsal mantığın anlaşılması için önemlidir. Bu alana ilişkin araştırmalar akademisyenler veya platformlar tarafından beraber veya ayrı ayrı yapılabilmektedir. Tezimizde de ifade ettiğimiz üzere Facebook, 2012 yılında 1 milyara yaklaşan kullanıcılarının yaklaşık %60'ı üzerinde duygu deneyi yaparak kullanıcıların davranışlarını etkilemeyi test etmiştir.³¹⁶ Deney sonucunun yayınlandığı makalede de kullanıcıların uygulama üzerinden duygu durumlarına etki edilebildiği ifade edilmiştir. Facebook'un ifşa olmuş bu deneyi dışında, sosyal medya platformlarının kullanıcılar üzerinde makaleye konu olmamış kurum içi kaç deney yaptığını bilmemiz mümkün değildir. Kamusal bir kategoride olmayan bu şirketlerin iç işleyişleri konusunda bilgi sahibi olmayışımız, kullanıcılar üzerinde hangi algoritmaları kullandığını kestirmemizi de imkânsız hale getirmektedir.

Dünya nüfusunun %60'ından fazlasının aktif olarak kullandığı sosyal medya platformlarının, bu alanlardaki şirket gizliliğinin yeniden düşünülmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır. Bu bağlamda platform sahibi şirketlerin uygulamaya koyduğu

³¹⁶ Kramer, Guillory, Hancock, "Experimental Evidence Of Massive - Scale Emotional Contagion Through Social Networks", ss. 8788-90.

algoritmaların sorgulanması daha anlam kazanacaktır. Bu noktada belli girişimler olsa da bu girişimlerin anlamlı ve süreklilik arz eden bir sonucu olmamıştır. Örneğin Elon Musk Twitter’ı satın almadan önce Twitter algoritmasını yayınlayacağını belirtmiş ve Twitter’ı satın aldığı 2022 yılında yaklaşık bir yıl sonra, 31 Mart 2023 tarihinde GitHub sitesinden yayınlamıştır.³¹⁷ Buna karşın Elon Musk’ın yayınladığı algoritma, Musk’ın satın aldığı Twitter’ın algoritmasıydı ve güncel dair bir bilgi içermemektedir. Ayrıca yayınlanan kodun üzerinden yaklaşık 1 yıl geçmesine rağmen güncel algoritmanın ne olduğu konusunda bilgi sahibi olmak mümkün değildir. Fakat yayınladığı algoritma da bir başlangıç olması açısından önemlidir. Yayınladığı algoritma da da görüleceği üzere platformlar kullanıcıları farklılaştıran algoritmalara sahiptir. Hatta şirket sahiplerini herkesin üzerinden tutan algoritmalar oluşturabilmektedir. Yayınladığı kodlardan da anlaşılacağı üzere, tweeti atan kişi Elon Musk olduğunda algoritma farklı çalışmaktadır.

318 319

³¹⁷ “twitter / the-algorithm Public”, <https://github.com/>, 11.08.2024, <https://github.com/twitter/the-algorithm>.

³¹⁸ ““author_is_elon”,
candidate =>
candidate
.getOrElse(AuthorIdFeature, None).contains(candidate.getOrElse(DDGStatsElonFeature, 0L))),
(
"author_is_power_user",
candidate =>
candidate
.getOrElse(AuthorIdFeature, None)
.exists(candidate.getOrElse(DDGStatsVitsFeature, Set.empty[Long]).contains)),
(
"author_is_democrat",
candidate =>
candidate
.getOrElse(AuthorIdFeature, None)
.exists(candidate.getOrElse(DDGStatsDemocratsFeature, Set.empty[Long]).contains)),
(
"author_is_republican",
candidate =>
candidate
.getOrElse(AuthorIdFeature, None)
.exists(candidate.getOrElse(DDGStatsRepublicansFeature, Set.empty[Long]).contains)),”

319 “The-Algorithm/Home-Mixer/Server/Src/Main/Scala/Com/Twitter/Home_mixer/Functional_component/Decorator/HomeTweetTypePredicates.scala at 7f90d0ca342b928b479b512ec51ac2c3821f5922 · Twitter/the-Algorithm”, *GitHub*, (13.08.2024), https://github.com/twitter/the-algorithm/blob/7f90d0ca342b928b479b512ec51ac2c3821f5922/home-mixer/server/src/main/scala/com/twitter/home_mixer/functional_component/decorator/HomeTweetTypePredicates.scala.

İlgili kodda kullanıcıların “güçlü kullanıcı”, “demokrat”, “cumhuriyetçi” ve daha da dikkat çekici olarak kullanıcının “Elon Musk” olup olmasına yönelik kullanıcı kategorizasyonu yapılmaktadır. Kullanıcıların niteliklerine veya özelliklere göre sınıflandırmak veya filtrelemek için bu kodun yazıldığını ifade edebiliriz. Buradan da anlaşılacağı üzere, kullanıcıları belli kategoriler altında sınıflandırılarak kategori bazlı farklı uygulama işleyişini mümkün kılmak mümkündür. Aynı şekilde Elon Musk örneğinde de görüldüğü üzere kullanıcı bazlı özel algoritmalar geliştirmek mümkündür. Kullanıcı bazlı kategorizasyona ek olarak Elon Musk’a ayrıcalık getirilmesi birçok yönden eleştirilmiştir.

Gelen tepkiler üzerine Elon Musk’ın GitHub’da yayınladığı algorithmada yukarıda ifade ettiğimiz ilgili kod satırlarının kaldırıldığını görmekteyiz. Yayımlandıktan sonra da Twitter algoritmasındaki değişikliklere bağlı olarak kodun yayımlandığı GitHub sitesinde güncellenmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla 2024 yılı itibariyle Twitter algoritmasının ne olduğunu bilmemiz mümkün değildir. Yayımlanan algoritmasını eleştirdiğimiz Twitter dışındaki sosyal medya platformlarının ise eleştirilebilecek açık kaynaklı bir yazılımı ise hiç bulunmamaktadır.

Sosyal medya platformlarının tamamı, algoritmalarını ticari sır olarak saklamakta ve bu nedenle kamuya açık bir şekilde paylaşmamaktadır. Bu durum, algoritmaların nasıl çalıştığını anlamayı ve eleştirmeyi zorlaştırmakta; aynı zamanda platformların şeffaflık eksikliğine dair endişeleri artırmaktadır. Algoritmaların kapalı kutu niteliği, kullanıcı deneyimini şekillendiren mekanizmaların denetimsiz kalmasına yol açmakta, bu da kullanıcıların hangi içeriklere maruz kalacakları konusunda sınırlı bir farkındalığa sahip olmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda, algoritmaların şeffaflığının artırılması ve kamuya açık inceleme süreçlerinin geliştirilmesi, sosyal medya platformlarının toplumsal etkilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir. Bu noktada da yukarıda bahsettiğimiz sosyal medya platformlarına ilişkin yazılımların açık kod hâline getirilmesiyle Arendt’in kamusal alan tanımında dile getirdiği alenilik ilkesi gerçekleşmiş olacaktır. Bununla beraber algoritmaları açık kaynak kodlu şekilde paylaşılması sonucunda algoritmalarındaki olası manipülasyon kodları ve varsa diğer hatalar düzeltilerek platformlar daha mükemmel hale getirilebilir.

Bu bağlamda sosyal medya platformlarının kullandığı algoritmaların anlık takibinin yapılabilirdiği, aynı zamanda algoritmalarda yapılan değişimleri de görebileceği bir sistem var edilmelidir. Aksi takdirde şirketlerin manipölasyon gücü hep bir risk olarak kendini gösterecektir. Sosyal medya platformlarının yukarıda bahsettiğimiz şekilde aleniliğinin sağlanması son derece önemlidir. Bunun dışında bu platformlardaki sahiplik durumu da düzenlenmesi gereken bir husustur.

Tezimizde tartıştığımız üzere, toplumsal iletişim araçlarının kamusallaştırılmasını savunan yaklaşımlar da mevcuttur. Bu yaklaşımlar, Hannah Arendt'in kamusal kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, mülkiyetin müşterekleştirilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Ancak, sosyal medya platformlarının müşterek mülkiyete konu edilmesinin çeşitli nedenlerle pratikte mümkün olmayacağını düşünmekteyiz. Birincisi, mülkiyetin dokunulmazlığı ilkesi, bu platformların bireysel veya kurumsal sahiplikten çıkarılmasını zorlaştırmaktadır. İkincisi, bu platformların birden fazla ülkede eş zamanlı olarak faaliyet göstermesi, mülkiyetin kimin elinde olacağı sorusunu daha karmaşık hale getirmektedir. Bu bağlamda, "kimin mülkiyetinde olmalı?" sorusu cevapsız kalmaktadır. Ancak, bizim görüşümüz, sosyal medya platformlarının mülkiyetinin özel şahıslar veya şirketler elinde bulunmasının, bu platformların kontrolünün müşterek bir yapıda olmasına engel teşkil etmediğidir. Burada, mülkiyet ile denetim arasındaki yetki farkını vurgulamak anlamlı olacaktır. Denetimin müşterek bir yapı içerisinde gerçekleşebilmesi, platformların işleyiş süreçlerinin şeffaf ve kamuya açık olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu nedenle, platformların işleyişlerine dair süreçlerin alenileştirilmesi, bu araçların demokratik bir denetime tabi tutulmasına imkân tanıyabilir. Platform işleyişine ilişkin algoritmaların açık olması platformların daha demokratik olma konusunda gereklilik şartı olmasına karşın yeterlilik şartı olmaktan uzaktır. Aynı zamanda platformların işleyiş değişikliklerinin de belli kamusal süreçlerden veya onaylardan geçmesi gerekmektedir.

Algoritma işleyişine veya algoritma değişikliğine ilişkin onay süreçlerinin var olması bazı problemlere neden olması olasıdır. Küresel boyutta kullanıma sahip platformların kullanıldığı ülkeler bazında nasıl bir onay sürecine tabi olacağı ayrıca değerlendirilmesi gereken husustur. Bizce ülkelerin hukuk anlayışları ve egemenlik alanları farklılaştığı için bölgesel olarak farklılaşan algoritmalar söz konusu olabilecektir. Demokratik bir içerikte olması koşuluyla farklılaşan algoritmaların ülkeler ve kullanıcılar açısından bir sorun

oluşturmayacağını düşünmekteyiz. Nasıl ki küresel şirketler farklı ülkelerde temsilcilik açtığında oranın hukukuna göre yapılanma sergiliyorsa, sosyal medya platformlarının da devletlere göre farklı yapıda olması mümkündür. Mülkiyet ilişkisi konusunda sosyal medya platformlarının bölgesel kamulaştırılmasının zorluğu ortadayken, makul ve gerekli olanın sosyal medya platformlarının işleyişinin aleni ve izlenebilir olmasıdır.

Çalışmamızın bütününden de anlaşılacağı üzere tezimiz sosyal medya platformlarının cumhuriyetçi bir perspektifte ele alınması gerektiği üzerinedir. Kişisel alanlar dışında egemenlik kapsamında dışarıda bırakılan alanların farklı egemenliklere kapı araladığını ifade edebiliriz. Bahsettiğimiz şekilde sosyal medya platformları düzenlenmezse, bu platformların ulusal devletlerden bağımsız bir egemenlik alanı oluşturarak, yeni bir güç merkezi haline gelmesine imkân tanınacaktır. Bu alandaki manipülasyonlar yoluyla da demokrasi tehdit edilebilecektir.

Liberal anlatı her ne kadar özel şirketlerin düzenlenmesine mesafeli yaklaşıp da sosyal medya platformlarının günlük yaşamda artan kullanımı, bu platformların kamusal konularda toplumsal kanaatlerin oluşumundaki rolünü belirgin bir şekilde artırmıştır. Bu durum, bazı ülkelerde sosyal medya alanının düzenlenmesi ihtiyacını zorunlu hale getirmiştir. Ancak, bu düzenlemelerin nasıl yapılacağı ve hangi kapsamda uygulanacağı konusunda görüş farklılıkları mevcuttur.

Bu bağlamda, sosyal medya platformlarına yönelik yasal düzenlemelerin devletler nezdinde giderek artacağına dair bir öngöründe bulunabiliriz. Bu düzenlemelerin amacı, kullanıcı haklarını korumak, sosyal medya platformlarının şeffaflığını artırmak ve dijital alanın daha adil ve eşitlikçi bir yer haline gelmesini sağlamak olacaktır. Düzenlemeler, kullanıcıların gizliliğini ve güvenliğini koruyarak, platformların sorumlu bir şekilde yönetilmesini teşvik edecek ve dijital ortamda daha adil bir denetim mekanizması oluşturacaktır. Böylece, toplumsal etkileşimlerin ve kamuoyunun oluşumunda sosyal medya platformlarının rolü daha düzenlenmiş ve denetimli bir çerçevede gerçekleşecektir.

Sosyal medya platformlarının politikaları, faaliyet gösterdikleri ülkelerin politik güçlerine ve egemenlik tanımlamalarına bağlı olarak ülke bazlı farklı pratikler

sergileyebilmektedir. Örneğin, Almanya’da yürürlüğe giren “Ağ Uygulama Kanunu”³²⁰, sosyal medya platformlarını Almanya devletinin ilgili kurumlarıyla iş birliği yapmaya zorlamakta ve belirli içeriklerin yayılmasını denetlemekte olan bir düzenlemeyi getirmektedir. Ancak, aynı sosyal medya platformları farklı ülkelerde, devletlerin egemenlik alanlarına müdahale etmekten kaçınmak amacıyla “konuşma özgürlüğü” gibi argümanlar kullanarak ülkelerde temsilcilik açmayarak devletler ile çoğu zaman iş birliğine yanaşmamaktadır.

Bu durum, Türkiye’de yaşanan sosyal medya tartışmaları ile de benzerlik göstermektedir. Türkiye’de sosyal medya platformlarının ülkede temsilcilik açmasını talep etmektedir. Temsilcilik yoluyla hem firmaların vergilendirilmesi hem de iç hukuk ile firma hukukunun uzlaştırılması hedeflenmektedir. Temsilciliklerin olmasının bir diğer avantajı da uzlaşının mümkün olmadığı durumlarda devlet tarafından gerçekleştirilecek yaptırımlar mümkün hale gelmesidir. Maddi yaptırımlar dışında en önemli yaptırımın platformlara erişimin yasaklanması şeklinde kendini göstermektedir. Türkiye’de Bilgi Teknolojileri İletişim Kurumu (BTK) katalog suç olarak ifade edilen ihlallerin gerçekleşmesi durumunda idari karar ile ilgili site ve platformlara erişim yasağı getirirken diğer suçlarda mahkeme kararları ile erişim yasağı getirilebilmektedir. Ancak, kullanıcılar bu erişim yasaklarını aşmak için çeşitli VPN (Sanal Özel Ağ) ve diğer programlar kullanarak engelleri geçebilmektedir. Bu durum, dijital alanlardaki düzenlemelerin ve yasakların, teknolojik araçlar sayesinde aşılabileceği gerçeğini gözler önüne sererek, platformlar ve devletler arasındaki güç dinamiklerini ve karşılıklı ilişkileri daha karmaşık hale getirmektedir.

Sosyal medya platformlarının demokrasi üzerindeki olumsuz etkileri, egemenlik kuramı çerçevesindeki iktidar alanlarıyla sınırlı kalmamaktadır. Kullanıcıların bu platformları kullanım amaçları da demokratik değerlerle çelişebilmektedir. Sosyal medya, bireylerin bilgiye erişimini kolaylaştırırken, aynı zamanda dezenformasyon ve manipülasyon risklerini de beraberinde getirdiği açıktır. Çevrimiçi iletişim araçlarının demokrasi üzerindeki etkilerini anlamak adına, Facebook, Twitter, Instagram sosyal medya platformlarının demokrasinin temel değerleri ile uyumluluğu sorgulanması gerektiği

³²⁰ Stj Av Sena Kontoğlu, “Alman Sosyal Medya Kanunu (Ağ Uygulama Kanunu)”, 2018.

çalışmamızda değinilmiştir. Sosyal medya platformlarının demokrasi üzerindeki etkilerini anlamak adına, Facebook, Twitter, Instagram gibi sosyal medya platformlarının demokrasinin temel değerleriyle uyumluluğunun sorgulanması gerektiği çalışmamızda vurgulanmıştır. Bu bağlamda, sosyal medya platformlarının demokrasi üzerindeki etkilerini incelerken üç temel özellik öne çıkmaktadır: imaj etkisi, yankı odası etkisi ve bu platformların diyalojik demokrasi ortamını tesis edememesi.

Birincisi, sosyal medya platformlarında kullanıcı kimliklerinin ve gerçekliğinin belirsizliği, demokratik süreçler açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir. Kullanıcıların kim olduğu, hangi amaçlarla hareket ettiği ve hesapların gerçekte kimler tarafından yönetildiği büyük ölçüde şeffaf değildir. Bu durum, sahte, manipülatif veya yanıltıcı hesapların ortaya çıkma olasılığını artırmakta ve toplumsal söylemin güvenilirliğini zedelemektedir. Her kullanıcı, kendi kimliğinin farklı yönlerini yansıtabilen birden fazla hesapla platformda bulunabilir; bu da gerçeklik ile sahte imaj arasındaki sınırları bulanıklaştırır. Böylece, sosyal medya üzerindeki imajlar, kullanıcıların kendi kimliklerinden bağımsız olarak idealize ettikleri farklı halleri yansıtabilir, bu da demokratik söylemde sahte bir temsiliyetin ön plana çıkmasına neden olabilir.

İkincisi, yankı odası etkisi, sosyal medya kullanıcılarının yalnızca kendi inançlarını ve görüşlerini doğrulayan içeriklerle karşılaşmalarına yol açarak, iletişime dayalı diyalojik bir demokrasi ortamının oluşmasını engeller. Bu tür platformlar, bireyleri benzer düşüncelere sahip gruplar içinde izole ederek, karşıt görüşlerin duyulmasını ve anlamlı bir diyalog kurulmasını zorlaştırır. Sonuç olarak, bu izolasyon durumu, kutuplaşmayı artırarak toplumsal düşmanlıkları besler ve demokrasi için gerekli olan açık ve çok sesli tartışma ortamını tehdit eder.

Üçüncü olarak, sosyal medya platformlarının diyalojik demokrasi ortamını tesis edememesi, demokratik süreçler üzerinde olumsuz bir etki yaratır. Diyalojik demokrasi, farklı görüşlerin bir araya gelerek yapıcı bir tartışma ortamı oluşturmasını gerektirir. Diyalojik demokraside iletişim pasif bir dinlemenin ötesinde bir uzlaşmayı da merkeze alan bir dinlemedir. Ancak, sosyal medya platformları, genellikle bu tür bir etkileşimi desteklemek yerine, yüzeysel veya kutuplaştırıcı diyalogları teşvik eder. Bu durum,

derinlemesine tartişmaların ve karşılıklı anlayışın önüne geçerek, demokrasinin temel değerlerinden olan çoğulculuk ve kapsayıcılığı zayıflatır.

Bu üç özellik, sosyal medya platformlarının demokratik süreçler üzerindeki etkilerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir ve bu platformların demokrasinin temel değerleriyle ne ölçüde uyumlu olduğunu sorgulamayı zorunlu kılar. Bu bağlamda sosyal medya platformlarında gerçekleşen siyaset biçimi genel manada demokrasinin yıpranmasına sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

“2023 Türkiye E-ticaret Ekosistemi”, iyzico, Dogma Alares ve Elektronik Ticaret İşletmecileri Derneği, 2024, https://media.iyzico.com/b/2024/07/2023-turkiye-e-ticaret-raporu.pdf?_ga=2.171408872.99300091.1721294428-317658643.1719471487.

“2023 yılı Türkiye’de E-Ticaretin Görünümü Raporu”, T.C. TİCARET BAKANLIĞI, 2024,

<https://ticaret.gov.tr/data/66506fa313b87685dc0dbce8/2023%20y%C4%B1l%C4%B1%20Tu%CC%88rkiye'de%20E-Ticaretin%20Go%CC%88ru%CC%88nu%CC%88mu%CC%88%20Raporu.pdf>.

AGAMBEN Giorgio, *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*, çev. İsmail Türkmen, 3. Baskı., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

ARBLASTER Anthony, *Demokrasi*, çev. Nilüfer Yılmaz, 1. Baskı., Ankara: Doruk Yayıncılık, 1999.

ARENDT Hannah, *İnsanlık Durumu*, çev. Bahadır Sina Şener, 7. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.

ARTHUR Charles, *Sosyal Isınma - Tehlikeli ve Kutuplaştırıcı Etkisiyle Sosyal Medya*, çev. Murat Karlıdağ, 1. Baskı., İstanbul: Altın Kitaplar, 2023.

ASENBAUM Hans, “Anonymity and Democracy: Absence as Presence in the Public Sphere”, *American Political Science Review*, C. 112, S. 3 (2018), ss. 459-72, doi:10.1017/S0003055418000163.

BALLE Francis, Gerard EYMERY, *Yeni medyalar (Les Nouveaux Medias)*, çev. Mehmet Selami Şakiroğlu, 1. Baskı., İstanbul: İletişim, 1991.

BARLOW John Perry, “A Declaration of the Independence of Cyberspace”, *Electronic Frontier Foundation*, 20.01.2016, <https://www.eff.org/cyberspace-independence>.

BARTLETT Jamie, “Populism, Social Media and Democratic Strain”, *European populism and winning the immigration debate*, 1. Baskı., Stockholm: Fores, 2014, ss. 99-116.

BAUMAN Zygmunt, *Siyaset Arayışı*, çev. Tuncay Birkan, 1. Baskı., İstanbul: Metis Yayınları, 2000.

———, *Siyaset Arayışı*, çev. Tuncay Birkan, 3. Baskı., İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

BECK Ulrich, *Siyasallığın İcadı*, çev. Nihat Ülner, 2. Baskı., İstanbul: İletişim, 2005.

BEKTAŞ Arsev, *Kamuoyu İletişim ve Demokrasi*, 3. Baskı., İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2007.

BERGER Peter L., Thomas LUCKMANN, *Modernite, Çoğulculuk ve Anlam Krizi: Modern İnsanın Yönelimi*, çev. Mustafa Derviş Dereli, 1. Baskı., Ankara: Heretik Yayıncılık, 2015.

BODİN Jean, *Egemenlik Üzerine*, çev. Reha Kuldaşlı, 1. Baskı., İstanbul: Timaş Yayınları, 2024.

BOUVIER Gwen, Judith E. ROSENBAUM, “Communication in the Age of Twitter: The Nature of Online Deliberation”, *Twitter, the Public Sphere, and the Chaos of Online Deliberation*, ed. Gwen Bouvier, Judith E. Rosenbaum, Cham: Springer International Publishing, 2020, ss. 1-22, doi:10.1007/978-3-030-41421-4_1.

BOWLES Samuel, Herbert GİNTİS, *Demokrasi ve Kapitalizm; Mülkiyet Cemaat ve Modern Toplumsal Düşüncenin Çelişkileri*, çev. Osman Akinhay, 1. Baskı., İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 1996.

BOYD Danah M., Nicole B. ELLISON, “Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship”, *Journal of Computer-Mediated Communication*, C. 13, S. 1 (2007), ss. 210-30, doi:10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x.

BRENNAN Jason, “Liberal Olmayan Liberaller”, *Hangi Liberalizm*, ed. Atilla Yayla, 1. Baskı., Ankara: Liberte Yayınevi, 2013, ss. 237-87.

BURDEAU George, *Demokrasi - Sentetik Deneme-*, çev. Bülent Nuri Esen, 1. Baskı., Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1964.

CASTELLS Manuel, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*, çev. Ebru Kılıç, 3. Baskı., İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2008.

CHOMSKY Noam, *Demokrasi: Gerçek ve Hayal*, çev. Cevdet Cerit, 2. Baskı., İstanbul: Pınar Yayınevi, 2001.

———, *Medya denetimi: Immediat bildirgesi*, çev. Şen Süer, 2. Baskı., İstanbul: Tüm Zamanlar Yayıncılık, 1993.

CROCKETT Zachary, “What I learned analyzing 7 months of Donald Trump’s tweets”, Vox, 16.05.2016, <https://www.vox.com/2016/5/16/11603854/donald-trump-twitter>.

ÇINAR Menderes, “Demokrasi”, *Siyaset kavramlar, Kuramlar Sürçler*, ed. Yüksel Taşkın, 4. Baskı., İletişim Yayınları, 2017, ss. 203-49.

DAHL Robert A., *Demokrasi Üzerine*, çev. Betül Kadioğlu, 1. Baskı., Ankara: Phoenix Yayınevi, 2001.

DAMAR Erdem, “Agonistik Demokrasi: Popülizm Çağında Demokrasiyi Yeniden Keşfetmek”, *Demokrasi - Kavram, Kurum, Süreç*, ed. Menderes Çınar, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, ss. 101-19.

DEBORD Guy, *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, çev. Ekmekçi, Okşan Taşkent, 1. Baskı., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.

DELANDA Manuel, *Yeni Bir Toplum Felsefesi - Öbekleşme Teorisi ve Toplumsal Karmaşıklık*, çev. Sercan Çalcı, 1. Baskı., İstanbul: Kollektif Kitap, 2018.

DEMİRALP Oğuz, “İmaj değil, imge.”, *Kitap-lık*, (2004).

DEMİREL Tanel, “Liberal Demokrasi”, *Demokrasi - Kavram, Kurum, Süreç*, ed. Menderes Çınar, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, ss. 47-63.

“Democracy and Electoral Rights - European Commission”, (18.08.2024), https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/eu-citizenship-and-democracy/democracy-and-electoral-rights_en.

“Digital 2024 April Global Statshot Report”, *DataReportal – Global Digital Insights*, 24.04.2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-april-global-statshot>.

“Digital 2024: Global Overview Report”, *DataReportal – Global Digital Insights*, 31.01.2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-global-overview-report>.

“Digital 2024: Turkey”, *DataReportal – Global Digital Insights*, 23.02.2024, <https://datareportal.com/reports/digital-2024-turkey>.

DİNÇKOL Bihterin, “Atina Demokrasisinden Roma Cumhuriyetine - ‘Demos’tan ‘Populus Romanus’a”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 23, S. 3 (2017), ss. 751-65.

DOYTCHEVA Milena, *Çokkültürlülük*, çev. Tuğba Akıncılar Onmuş, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.

“Elon Musk, Donald Trump’ın Twitter hesabını açtı”, (31.07.2024), <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/elon-musk-donald-trump-in-twitter-hesabini-acti/2743285>.

ERDOĞAN Mustafa, “Liberalizme Yeniden Bakış: Tarihi ve Felsefi Temelleri”, *Liberalizm el kitabı*, ed. Cennet Uslu, 1. Baskı., Ankara: Kadim Yayınları, 2013, ss. 51-83.

ERSÖZ Betül, “Yeni Nesil Web Paradigması-Web 4.0”, *Bilgisayar Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi*, C. 1, S. 2 (2020), ss. 58-65.

ESTEVE DEL VALLE Marc, Rosa BERGE BRAVO, “Echo Chambers in Parliamentary Twitter Networks: The Catalan Case”, *International Journal of Communication*, C. 12, S. 1932–8036/20180005 (2018), ss. 1715-35.

FUCHS Christian, Klaus UNTERBERGER, (ed.), *The Public Service Media and Public Service Internet Manifesto*, University of Westminster Press, 2021.

GABARNET Adrià, Guillem FEIXAS, Adrián MONTESANO, “What Is the Psychological Role of the Virtual Self in Online Worlds? A Scoping Review”, *Multimodal Technologies and Interaction*, C. 7, S. 12 (2023), ss. 1-18, doi:10.3390/mti7120109.

GAUS Gerald F., *Siyaset Kavramları ve Siyaset Kuramları*, çev. Nihal Akdere, 1. Baskı., Ankara: Phoenix Yayınevi, 2016.

“General History of Women’s Suffrage in Britain”, *The Independent*, 24.05.2013, <https://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/general-history-of-women-s-suffrage-in-britain-8631733.html>.

GERBAUDO Paolo, “Populism 2.0: Social Media Activism, The Generic Internet User and Interactive Direct Democracy”, *Social Media, Politics and the State*, ed. Daniel Trottier, Christian Fuchs, 1.Baskı., Routledge, 2014, ss. 67-87, doi:10.4324/9781315764832.

GIANFRANCO Poggi, *Devlet: Doğası, Gelişimi ve Geleceği*, çev. Aysun Babacan, 5. Baskı., İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

GILBERT David, “A Twitter Account That Copies Trump’s Tweets Word For Word Got Suspended Within 3 Days”, *VICE*, 05.06.2020, <https://www.vice.com/en/article/a-twitter-account-that-copies-trumps-tweets-word-for-word-got-suspended-within-3-days/>.

GOLDMAN Alvin I., “What Is Democracy (and What Is Its Raison D’Etre)?”, *Journal of the American Philosophical Association*, C. 1, S. 2 (2015), ss. 233-56, doi:10.1017/apa.2014.30.

GRUZD Anatoliy, Barry WELLMAN, Yuri TAKHTEYEV, “Imagining Twitter as an Imagined Community”, *American Behavioral Scientist*, C. 55, S. 10 (2011), ss. 1294-1318, doi:10.1177/0002764211409378.

GUO Lei, Jacob A. ROHDE, H. Denis WU, “Who Is Responsible for Twitter’s Echo Chamber Problem? Evidence from 2016 U.S. Election Networks”, *Information, Communication & Society*, C. 23, S. 2 (2020), ss. 234-51, doi:10.1080/1369118X.2018.1499793.

HABERMAS Jürgen, “Kamusal Alan”, *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, 1. Baskı., İstanbul: Hil Yayınları, 2004, ss. 95-102.

———, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora, Mithat Sancar, 5. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.

HABERTÜRK, “Trump’tan Musk’a: Başka bir seçeneğim yok | Dış Haberler”, *Habertürk*, (05.08.2024), <https://www.haberturk.com/trump-tan-musk-a-baska-bir-secenegim-yok-3708570>.

HABIBI Don A., “On Liberty: Positive and Negative”, *John Stuart Mill and the Ethic of Human Growth*, ed. Don A. Habibi, Dordrecht: Springer Netherlands, 2001, ss. 117-57, doi:10.1007/978-94-017-2010-6_4.

HARDT Michael, Antonio NEGRI, *Çokluk: İmparatorluk Çağında Savaş ve Demokrasi*, çev. Barış Yıldırım, 3. Basım., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.

———, *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, 2. Basım., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001.

HEATER Derek, *Citizenship in Britain: A History*, Edinburgh University Press, 2006.

HELLER Agnes, Ference FEHER, *Postmodern Politik Durum*, çev. Şükrü Arın, Osman Akınhay, 1. Baskı., Ankara: Öteki Yayınevi, 1993.

HERMAN Edward S., *Medyada İkiyüzlülük: Propaganda Çağında Haberleri Deşifre Etmek / Ek: Çifte Söylem Sözlüğü*, çev. Nur Nirven, 1. Baskı., İstanbul: Chiviyazıları Yayınları, 2004.

HEYWOOD Andrew, *Siyaset Teorisine Giriş*, çev. Hızır Murat Köse, 2. Baskı., İstanbul: Küre Yayınları, 2012.

HİLL Kashmir, “Facebook Manipulated 689,003 Users’ Emotions For Science”, *Forbes*, (25.07.2024), <https://www.forbes.com/sites/kashmirhill/2014/06/28/facebook-manipulated-689003-users-emotions-for-science/>.

HIMELBOIM Itai vd., “Valence-Based Homophily on Twitter: Network Analysis of Emotions and Political Talk in the 2012 Presidential Election”, *New Media & Society*, C. 18, S. 7 (2016), ss. 1-14, doi:10.1177/1461444814555096.

“How the 2016 presidential campaign is being discussed on Reddit | Pew Research Center”, 12.08.2021, <https://web.archive.org/web/20210812080731/https://www.pewresearch.org/fact-tank/2016/05/26/how-the-2016-presidential-campaign-is-being-discussed-on-reddit/>.

“Image Noun - Oxford Advanced Learner’s Dictionary At Oxfordlearnersdictionaries.com”, (05.08.2024), <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/image>.

İSAİAH Berlin, “İki Özgürlük Kavramı”, *Cogito: Hayvan: İmge, Simge, Gerçeklik*, çev. Mehmet Saygılı, Enis Oktay, S. 32 (2002), ss. 202-53.

İNAN Erkan, *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S. 3 (2023), ss. 259-85.

JACKSON Ben, “Social Democracy”, *The Oxford Handbook of Political Ideologies*, ed. Michael Freeden, Marc Stears, Oxford: Oxford University Press, 2013, ss. 348-63, doi:10.1093/oxfordhb/9780199585977.013.0030.

JACOBS Kristof, Niels SPIERINGS, “A Populist Paradise? Examining Populists’ Twitter Adoption and Use”, *Information, Communication & Society*, C. 22, S. 12 (2019), ss. 1681-96, doi:10.1080/1369118X.2018.1449883.

JAY Martin, Sevgi DOĞAN, *Diyalektik İmgelem Frankfurt Okulunun Tarihi ve Çalışmaları [1923-1950]*, 1. Baskı., İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2014.

KATZ Michael L., Carl SHAPIRO, “Network Externalities, Competition, and Compatibility”, *The American Economic Review*, C. 75, S. 3 (1985), ss. 424-40.

KESKİN Ferda, “Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi”, *Cogito : Cumhuriyet: Alkışla olmaz*, S. 15 (1998), ss. 322-25.

KIM Catherine, “New Polling Indicates Republicans Actually like Trump More Following Racist Tweet Controversy”, *Vox*, 17.07.2019, <https://www.vox.com/2019/7/17/20697721/trump-racist-tweet-polling>.

KONTOĞLU Stj Av Sena, “Alman Sosyal Medya Kanunu (Ağ Uygulama Kanunu)”, 2018.

KRAMER Adam D. I., Jamie E. GUILLORY, Jeffrey T. HANCOCK, “Experimental Evidence Of Massive - Scale Emotional Contagion Through Social Networks”, *Proceedings of the National Academy of Sciences*, C. 111, S. 24 (2014), ss. 8788-90, doi:10.1073/pnas.1320040111.

KUŞEN Ema, Mark STREMBECK, Mauro CONTI, “Emotional Valence Shifts and User Behavior on Twitter, Facebook, and YouTube”, *Influence and Behavior Analysis in Social Networks and Social Media*, ed. Mehmet Kaya, Reda Alhajj, Lecture Notes in Social Networks, Cham: Springer International Publishing, 2019, ss. 63-83, doi:10.1007/978-3-030-02592-2_4.

KÜÇÜKALP Derda, “Erdem Etiği ve Politika”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 27, S. 1 (2008), ss. 71-83.

———, “Fayda, Özgürlük ve Demokrasi İlişkisi Bağlamında John Stuart Mill’in Politik Felsefesi”, *Felsefe Dünyası*, S. 56 (2012), ss. 109-25.

———, “Negatif Özgürlük, Pozitif Özgürlük ve Ötesi”, *Felsefelogos*, S. 31 (2009), ss. 127-43.

———, *Nietzsche’nin Ahlak ve Politika Felsefesi*, 1. Baskı., Bursa: Dora Yayıncılık, 2017.

———, *Politik Nihilizm - Nietzscheci Bir Tartışma*, 1. Baskı., Bursa: Dora Yayıncılık, 2018.

———, *Siyaset Felsefesi: İyi, Akıl ve Siyaset*, 4. Baskı., Bursa: Dora Yayıncılık, 2018.

LE BON Gustave, *Kitleler Psikolojisi*, çev. Hasan İlhan, 1. Baskı., Ankara: Alter Yayıncılık, 2012.

LIN Kuan-Yu, Hsi-Peng LU, “Why People Use Social Networking Sites: An Empirical Study Integrating Network Externalities and Motivation Theory”, *Computers in Human Behavior*, C. 27, S. 3 (2011), ss. 1152-61, doi:10.1016/j.chb.2010.12.009.

LİPPMANN Walter, *Kamuoyu*, çev. Orhun Doğuş Yılmaz, 1. Baskı., İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2020.

LİPSON Leslie, *Demokratik Uygarlık*, çev. Haldun Gülalp, Türker Alkan, 1. Baskı., Ankara: İş Bankası Yayınları, 1984.

LOVİNK Geert, *İnternetimizi Geri Almanın Yolu Platformdan Kaçış*, çev. Mehmet Ratip, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2023.

LYOTARD J. F, *Postmodern Durum - Bilgi Üzerine Bir Rapor*, 2. Baskı., Ankara: Vadi Yayınları, 1997.

MACHİAVELLİ Niccolo, *Hükümdar*, çev. Yusuf Adil Egeli, 1. Basım., Ankara: Yıldız Matbaası, 1956.

MAİGRET Eric, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, çev. Halime Yücel, 4. baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

MARIETTA Morgan vd., “Less Is More Ideological: Conservative and Liberal Communication on Twitter in the 2016 Race”, *The Role of Twitter in the 2016 US Election*, ed. Christopher J. Galdieri, Jennifer C. Lucas, Tauna S. Sisco, Cham: Springer International Publishing, 2018, ss. 7-20, doi:10.1007/978-3-319-68981-4_2.

MEİKLE Graham, *Social Media: The Convergence of Public and Personal Communication*, Second edition., New York, NY: Routledge, 2024.

“Meta neden Filistin’i destekleyen görüşleri sansürlemekle suçlanıyor?”, *BBC News Türkçe*, 10.05.2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cw94eq1je9qo>.

“Meta Platforms and Technologies | Meta”, *Meta Platforms and Technologies*, (18.07.2024), <https://about.meta.com/technologies>.

MORRICE David, “The Liberal-Communitarian Debate in Contemporary Political Philosophy and Its Significance for International Relations”, *Review of International Studies*, C. 26, S. 2 (2000), ss. 233-51, doi:10.1017/S0260210500002333.

MOUFFE Chantal, *The Democratic Paradox*, 1. Edition., London: Verso, 2000.

MUNSLOW Alun, *Tarihin yapışökümü*, ed. Can, çev. Abdullah Yılmaz, 1. Baskı., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2000.

“National Archives NextGen Catalog”, (29.07.2024), <https://catalog.archives.gov/id/25466157>.

“Nişanyan Sözlük (özgürlük)”, (31.07.2024), <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/%C3%B6zg%C3%BCrl%C3%BCk>.

OBER Josiah, *The Athenian Revolution: Essays on Ancient Greek Democracy and Political Theory*, Princeton University Press, 2020.

ONAT Nazım., *Kamusal Alan ve Sınırları: Hannah Arendt Ve Jürgen Habermas’ın Yaklaşımları*, 1. Baskı., İstanbul: Durakİstanbul Yayınları, 2013.

ONREON.COM, “2024 Pazar Yeri Komisyon Oranları - Onreon”, (01.08.2024), <https://onreon.com/blog/pazaryeri-komisyon-oranlari>.

OUYANG Yu, Richard W. WATERMAN, *Trump, Twitter, and American Democracy: Political Communication in the Digital Age*, 1. Edition., Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2020.

ÖZBEK Meral, “Kamusal Alanın Sınırları”, *Kamusal Alan*, ed. Meral Özbek, 1. Baskı., İstanbul: Hil Yayın, 2004, ss. 19-89.

ÖZKAN Sezal Çınar, “Radikal Demokrasi Projesi ve Müzakereci Demokrasi”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, C. 15, S. 30 (2018), ss. 231-52.

“Palandöken, ‘E-Ticaret Komisyon Oranları Esnafı Zorluyor’”, *TESK*, (01.08.2024), <http://www.tesk.org.tr/view/haber/goster.php?Guid=7275f223-b924-11ee-a8be-000c29b32a85>.

PETTİT Philip, *Cumhuriyetçilik: Bir Özgürlük ve Yönetim Teorisi*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı, 1998.

PLATON, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, 20. Baskı., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010.

“post-truth OxfordLearnersDictionaries.com”, (27.08.2024), <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/post-truth?q=post-truth>.

POWELL Bingham, *Çağdaş Demokrasiler - Katılma, İstikrar ve Şiddet*, çev. Mehmet Turhan, 1. Baskı., Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını, 1990.

“Report: 44% of Twitter Accounts Have Never Sent a Tweet - WSJ”, (27.07.2024), <https://www.wsj.com/articles/BL-DGB-34255>.

ROBİNS Kevin, *İmaj - Görmenin Kültür ve Politikası*, çev. Nurçay Türkoğlu, 3. Baskı., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2020.

ROGER Clarke, “The Internet in Australia”, (16.07.2024), <http://www.rogerclarke.com/II/OzI04.html>.

ROUSSEAU Jean-Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, 9. Baskı., İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012.

SALEM Sara, “Creating Spaces for Dissent The Role of Social Media in the 2011 Egyptian Revolution”, *Social Media, Politics and the State*, ed. Daniel Trottier, Christian Fuchs, 1.Baskı., Routledge, 2014, ss. 171-88, doi:10.4324/9781315764832.

SAMONS Loren, *Demokrasinin Nesi Var? Atina’daki Uygulamalardan Amerikan İbadetine*, çev. Yosun Erdemli, 1. Baskı., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

SARIBAY Ali Yaşar, *Demokrasinin Sosyolojisi*, 1. Baskı., İstanbul: Timaş Yayınları, 2012.

———, *Global Toplumda Din ve Türkiye*, 1. Baskı., İstanbul: Everest Yayınları, 2004.

———, *Toplumun Mantığı - Bir Mantıksal Anlatı Olarak Sosyoloji*, 1. Baskı., Bursa: Sentez Yayıncılık, 2014.

SARTORI Giovanni, *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, çev. Tunçer Karamustafaoğlu, Mehmet Turhan, 1. Baskı., Ankara: Sentez Yayıncılık, 2017.

SCHMITT Carl, *Siyasal Kavramı: Önsöz, 1932 Tarihli Metin ve Üç Değerlendirme*, çev. Ece Göztepe-Çelebi, 1. Baskı., İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

———, *Siyasi İlahiyat: Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm*, çev. Emre Zeybekoğlu, 4. baskı., Ankara: Dost Kitabevj, 2002.

SENNETT Richard, *Kamusal İnsanın Çöküşü = The Fall Of Public Man*, çev. Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, 7. Baskı., İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.

“Sosyal Medya Düzenlemesi: ‘Almanya Modeli’ Nedir?”, *BBC News Türkçe*, (25.07.2024), <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-53414098>.

STJERNFELT Frederik, Anne Mette LAURITZEN, *Your Post Has Been Removed: Tech Giants and Freedom of Speech*, 1. Baskı., Springer Nature, t.y.

SUNAY Reyhan, “Cumhuriyetçi – Liberal – Müzakereci Kamusal Alan Modelleri ve Türkiye’de Kamusal Alanın Gelişimi”, *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 3-4 (2002), ss. 51-78.

SUNSTEİN Cass R., *Republic.com 2.0*, 2. print., and 1. paperback print., Princeton, N.J: Princeton Univ. Press, 2009.

SWINGEWOOD Alan, *Kitle Kültürü Efsanesi*, çev. Aykut Kansu, 1. Baskı., Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 1996.

TAJFEL Henri, “Experiments in Intergroup Discrimination”, *Scientific American*, C. 223, S. 5 (1970), ss. 96-102.

TANİLLİ Server, *Devlet ve Demokrasi - Anayasa Hukukuna Giriş*, 5. Baskı., İstanbul: Say Yayınları, 1988.

TAYLOR Charles, *Modern Toplumsal Tahayyüller*, çev. Hamide Koyukan, 1. Baskı., İstanbul: Metis Yayınları, 2006.

TEKİN Serdar, “Müzakereci Demokrasi ve Habermas”, *Demokrasi - Kavram, Kurum, Süreç*, ed. Menderes Çınar, 1. Baskı., İstanbul: İletişim Yayınları, 2023, ss. 121-33.

“The-Algorithm/Home-Mixer/Server/Src/Main/Scala/Com/Twitter/Home_mixer/Functional_component/Decorator/HomeTweetTypePredicates.Scala at 7f90d0ca342b928b479b512ec51ac2c3821f5922 · Twitter/the-Algorithm”, *GitHub*, (13.08.2024), https://github.com/twitter/the-algorithm/blob/7f90d0ca342b928b479b512ec51ac2c3821f5922/home-mixer/server/src/main/scala/com/twitter/home_mixer/functional_component/decorator/HomeTweetTypePredicates.scala.

“Threads User Count Tracker”, (18.07.2024), <https://www.quiverquant.com/threadstracker/>.

TÜRK DİL KURUMU, (ed.), *Türkçe Sözlük*, 11. Baskı., Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu, 2011.

TÜRKOĞLU Nurçay, *Görü - Yorum: Gündelik Yaşamda İmgelerin Gücü*, 1. Baskı., İstanbul: Der Yayınları, 2000.

“Tweets of May 26, 2020 | The American Presidency Project”, (24.07.2024), <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-may-26-2020>.

“Tweets of May 27, 2020 | The American Presidency Project”, (24.07.2024), <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/tweets-may-27-2020>.

“twitter / the-algorithm Public”, <https://github.com/>, 11.08.2024,
<https://github.com/twitter/the-algorithm>.

ÜLGEN Pınar, “Ortaçağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış”, *Mukaddime*, C. 1, S. 1 (2010), ss. 1-18, doi:10.19059/mukaddime.10557.

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	İzzet İsmail		DUR
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	2000	2003	İstanbul Rezan Has Lisesi
Lisans	2004	2008	İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Yüksek Lisans	2009	2011	Marmara Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.Maliye Bakanlığı	2010	2011	Gelir İdaresi Başkanlığı
2.Yalova Üniversitesi	2011	Devam	Çınarcık Meslek Yüksekokulu
3.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:	MAKALELER 1. Yeni Büyükşehir Belediye Kanunu Bağlamında Kent Konseylerinin İşlevselliği ve Ölçek Sorunu: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Örneği (2015) Yazarlar: Yrd.Doç.Dr. Salih Batal Öğr.Gör. İzzet İsmail Dur Öğr.Gör. Volkan Topçu 2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Deneyimlerinin Ürettiği Sonuç: Matematik Merkezli Kentsel Dönüşüm (2019) Yazarlar: Salih BATAL - İzzet İsmail DUR 3. 1980 Sonrası Fransa ve Türkiye’de Gerçekleşen Yerel Yönetim Reformlarının Karşılaştırmalı Analizi (Yıl 2020) Yazarlar: Öğr. Gör. İzzet İsmail Dur, Prof. Dr. Bekir Parlak		

	4. TÜRK DÜNYASI’NIN GÖZÜNDEN ALPARSLAN TÜRKEŞ: IRAK TÜRKLERİ ÜZERİNE SÖZLÜ BİR TARİH ÇALIŞMASI (2021) Yazarlar: Dr. Yasin Cemal Galata, Öğr. Gör. İzzet İsmail Dur Kitap Bölümü 1. Sosyal Bilimlerde Alternatif Yorumlar içinde “Yerel Yönetişim ve Kent Konseyleri(Ümraniye-Kadıköy Kent Konseyi Karşılaştırması)” (2018) Yazar: Öğr. Gör. İzzet İsmail Dur Bildiri 1- “Türkiye’de Yerel Yönetimler Alanında 6360 Sayılı Kanunla Yapılan Değişiklikler ve Sonrasında Karşılaşılan Sorunlar” (Sözlü Sunum Özet bildiri) 1st International Scientific Researches Congress Humanity and Social Sciences, MADRID
Diğer:	
İletişim (e-posta):	
Tarih:08/08/2024 İmza: Adı-Soyadı: İzzet İsmail DUR	